

► Vakblad voor museummedewerkers in Vlaanderen en Nederland

Museumpeil

61

VOORJAAR
2023

THEMANUMMER: musea en onderzoek

Over nieuwe vormen van
publieksonderzoek

Over onderzoek en
dekolonialisering

Over de nood aan 'ander'
onderzoek

Met gesprekken en
praktijkverhalen

Museumadvies | Els Thijssen

advies, begeleiding & ondersteuning
voor erfgoedinstellingen en overheden

management | professionalisering
businessplannen | conceptontwikkeling
(ver)bouw- & inrichtingsplannen
bidbook & fondsenwerving

www.museumadvies.nl
ethijssen@museumadvies.nl

produceert beeldende audio &
verwonderende communicatie

Van audiotour tot tentoonstelling. Door goed naar uw verhaal te luisteren.
OORKAMERS laat uw verhaal leven. Met altijd uw unieke publiek voor ogen.

Hoor het graag. *I'm listening...* OORKAMERS.nl | +31624751437

ROZEMOND tentoonstellingen

communicatie
op locatie

story
interactie
belevingsdesign

www.rozemondtentoonstellingen.nl

BRANDWACHT ENMEIJER.NL

Decors Interieurs Tentoonstellingen

Utrecht T: +31 (0)30 241 6800
www.brandwachtenmeijer.nl

klinkaart

museum- en collectiemanagement

- museale bedrijfsvoering
- businessplannen
- begrotingen
- verzelfstandiging
- omvormen van *non-profit* naar *not-for-profit* organisatie
- exploitatieverantwoordingen
- projectmanagement
- vervangend management
- fondsenwerving

www.klinkaart.nl
aajscheffers@klinkaart.nl

+31 (0)6 41 26 66 91

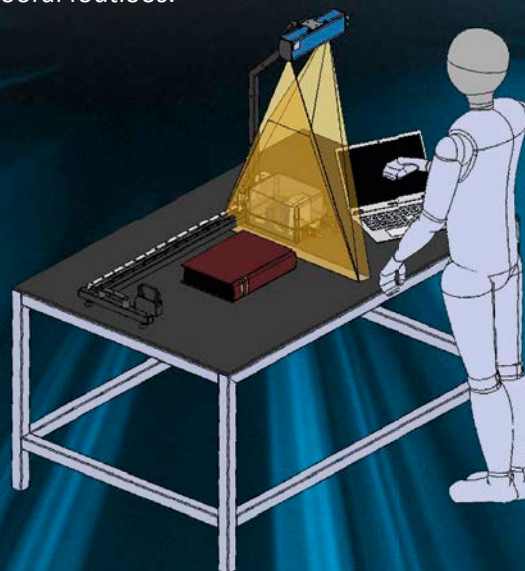
Perfect maatwerk.

Jansen - Wijsmuller & Beuns, reeds jarenlang specialist in zuurvrije archief-, prenten- en museumdozen. Nu kunnen wij nog beter dozen op maat voor u maken, ook voor enkele stuks. Oog voor detail en dat komt mooi van pas bij onze wikkelpakkingen, overslagdozen en kokers op maat. Vervaardigd uit ICN 3/11 gecertificeerd blauwgrijs golfkarton.

Nieuw: de JWB 3D-Bookscanner

Met de speciaal door ons ontwikkelde JWB 3D-Bookscanner kunnen we iedere boekverpakking exact meten. Snel, gemakkelijk en vooral foutloos.

Verenigde Bedrijven
**Jansen - Wijsmuller
& Beuns B.V.**

Alles wat je nodig hebt voor archiveren, restaureren, (boek)binden en bewaren.

Veerdijk 44 • 1531 MS Wormer
+31 75 621 1001 • www.jwb.nl • info@jwb.nl

Klimaatbeheersing voor:

- (kleine) archiefruimten
- Meetkamers
- Expositieruimten
- kunstdepots

De nieuwe generatie Precision Archive Conditioner, **6JET PAC**, is een compacte luchtbehandelingsunit

Speciaal ontwikkeld voor kleine archiefruimten, archiefbewaarplaatsen, expositieruimten, meetkamers en depots waarbij een nauwkeurige temperatuur en luchtvochtigheid van cruciaal belang is.

Uitgebreide metingen in onze testruimte geven resultaten die ruim boven de verwachtingen scoren;

Een temperatuurschommeling van 0,3K en de relatieve luchtvochtigheid 2%!

Hiermee voldoet u ruimschoots aan de Archiefwet en aan de eisen die u stelt aan het klimaat voor uw kostbare objecten.

De 6JET PAC unit is ontworpen op maximale betrouwbaarheid, nauwkeurigheid, duurzaamheid en minimale onderhoudskosten.

De unit is voorzien van een hoogwaardig filter, een direct expansie koelbatterij, elektrische verwarmingsbatterij, ultrasoon luchtbevochtiger en EC ventilator. Deze hoogwaardige componenten zijn samengebouwd in een geïsoleerde omkasting en voorzien van een microprocessor regeling.

De 6JET PAC kan zowel in, als net buiten de ruimte geplaatst worden.

Horos
Luchtbehandeling en Koeling

Horos Klimaattechniek BV
Koningsweg 20-5, 3762 EC Soest
Telefoon: 035-6039060
verkoop@horos.nl
www.horos.nl

HOROS 6JET PAC units | Het geheim van bewaren...

INHOUD

GESPREKKEN

► **6** Een (universiteits)museum dat twijfel zaait. Daarvoor moet je in Gent zijn, in het GUM, het museum van de UGent. Marjan Doom heeft ondanks die twijfel heldere inzichten over waar ze met het museum naartoe wil. Samen met wetenschappers, kunstenaars en studenten.

Tonia Dhaese

► **10** Zijn er revoluties op til in het publieksonderzoek? In elk geval zie je belangrijke ontwikkelingen naar meer en beter onderzoek over museumbezoekers. Onderzoek dat niet langer een verplicht nummertje is. Een introductie.

Evelien Masselink

► **16** Samenwerken met erfgoed-gemeenschappen rond immaterieel erfgoed: het wordt van musea meer en meer verwacht, maar hoe pak je het aan, in gepolariseerde tijden? Jet Bakels van KIEN heeft ervaring en geeft tips.

Franklin van der Pols

► **21** Het Stadhuis museum Zierikzee werkt samen met externe kunsthistorici en ziet daar positieve effecten van. Het Warenhuis in Axel betreft het publiek bij z'n onderzoek. Twee verhalen van onderzoek mét resultaten. Door samenwerking.

Mirjam Verloop

► **24** Een gesprek met Olga Van Oost en Alexander Vander Stichele van FARO: over kennishierarchieën en de nood aan verandering daarin. 'Onderzoek in musea', wat betekent dat sinds musea zich meer en meer naar de samenleving wenden?

► **30** Landbouw is 'in' als thema. Maar we gaan (gingen?) nogal slordig om met ons landbouwerfgoed. Gelukkig is er het Centrum Agrarische Geschiedenis, een Vlaams expertise- en onderzoekscentrum.

Ellen Steendam - Annette Gaalman

► **42** Het Schoenenkwartier in Waalwijk is een museum, kenniscentrum en maaklab. Hoe maak je dat waar in een transitiefase?

Alexandra van Steen

► **48** Het slavernijverleden van Gelderland was het voorwerp van een onderzoek dat flink wat teweegbracht. Een balletje dat aan het rollen is gegaan. Cultureel antropoloog Else Gootjes leidde het project.

Alexandra van Steen

► **56** Museum Bronbeek is een bijzonder rijksmuseum: het belicht Nederlands koloniale verleden. Directeur Pauljac Verhoeven over de onderzoeksfunctie van 'zijn' museum. En van andere musea. Ongezouten.

PRAKTIJKVERHALEN

► **14** Wat doet de Museumvereniging als het over publieksonderzoek gaat? Een overzicht.

► **20, 28, 46 en 47**

Museumpeil laat graag het woord aan musea voor korte onderzoeksverhalen.

► **29** Kunstenaarsateliers en -woningen die nu musea zijn: ze kampen met ferme uitdagingen. Maar er dienen zich nieuwe kansen aan.

Ulrike Müller, Davy Depelchin en Marc Jacobs

► **36** Dekoloniseren en de natuurwetenschappen, wat moeten we ons daarbij voorstellen? Het AfricaMuseum weet er dankzij recente projecten alles van. Een kennismaking.

Tine Huyse

► **52** Museum Boijmans Van Beuningen deed onderzoek naar zijn collectie en het koloniale verleden. Met het publiek. Hoe ging dat?

Team Unpacking Boijmans

► **60** Je bent een Design Museum en je moet achterstand inhalen inzake registratie. Hoe pak je dat aan? Wat betekent dat voor het onderzoek in en door je museum?

Eva Van Regenmortel

► **62** Het Textielmuseum in Tilburg is sinds jaar en dag veel meer dan een museum. Met succes. Een inkijkje in hoe het was, is en zal zijn.

Errol van de Werdt (tot 1 april directeur)

SPREAD

► **34** De vernieuwde zaal Wapens en Harnassen van het Brusselse Koninklijk Legermuseum (War Heritage Institute) in beeld

HET ONDERZOEK

► **40** Met mobiele apparatuur naar musea trekken: dat is wat de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) doet. Hoe werkt het? En werkt het?

Hilde van den Berg i.s.m. Adinda van Wely

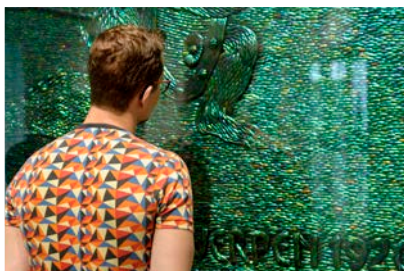
JONG TALENT

► **66** Lisa Van Raemdonck is 23 en heeft een eigen onlinegalerie. Zij ziet mogelijkheden op het kruispunt van kunst en bedrijfseconomie.

COLUMNS

► **15** Een gastcolumn van Karen Moeskops (Red Star Line Museum) over hoe musea onderzoeksinstellingen zijn. En veel meer dan dat.

► **67** Patrick Allegaert over hoe de erfgoedsector misschien te terughoudend is in actuele discussies.

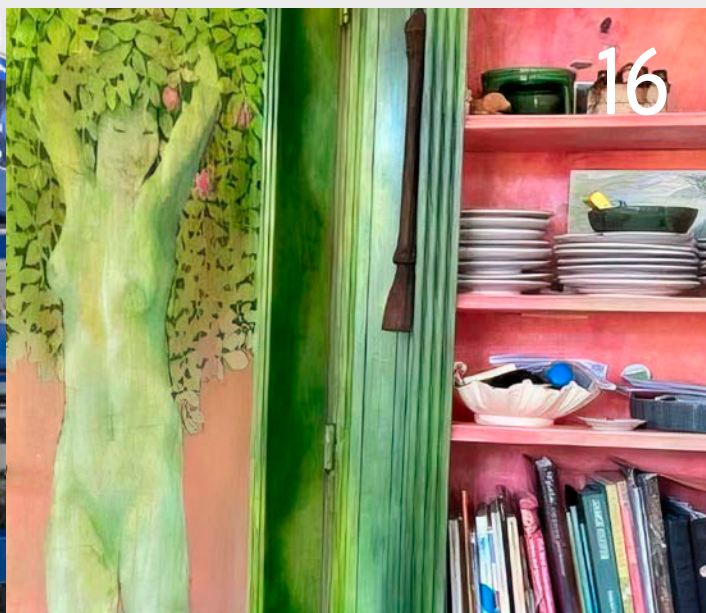
Op de cover

Zie p. 10.

Foto: Ben Nienhuis

6

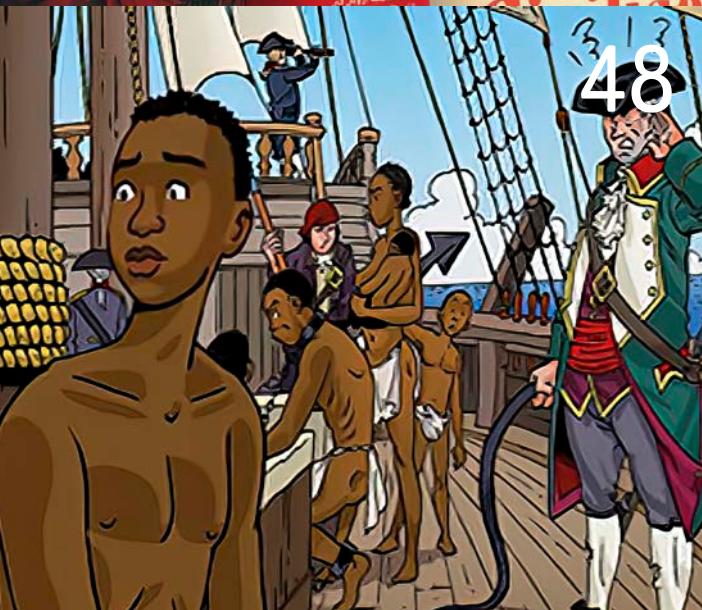
16

24

30

48

62

TWIJFEL EN DURF ALS MOTOR VAN ONDERZOEK. HET GUM

Het GUM, het Gents Universiteitsmuseum, opende in 2020. Het is uniek in zijn soort als museum over wetenschap, onderzoek en kritisch denken. Of nog: als forum voor wetenschap, twijfel en kunst. De academische collecties van de UGent waar het GUM mee werkt, zijn heel divers: dierkunde, archeologie, etnografie, morfologie, geschiedenis van de wetenschappen, geschiedenis van de geneeskunde én de Plantentuin, die ook de toegang is naar het GUM. Ik sprak er met Marjan Doom, directeur van 'het museum van de twijfel'.

Tonia Dhaese

Marjan Doom.
Foto: Sophie Nuyten

► Het is mijn tweede bezoek aan het GUM. Wanneer ik de museumzaal binnenkom, word ik opnieuw verrast door het warme licht en de mooie, zelfs artistieke presentatie, waar de verschillende deelcollecties bij elkaar staan. Preparaten, oude meetinstrumenten, wasmodellen van huidziektes, een opgezette Tasmanse buidelwolf, een kurkmodel van het Pantheon... alles wordt naast elkaar op een prachtige manier tentoongesteld. 'Een bewuste keuze,' zegt Marjan Doom. Ze vertelt er

straks meer over. We installeren ons in Het Salon. Door de gordijnen zie ik het portret van de Gentse wetenschapper Corneel Heymans.

Marjan Doom: 'Heymans won in 1938 de Nobelprijs voor geneeskunde. Hij wordt hier als wetenschapper getoond. Als zoekende mens, niet als briljant Nobelprijswinnaar. Dat typeert het GUM. Hier duik je in het hoofd van de onderzoeker. Je doorloopt het hele proces van het wetenschappelijk denken, de weg naar het resultaat, langs zeven thema's (chaos, twijfel, model, meten, verbeelding, kennis en netwerk, red.). Aan de hand van kleine verhalen hebben de objecten het over een specifiek aspect van wetenschappelijk onderzoek.

Nieuwsgierigheid en creativiteit

Het portret van Heymans hangt bij het thema 'verbeelding'; niet iets waar je spontaan aan denkt bij een wetenschapper. Of toch?

Marjan Doom: 'Zeker! Nieuwsgierigheid en creativiteit zijn enorm belangrijk wanneer je aan wetenschappelijk onderzoek doet. Met een open geest en een goede dosis verbeelding zie je iets op een andere manier. Dat helpt om een probleem op te lossen of een nieuwe theorie te formuleren. De experimenteerdang maakt van een wetenschapper ook een beetje een kunstenaar en vice versa. De "homo ludens" schuilt

Collectiecentrum GUM: depot natte collectie. Duizenden bokalen met specimen bewaard in alcohol. Foto: Mara Standaert

'We hebben de objecten uit de verschillende wetenschappen naast en bij elkaar gezet. Die juxtapositie en interdisciplinariteit zet je aan het denken.'

in hen allebei. Leonardo da Vinci was kunstenaar en wetenschapper tegelijk. Vandaag zijn die twee institutioneel helaas gescheiden verankerd. Bij het thema Verbeelding illustreert bijvoorbeeld een 18de-eeuws vaatafgietsel van de hersenbloedvaten van een paard de vindrijkheid van onderzoekers in de anatomie.'

'We hebben de objecten uit de verschillende wetenschappen naast en bij elkaar gezet. Die juxtapositie en interdisciplinariteit zet je aan het denken. We hopen dat de bezoeker daarvoor geprikkeld wordt en verbanden zoekt.'

Plezier en onzekerheid

Wetenschappers en kunstenaars hebben dus meer gemeen dan je zou denken.

Marjan Doom: 'Wetenschappers en kunstenaars moeten allebei outside the box denken. Ze kunnen elkaar ook inspireren, zolang ze elkaar maar met een open geest benaderen. We werken ook samen met kunstenaars. Het permanente parcours begint en eindigt met een filminstallatie van Sarah Vanagt. Zij vertrekt in haar werk vaak van een wetenschapshistorisch verhaal, maar herinterpreteert het en zet het om in een poëtische beeldtaal. De film aan het begin van de expo toont op een poëtische manier hoe de ontwikkeling van kijkinstrumenten de blik op de wereld en op onszelf voortdurend bijstelt. Dat moet de mindset van de bezoeker afstemmen op wat het museum brengt: het plezier in het experiment en de ontdekking, maar ook de onzekerheid en de vragen die de ontdekking van een nieuwe kijkwereld oproepen.'

Ook de mislukkingen?

Marjan Doom: 'Inderdaad. We vertrekken van drie kernboodschappen: wetenschap is menselijk, met twijfel en emoties. Aan wetenschap doen is "durven denken" - en dus ook durven mislukken. En wetenschap is steeds in beweging: wetenschap en samenleving staan niet los van elkaar. De maatschappij bepaalt mee hoe we aan onderzoek doen.'

Wat moet ik me daarbij voorstellen?

Marjan Doom: 'Het GUM is ingebed in de stad, in het stedelijk weefsel. We willen onze bezoekers en burgers laten participeren aan onderzoek en hen zo meer voeling met en inzicht in het proces geven. We zoeken doelbewust onderzoekers op die het GUM als plek zien om hun proces te delen en/of data te verzamelen bij onze bezoekers. Met uroloog en chirurg professor Piet Hoebeke ontwikkelden we voor de expo *Phallus. Norm & Vorm* een multimedia-applicatie waarin een prototype van een zelfevaluatietool in seksuele identiteit draait. Bezoekers kunnen aan de hand van een vragenlijst de test voeden met hun data. We hopen zo een gevalideerde test te ontwikkelen die mensen helpt om zichzelf te positioneren op het spectrum van seksuele identiteiten en vooral om er met hun zorgverleners over te communiceren.'

Nieuwe ideeën

Jullie voeren ook zelf onderzoek?

Marjan Doom: 'We doen uiteraard ook zelf onderzoek op onze collectie, naast het feit dat we dit faciliteren bij externe onderzoekers. Daarnaast onderzoeken we hoe we kritisch burgerschap kunnen stimuleren en doen we ook museologisch onderzoek: hoe kunnen we bezoekers het wetenschappelijk proces laten beleven? We faciliteren onderzoek voor studenten en wetenschappers uit binnen- en buitenland en we worden nu overstelpt met vragen van wetenschappers die bij ons onderzoek willen doen. We zijn onze visie op onderzoek volop verder aan het vormgeven, gevoed door de vele vragen en de ervaring die we opbouwden. We zijn ook een collectiecentrum aan het uitbouwen, waar de docenten en studenten met de collectie kunnen werken, ook met de digitale collectie.'

Is GUM ook een platform om met onderzoeksresultaten naar buiten te komen?

Marjan Doom: 'Neen, wetenschapscommunicatie zien wij niet als onze opdracht. We organiseren wel *lecture performances* en laten daar wetenschappers uit verschillende disciplines aan het woord, in een artistiek format. In het najaar starten we met een Art & Science Festival. Om de twee jaar organiseren we een grote tentoonstelling. Nu was dat *Phallus. Norm &*

LIDwoord. Open gesprekken met de blik naar beneden. Foto: Michiel Devijver

'We worden nu overstelpt met vragen van wetenschappers die bij ons onderzoek willen doen.'

Vorm. In het kader van die expo liep tot eind maart de gesprekkenreeks LIDwoord. Onderzoekers, kunstenaars, activisten en deskundigen gaan met elkaar in gesprek en gaan altijd met nieuwe ideeën naar huis. We willen ook wetenschappers een spiegel voorhouden. Dat lukt blijkbaar.'

Studententeam

Jullie hebben als universiteitsmuseum ook een educatieve werking?

Marjan Doom: 'Met twee facetten. Ze is enerzijds ontwikkeld voor de permanente opstelling met rondleidingen en ateliers. Voor elke tijdelijke expo maken we een nieuw educatief pakket, samen met de gidsen en socio-culturele organisaties. Voor de tentoonstelling *Phallus* was dat bijvoorbeeld met Sensoa, Çavaria en TIP (transgenderinfopunt). We bewaken daarbij altijd onze drie kernpunten. Een belangrijke doelgroep voor ons zijn studenten en jongeren van 15 tot 25 jaar.'

Jongeren zijn niet de makkelijkste groep om te bereiken. Ik las dat in het GUM in 2021 40%

van de bezoekers jongeren waren. Is dat nog steeds zo?

Marjan Doom: 'Ja hoor, en dat is dan nog exclusief de scholen! Studenten draaien ook mee achter de schermen van het museum. Al van vóór de opening hadden we een Museum Student Team, het MuST, dat bijvoorbeeld zelf iets ontwikkelt voor Museumnacht. Onze "musters", dat zijn vrijwilligers, komen uit meer dan 25 opleidingen, ook uit de kunsten. Na het afstuderen kan je geen muster meer zijn, maar ook ex-musters blijven zich inzetten. Ownership is voor ons heel belangrijk, ook bij de organisaties met wie we samenwerken. Ze maken samen met ons deel uit van het GUM-team, en wij doen de projectbegeleiding.'

In je boekje 'Het museum van de twijfel' noem je GUM een experiment, een proefopstelling. Kan je ondertussen zeggen dat het experiment geslaagd is?

Marjan Doom: 'Ik ben niet iemand die snel pluimen op haar hoed steekt (*lacht*). Initiële vragen brengen nieuwe vragen met zich mee. Ik kan wel zeggen dat het GUM een succes is

wat bezoekersaantallen betreft en absoluut ook wat jongerenparticipatie betreft. Kwantitatief is mijn antwoord dus zeker ja. Kwalitatief willen we nog stappen zetten in ons publieksonderzoek. We hebben al een proefproject gedaan bij een 300-tal leerlingen die bevraagd zijn naar hun kritisch denken vóór en na een

De video-installatie 'Omentum Omentum' van Sarah Vanagt op het eind van het vaste parcours is een experiment in mantiek en vrije associatie. De deelnemers werden uitgenodigd om de bloedvaten in dit fascinerende orgaan (het omentum) als een toekomstvoorspellend patroon te lezen. Ze vertellen ons waar volgens hen kennisproductie de samenleving naartoe stuurt.

Phallus, Norm & Vorm: citizen science-onderzoek.
Foto: Martin Corlazzoli

Thema Verbeelding. Foto: Karin Borghouts

gegidste rondleiding. Succes is niet altijd meetbaar, maar we hebben zeker impact.'

Zet je eigen lijnen uit!

Waar ben je toch blij mee? ;-)

Marjan Doom: 'Met het verrassingseffect dat de bezoeker ervaart bij het binnenkomen van

het GUM. Het GUM heeft het verwachtingspatroon van een universiteitsmuseum doorbroken. We slagen er ook in om een bruggenbouwer te zijn tussen wetenschap en samenleving, tussen verschillende wetenschappen, en ook tussen kunst en wetenschap.'

Heb je nog 'een boodschap voor de lezer' van Museumpeil, en dus voor Nederlandse en Vlaamse musea?

Marjan Doom: 'We hebben ondervonden hoe belangrijk het is om ons eigen kader te bewaken en narratief te durven schrijven, en niet te wachten op voorstellen van onderzoekers. Inspiratie troef in onze collecties en hun verhalen! We durven eigen interdisciplinaire lijnen uitzetten die matchen met onze missie en visies. Ik vind ook dat de kunstwetenschappen, de *fine arts*, meer uit hun cocon moeten komen, onderzoek hoeft niet altijd kunstwetenschap of geschiedenis te zijn, dat zijn voor de hand liggende onderwerpen.'

Tot slot: hoe verhoudt het GUM zich tot de andere universiteitsmusea in België en Nederland? Zijn er belangrijke verschillen? Werken jullie soms samen?

Marjan Doom: 'In België zijn er nog niet veel universiteitsmusea. We zijn het eerste erkend Vlaams Universiteitsmuseum. In 2025 opent in Leuven het beleevingscentrum "Vesalius", met een museum. KU Leuven en UZ Leuven zullen er verhalen brengen over het menselijk lichaam en de zorg. In Wallonië is er onder andere Musée L

(zie p. 47). De context daar is helemaal anders dan die van het GUM. Het GUM ligt midden in de stad, Musée L ligt op de universiteitscampus, buiten het stadscentrum. Onze collecties verschillen ook van elkaar.'

'We werken samen met andere universiteitsmusea in de zin dat we contact hebben met elkaar en aan kennisuitwisseling doen. In Vlaanderen en Brussel gebeurt dat via het Interuniversitair Platform voor Academisch Erfgoed. In een breder internationaal kader maken de universiteitsmusea deel uit van het netwerk van ICOM Universeum. Wat de universiteitsmusea zeker met elkaar gemeen hebben is de interdisciplinariteit van hun collecties. Ze gaan daar elk op hun eigen manier mee aan de slag.'

► Meer weten?

<https://www.gum.gent/nl>

Met onder andere meer info over het boekje *Het museum van de twijfel* en de TedX talk van Marjan Doom van 18/2/21 (zoekterm 'museum van de twijfel')

OKV-themanummer uit 2020: *GUM, Forum voor Wetenschap, Twijfel en Kunst*

(R)EVOLUTIES IN HET PUBLIEKSONDERZOEK

Wie via een willekeurige zoekmachine op zoek gaat naar cijfers in het culturele veld ziet al snel door de bomen het bos niet meer. Publieksbereik, publieks-samenstelling, bezoekcijfers, herkomst publiek, herhaalpubliek, leeftijd, interesse...: uit diverse hoeken komt interessant onderzoek bovendrijven. Maar in zo'n *mer à boire* dreig je te verzuipen. Want hoe vergelijk je de cijfers uit de onderzoeken? Hoe weet je of iets is veranderd als gevolg van wat? Hoe weet je of de gegevens ook voor jouw doelgroep gelden? En wat zegt publieks-bereik nou echt? Ook de roep om gegevens die wat vertellen over wat een museumbezoek (in het museum of online) voor iemand betekende, wordt groter, maar hoe meet je dit?

Evelien Masselink

► Onderzoekers Anna Elffers en Francesco Chiaravalloti bepleitten enkele maanden terug in een artikel in *Boekman#133*, het tijdschrift van het gelijknamige kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid, dat onderzoek veel beter met of door de sector zelf wordt opgezet. Want, zo beweren zij: 'De verzamelde data geven zelden inzichten die echt leiden tot een positieve verandering. Juist de musea zelf weten heel goed wat er speelt en waarvoor ze onderzoek zouden willen inzetten.'

'Ik vind het goed om te zien dat musea en andere culturele instellingen tegenwoordig vaker het heft in eigen hand nemen.'

Anna Elffers licht dit desgevraagd wat toe: 'Ik loop al flink wat jaren mee als onderzoeker in de museumsector en merk dat het best lastig is voor musea om gedurende langere tijd publieksonderzoek uit te voeren en de resultaten ook echt nuttig te gebruiken. Publieksonderzoek wordt nog vaak opgezet omdat het moet van de subsidiegever. Dat leidt niet zelden tot het snel inzetten van standaardonderzoek en het beruchte rapport dat

Student in het Noord-Brabants Museum.
Foto: Ben Nienhuis

‘Door de mogelijkheid om resultaten te vergelijken kunnen musea ook van elkaar leren.’

in een la verdwijnt. Ik vind het goed om te zien dat musea en andere culturele instellingen tegenwoordig vaker het heft in eigen hand nemen en onderzoekers vaker mét hen aan de slag gaan dan alleen vóór hen. Dat zou echt tot positieve verandering kunnen leiden, omdat de onderwerpen waarnaar onderzoek wordt gedaan en de methoden die worden ingezet veel beter passen bij de instellingen waar het over gaat.’

Hoog tijd voor andere onderzoeksmethoden, die betrouwbaar zijn én voldoende houvast bieden om zelf nuttig in te zetten. We presenteren twee nieuwe producten: de Museum Monitor van bureau R2 Research en Enalyzer, en Ditisonspubliek.nl, een initiatief van een 45-tal kleinere spelers in de beeldende-kunst-sector in Amsterdam. Wat kunnen ze betekenen voor kleine en middelgrote musea?

De Museum Monitor anno 2023

Menno Urbanus van onderzoeksbureau R2 Research heeft niet alleen de Museum Monitor overgenomen. Hij introduceerde ook een nieuwe monitor, met een aangepaste aanpak. Hij legt uit dat musea vaak door gebrek aan kennis en/of budget naar elkaar keken en dat het zelfstandig meedoen aan een groter onderzoek vaak laag op de agenda staat. Onterecht, want: ‘Waar onderzoek enerzijds de organisatie zelf inzichten biedt om bij te sturen of het roer om te gooien, is het ook steeds vaker een eis van fondsen en gemeenten dat er door continu publieksonderzoek waardevolle inzichten worden verzameld. Door de mogelijkheid om resultaten te vergelijken kunnen musea ook van elkaar leren.’

Tijdens de lockdowns in 2020-2021 zette Urbanus met musea kennissessies op om publieksonderzoek zo te organiseren dat het ook direct handvatten biedt waar de instelling wat mee kan. In eerste instantie stapten zes grotere (vooral kunst)musea in, maar in 2023 zijn het er al twintig. De Museum Monitor heeft als uitgangspunt een basisvragenlijst en daarnaast worden onderwerpen modulair toegevoegd. Binnen de vragenlijst kun je eigen vragen meenemen en het geheel zo specifiek en relevant maken voor elk museum. De resultaten worden in de benchmark-omgeving van de Museum Monitor met elkaar gedeeld. En dat levert belangrijke informatie op.

Menno: ‘Museumbezoek is veel meer geworden dan binnenkomen en een collectie of tentoonstelling bekijken: de beleving is belangrijk, de impact die het bezoek en het aanbod creëert, maar ook zaken als de *customer journey* of het thuis digitaal inzien van de collectie. Je wilt veel meer te weten komen over je bezoeker. Daarom is de Museum Monitor nieuwe stijl opgezet met een basisvragenlijst en losse modules die per museumcluster kunnen worden ingezet. Door vervolgens met de Enalyzer software te werken kunnen musea vragen toevoegen waarbij, door in hetzelfde systeem te werken, resultaten in een gedeelde omgeving teruggegeven kunnen worden. Dat maakt

vergelijken veel beter mogelijk.’ De nieuwe monitor biedt die mogelijkheden. Voor deelname moet wel betaald worden.

Delen met de ‘concurrentie’...

Klopt het? We checkten bij Laurine van de Wiel van het Van Gogh Museum. Zij is als insights marketeer verantwoordelijk voor publieksonderzoek en publieksinzichten. ‘Soms heb je een onverwachte aanleiding om publieksonderzoek zelf in de hand te nemen,’ zegt ze. ‘Dat was in 2020 de coronacrisis. Het online bevragen van je publiek geeft zoveel “realtime” inzicht. Dat wilden we allang en die overstap hebben we toen gemaakt.’

Een nieuwe generatie gidsen wordt opgeleid. Foto: onbekend

TIPS VOOR PUBLIEKSONDERZOEK

Menno Urbanus heeft tips voor musea met kleinere begrotingen. Menno: ‘Een voordeel tijdens corona was dat bezoekers zich moesten registreren, zodat je contactgegevens had. Dan kon je hen vervolgens een korte enquête sturen. Die registratie is weer losgelaten. Als je geen budget hebt voor zo’n monitor, is er nog de eenvoudige registratie van postcode en huisnummer bij de balie: ook die geeft enig inzicht. Wat ook een goede overweging kan zijn voor musea, is om vanuit een cluster musea die gelijk zijn in schaalgrootte of type collectie een generieke vragenlijst op te stellen, zodat ze de opzetkosten kunnen delen. Het mooiste zou zijn wanneer structureel publieksonderzoek door een andere partij of een fonds gefinancierd kon worden, maar vooralsnog moeten musea dit zelf in de vaste lasten mee begroten. Die investering zal zich zeker terugbetalen door beter onderbouwde aanvragen voor subsidie en een positiever imago bij de geldgevers en overheden.’

‘Onder het motto van de gedeelde wens “Ken uw publiek” hebben we met enkele grotere musea in Nederland de handen ineengeslagen.’

Hoe zag jullie publieksonderzoek er daarvoor uit?
‘Voor 2020 werd onderzoek uitgevoerd in het museum zelf. Gedurende ruim twintig dagen per jaar verzamelden we met respondentenwerfers 1500 enquêtes. Het grote voordeel van online-onderzoek is dat je fijnmaziger inzicht krijgt in de bezoekersbeleving, tot op dag- en weekniveau. Maar we wilden dagelijks inzicht hebben in onze bezoekers. Onder het motto van de gedeelde wens “Ken uw publiek” hebben we met enkele grotere musea in Nederland de handen ineengeslagen. En dat leidde tot een samenwerking met bureau R2 Research, die voor ons de Museum Monitor ontwikkelden.’

‘Het bijzondere is dat we met elkaar een standaard vragenlijst maakten. Daarvoor moesten we allemaal wat concessies doen. Het resultaat is een online-enquête die binnen vier minuten is in te vullen en heel veel inzicht geeft: in leeftijd, woonplaats, herhaalbezoek, in welk gezelschap men kwam, de reden voor het bezoek, de waardering voor de vaste collectie en wisseltentoonstellingen. Daarnaast worden ook scores gegeven voor gastvrijheid, kindvriendelijkheid en zaken als de museumshop en de horeca. En doordat we op basis van vertrouwen akkoord zijn gegaan met het delen van algemene waarderingscijfers kun je de data van je eigen museum vergelijken met die van collega-musea. Dat is toch fantastisch? Stel je voor dat de auto-industrie de klanttevredenheidsonderzoeken met concurrenten zou delen.... In die wereld onvoorstelbaar, bij ons is zo’n samenwerking dus wel gelukt.’

Laurine is trots op de werkwijze: ‘Soms tast je in het duister over nieuwe stappen. Dan kan online publieksonderzoek je zomaar de goede kant uitsturen. Je hebt natuurlijk wel iemand nodig in je organisatie die tijd heeft om vooruit te denken, met de bezoekersinzichten in de hand. Dat is echt belangrijk. Zelfs buitenlandse musea die we hierover vertellen zijn onder

de indruk dat het ons gelukt is om dezelfde methodiek te hanteren en de uitkomsten te delen. Zo goed dat we dit als culturele sector zijn gaan doen! Zo zie je maar dat cultuur altijd verbreedert. Samen sta je dan echt sterk.’

Ditisonspubliek

Een ander product werd ontwikkeld vanuit de sector zelf: Ditisonspubliek.nl. Dat is ook een pleidooi om geen publiekscijfers op detailniveau aan te leveren aan de subsidiegevers, maar om verder te kijken: hoe heb je als organisatie impact? Het helpt om doelgroepen te benoemen en ze strategisch te bereiken. Want: ‘Zomaar getallen invullen zonder dat je weet wat ermee gebeurt, zegt zo weinig,’ aldus Annet Zondervan van het Centrum voor Beeldende Kunst Zuidoost in de Amsterdamse Bijlmer. Zij is met haar centrum aangesloten bij Moker/P_Oi, het platform voor presentatie- en ontwikkelinstellingen in Amsterdam dat zich inzet voor beeldend kunstenaars, het kunstklimaat en de zichtbaarheid van hedendaagse kunst in de stad. Het platform bedacht twee jaar geleden in

gemeenschappelijkheid dat ze op een iets andere manier de waarde van hun bestaan wilden laten zien. Annet was een van de initiatiefnemers, samen met Arend-Jan Weijsters van AGA LAB en Josien Pieterse van Framer Framed. Zij benaderden onderzoekster Anna Elffers om vanuit het wetenschappelijk onderzoek mee te denken.

Ze betrokken uiteindelijk 45 kleinere instellingen die tegen hetzelfde aanliepen: ze zaten niet aan tafel bij de wethouder, maar in het ecosysteem voor beeldende kunst vertegenwoordigden zij wel het culturele middenveld in Amsterdam. Door de krachten te bundelen en allemaal een klein bedrag in te leggen werden ze ineens een serieuze partner bij strategische gesprekken. Ze benoemden een secretaris die hen kon vertegenwoordigen. Annet: ‘Samen met een andere pionier, Maaïke Lauwaert (toen nog werkzaam bij de Appel, inmiddels naar de Rietveld Academie), wilden we onderzoeken of deze groep niet op een andere manier haar maatschappelijke waarde als sector kon uitdragen. Immers, lang niet alle

*Rondleiding door het archief. Ken je verleden.
Fotograaf onbekend*

Het Van Goghmuseum werkt mee aan 'Ken uw publiek'. Foto: Maaïke Koning

beeldende kunstinstituten kun je met cijfers door dezelfde hoop laten springen. Ze kunnen niet allemaal gekwantificeerde prestatiefactoren laten zien, ze zijn niet allemaal ingesteld op publiek en kaartverkoop. Het gaat zo vaak om andere waarden.'

Diverse types publieksrelaties

Het publiek is natuurlijk wel een van de criteria die fondsen hanteren bij het beoordelen van subsidieaanvragen. Dus zochten Annet en Maaïke naar methoden om op een betaalbare wijze inzichtelijk te maken dat het in de sector ook over andere dingen gaat dan hoeveel mensen je bereikt. Samen met onderzoekers Anna Elffers, Rosa Marie Mulder en Esmee Schoutens leidde deze uitdaging en vaststelling tot een heel goede handleiding, die ook voor kleinere musea interessant is.

De werkwijze gaat uit van zes types publieksrelaties en drie methodes om dat publiek in

kaart te brengen. De site Ditisonspubliek geeft praktische tips om te rapporteren over je waarde en je prestaties in jouw ecosysteem en biedt het inzicht dat er meerdere publieksrelaties zijn die een instelling kan onderhouden: het gaat om meer dan 'alleen' drempeloverschrijdingen. Het is geen invulschema, maar via de drie methodes maak je die publieksrelaties inzichtelijk:

1. Tellen
2. Verhalen verzamelen: dit zegt wat over wat je als instelling teweegbrengt.
3. Eigenschappen noteren: dit zegt iets over voor wie je relevant bent.

Na het ontwikkelen van de methodes werd op een symposium toegelicht hoe de kunstinstituten zich beter kwalitatief en kwantitatief kunnen verantwoorden, op een wijze die recht doet aan hun werk. De Amsterdamse Kunstraad, de Gemeente Amsterdam en Amsterdamse Fonds

voor de Kunst hebben veel waardering voor dit samenwerkingsverband uitgesproken.

De handleiding is zo te gebruiken vanaf de site, inclusief een handzame pdf die je helpt om al naar gelang de grootte van de eigen organisatie te bepalen hoe jij gaat rapporteren over je publiek. ◀

Dit artikel kwam tot stand met dank aan zelfstandig onderzoeker Anna Elffers en Annette Gaalman van Erfgoed Brabant.

Bronnen
museum Monitor | R2research:
<https://r2research.nl/cases/museum-monitor/>
www.ditisonspubliek.nl

Wat weet je van je publiek? Waarom komen ze bij jou, om wat te doen? ©Erfgoedhuis Zuid-Holland

PUBLIEKSONDERZOEK. WAT DOET DE MUSEUMVERENIGING?

► **1.** Sectorbrede cijfers zijn te vinden in Museana, het benchmarksysteem waaraan musea sinds 2007 kunnen deelnemen. Door de online vragenlijst van Museana jaarlijks in te vullen krijgen belanghebbenden een overzicht van de belangrijkste data en trends van musea die zijn aangesloten bij de Museumvereniging. Uit de verzamelde gegevens komt de jaarlijkse publicatie *Museumcijfers* voort. Doel is een beter inhoudelijk beeld te krijgen van de museumsector.

2. Ook onderzoekt de Museumvereniging jaarlijks het gebruik van de Museumkaart, i.s.m. SEO. Kaarthouders responderen op de vraag hoe de kaart al dan niet van invloed is op (frequentie en duur van) museumbezoek.

3. Zelf analyseert de vereniging regelmatig de gegevens van de kaarthouders. Hoe ontwikkelt het publiek zich door de jaren

heen? In de Museumweek van dit voorjaar maakte de Museumvereniging bekend dat het aantal museumbezoeken door kinderen en jongvolwassenen met een Museumkaart enorm is toegenomen in het eerste kwartaal van 2023 (tegenover het florende jaar 2019).

4. In de periode 2019-2021 heeft de Museumvereniging het Nationale Museumonderzoek uitgevoerd i.s.m. Validators. Doel van het onderzoek was de effectiviteit en het bereik van de Museumweek te achterhalen. In de onderzochte periode groeide het digitale bereik ervan, waardoor de bekendheid onder niet-frequente bezoekers in 2021 toenam met 69% t.o.v. het jaar daarvoor. Bijna de helft van de niet-frequente bezoekers die de campagne heeft gezien voelt zich door de Museumweek aangespoord tot een museumbezoek. De Museumvereniging is van

plan dit onderzoek over enige tijd opnieuw te doen.

5. In 2023 wordt het grootschalig Europees publieksonderzoek voor Europese musea Sentomus georganiseerd, waar de Museumvereniging partner van is. Sentomus biedt musea in Europa de kans om hun publiek op een toegankelijke en pragmatische manier te bevragen en hun resultaten anoniem te benchmarken met vergelijkbare musea. Dit onafhankelijke onderzoeksaanbod is gemaakt voor en samen met de museumsector, i.s.m. een consortium van zes Europese universiteiten. Musea kunnen zich registreren tot 30 juni 2023. Alle informatie over het onderzoek vindt u op <http://www.sentomus.nl/>. ◀

Met dank aan Aylin Beijersbergen, Museumvereniging

Karen Moeskops

is directeur van het Red Star Line Museum in Antwerpen.

Foto: Frederik Beyens

EEN CALEIDOSCOOP VAN AMBITIES

Musea evolueerden van statige bewaar- en kennisplaatsen naar een veelheid van plekken. Musea staan vandaag de dag met beide voeten in de samenleving. Ze willen ontmoetingsplaatsen zijn en veilige plaatsen, waar je je eigen denken kan uitdagen en confronteren. Plaatsen van meerstemmigheid en doorgedreven participatie. Voorbij crississen toonden aan hoe musea ook plaatsen zijn die bijdragen aan verbinding en welzijn. Het zijn plaatsen die niet enkel reeds verzameld erfgoed bewaren voor volgende generaties. Ze willen ook nieu-

Een caleidoscoop van ambities dus, die je ook terugvindt in de nieuwe ICOM-definitie. Maar ambitieus zijn in je doelstellingen is niet genoeg. Het daagt ons als museumprofessional ook uit om na te denken over de talenten die je instelling nodig heeft. Welke mix aan kennis en competenties maken je museum klaar voor de toekomst? Hoe combineer je 'klassieke' museumjobs met fris out of the box denken? Hoe maken we werken in of met musea aantrekkelijk voor een diverse groep mensen? Welke kruisbestuivingen met andere sectoren kan je struc-

► Zoals vele Vlaamse musea hebben ook wij het voorbije jaar veel gelezen, nagedacht, gebrainstormd, vergaderd en geschreven over de toekomst van ons huis. Dat is immers wat musea doen in tijden van beleidsplanning. Voor de meeste Vlaamse musea valt dit bovendien samen met de vijfjaarlijkse aanvraag voor werkingsmiddelen vanwege de Vlaamse overheid.

Als directeur van het Red Star Line Museum – een relatief jong museum dat een universeel migratieverhaal wil brengen, op de authentieke plaats waar twee miljoen landverhuizers begin vorige eeuw inscheepten op zoek naar geluk in Amerika – vind ik dat steeds een stevig traject. Eentje waar ik, eerlijk gezegd, bij aanvang wat tegenop keek. Gelukkig primeert op het einde van de rit voldoening. En ook dankbaarheid voor de vele inzichten die onze plannen voor de toekomst verrijkten. Mijn collega's en ik spendeerden immers uren én liters koffie met 'kritische vrienden', mensen uit allerlei sectoren en windstreken die over een deelaspect van onze museale werking wel iets uitdagends te zeggen hadden. Daarbij valt op hoe divers die sectoren zijn: het gaat van de onderwijs- en integratiesector, over academici, tot marketingexperts en ondernemers. Onze kritische vrienden legden bovendien de lat hoog wat betreft verwachtingen die aan een hedendaags museum gesteld worden.

In onze werking staan onze beschermde gebouwen aan de Antwerpse Rijnkaai en de bijbehorende herinneringen en verhalen centraal. We beschouwen onze *lieu de mémoire* als het hart van onze werking. Maar dat is anno 2023 niet de enige 'plaats' die we als museum zijn. En met ons vele musea.

De tijdlijn met vluchtverhalen in het Red Star Line Museum eindigt in 2022.

‘Welke mix aan kennis en competenties maken je museum klaar voor de toekomst? Hoe combineer je “klassieke” museumjobs met fris out of the box denken?’

we generaties bewust maken van toekomstig erfgoed. Musea willen daarom ook laagdrempelig zijn en een plaats geven aan emoties van (h)erkenning. Tegelijkertijd blijven ze wetenschappelijke instellingen, met onderzoek als belangrijke kerntaak. En zijn ze ook laboratoria: ondernemend, innovatief en meedenkend over maatschappelijke thema's als duurzaamheid en inclusie.

tureel verankeren? En hoe maak je zichtbaar wat niet (alleen) in bezoekcijfers te meten valt?

Boeiende, maar stevige uitdagingen. Gelukkig zijn onze musea geen eilanden. Dankzij de uitwisseling binnen de erfgoedsector en de frisse ideeën van 'kritische vrienden' maken we ze maatschappelijk nog relevanter, dynamischer en toegankelijker (*).

(*) P.S. Aan beleidsmakers die meelesen: ja, ook meer financiële middelen voor musea zullen mee het verschil maken 😊. ◀

SAMENWERKEN MET ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN. WAT LEVERT HET OP?

Jet Bakels over erfgoedgemeenschappen en co-creatie

In de nieuwe museumdefinitie kregen immaterieel erfgoed en erfgoedgemeenschappen een plek. Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) onderzoekt hoe musea dat kunnen waarmaken. We spraken met Jet Bakels, antropoloog, tentoonstellingsmaker en wetenschappelijk medewerker bij KIEN. Over tentoonstellingen en nieuwe vormen van samenwerken met erfgoedgemeenschappen. En over onze omgang met wilde dieren, de natuur en ‘andersdenkenden’.

Franklin van der Pols

‘Kenmerk van immaterieel erfgoed is de beleving. Het verbindt mensen met elkaar en in dit geval ook met dieren.’

► Jet Bakels is net terug uit Nepal waar ze onderzoek deed naar hoe de inwoners met tijgers omgaan. Tijgers fascineren haar. Op haar keukendeur schilderde Matthijs Röling een levensechte tijger. Zijn opengesperde bek is het kattenluik. Van tijger naar huiskat: het lijkt een metafoor voor onze omgang met natuur. Die is in Nederland gedomesticeerd, veilig.

Nieuwe tijd, oude gebruiken

Niet zo in Nepal. Doordat de tijgerpopulatie stevig is gegroeid nemen de aanvallen op mensen er toe. Jet sprak onder meer met een tijgergids wiens broer door een tijger is opgegeten. Toch is hij niet voor het neerschieten van tijgers. De meeste Nepalezen nemen hun bestaan als een gegeven: ook zij hebben recht om te leven. De inzet van het onderzoek was de lokale kennis van de natuur en omgangsvormen en rituelen met de tijger – een vorm van immaterieel erfgoed – een podium te geven en zo de tolerantie voor tijgers te ondersteunen én de veiligheid van de inwoners te versterken.

Jet Bakels thuis. →

Het Natuurhistorisch Museum Rotterdam bereikt
nieuwe groepen met immaterieel erfgoed. ⇐

Hoe komt een antropoloog bij het KIEN terecht? 'Juist op het gebied van de omgang met de natuur, met dieren, botst de nieuwe tijd vaak met oude gebruiken. Hier zie je in een notendop waar immaterieel erfgoed over gaat. Hoe gemeenschappen tegen de wereld - de natuur en de dieren - aankijken en hoe ze dit gestalte geven in gebruiken en rituelen. We hebben tegenwoordig gelukkig steeds meer belangstelling voor deze lokale benaderingen, waar we inspiratie en kennis aan kunnen ontleenen voor een gelijkwaardiger omgang met de natuur.'

Beleving!

We hebben in Nederland geen tijgers, orka's en indianen...

'Maar wel weer wolven. Ook hier zullen we moeten bepalen hoe we met deze roofdieren omgaan. Daar kan immaterieel erfgoed misschien helpen. Hoe gaan bijvoorbeeld schaapherders uit streken met een lange wolven geschiedenis om met deze dieren? Maar ook rondom minder spectaculaire dieren spelen tradities. We maakten een tentoonstelling over het circus en een expositie die specifiek over gemeenschappen en hun dieren ging; denk aan postduiven, kortebaandraverijen en wedstrijden tussen Surinaamse zangvogels.'

Is onze omgang met dieren ook immaterieel erfgoed?

'Immaterieel erfgoed gaat over festiviteiten, rituelen, gewoontes en gebruiken van groepen. Kenmerk van immaterieel erfgoed is de beleving. Het verbindt mensen met elkaar en in dit geval ook met dieren. Voor grote groepen mensen zijn postduiven dat wat hen met anderen verbindt. Ook rond Surinaamse zangvogels is een gemeenschap gevormd. In de tentoonstel-

‘Door vragen op te werpen kun je op een vriendelijke manier uitnodigen tot reflectie.’

ling die we met het Natuurhistorisch Museum Rotterdam hebben gemaakt wilden we die gemeenschappen een podium geven. Wat hen verbindt, hun kennis en liefde voor de dieren en voor de sport, dat wilden we overbrengen.’

Vriendelijk en voorzichtig

Hebben jullie met deze expo de erfgoedgroepen een podium willen geven? We hadden drie ambities: we wilden hen empoweren, het grote publiek informeren – het is niet zomaar iets als je een duif ziet vliegen, heb er ook respect voor – en ten derde gemeenschappen een beetje inspireren om na te denken over vragen die spelen in de samenleving. Bijvoorbeeld: vindt die postduif het fijn om zo’n eind te vliegen? Door vragen op te werpen kun je op een vriendelijke manier uitnodigen tot reflectie. Om een *safe space* te creëren hebben we een dialoogtafel laten maken over dierentradities. Om de bezoekers een beginnetje te geven voor een gesprek stelden we tien vragen. We zijn hierbij vriendelijk en voorzichtig geweest, want de posities zijn inmiddels zo extreem dat een gewoon gesprek vaak onmogelijk is. Laten we weer eens proberen om met elkaar te praten. Ook voor de mensen van de dierenwereld is het van belang om te horen hoe de buitenwereld tegen hen aankijkt.

Hoe waren de reacties?

Het Natuurhistorisch Museum was blij. Door deze nieuwe vorm van werken hebben ze nieuwe publieksgroepen kunnen bereiken, vooral grote groepen uit de achterban van deze dierenliefhebbers. Uit de reacties bleek dat de erfgoedgroepen blij waren dat ze eindelijk hun verhaal over hun passie konden delen. Veel bezoekers gaven als commentaar: “Ik wist helemaal niet dat dit er allemaal achter zat.”

Nek uitsteken

Het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam en KIEN hebben de tentoonstelling in co-creatie met de erfgoedgroepen gemaakt. Wat is dat en wat is de winst voor musea?

‘Dat je geen tentoonstellingen maakt over, maar mét erfgoedgroepen. Voor musea is het vaak een nieuwe vorm van tentoonstellen en samenwerken, die meer recht doet aan wat in deze tijd wordt gevraagd.’

Kun je het aanraden?

‘Zeker, het is niet alleen inspirerend om te doen, maar het zit ook in de nieuwe ICOM-definitie, die het belang van participatie door gemeenschappen benoemt. We zoeken in de samenleving nieuwe machtsbalansen. De oude institu-

ties worden opengegooid en kritisch bekeken. Er ligt een taak voor musea om de meerstemmigheid, om de verschillende kanten van tradities en de bijbehorende objecten te tonen.’

De meeste debatten zijn zo gepolariseerd. Moet je dat als museum wel willen?

‘Er zijn altijd mensen die niets kunnen hebben, maar je wilt als museum toch ook een relevant podium blijven. Je moet soms je nek uitsteken. Musea kunnen depolariserend werken, door juist de historiciteit en de meerstemmigheid te tonen. Voor een goed debat zijn informatie, inzicht en wederzijds begrip nodig.’

200.000 km heg

Wat kunnen musea aan jullie vragen?

‘We kunnen ze in contact brengen met erfgoedgemeenschappen en tentoonstellingsmakers met kennis ondersteunen. We hebben als KIEN de ambitie een open podium te zijn, waar alle erfgoedgemeenschappen met een bepaalde traditie kunnen aankloppen: een ritueel, een feest, een manier van koken, een vorm van landbewerking, zoals de graslandbevoeiing.... Er zijn allerlei oude gebruiken die weer belangrijk worden door de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit.’

‘Denk aan heggenvlechten. Het klinkt oubollig, maar dat is het niet. Ooit was er in Nederland ruim tweehonderdduizend kilometer heg. Dat is bijna allemaal gerooid en nu staat er prikkeldraad. Nu realiseren we ons dat die heggen multifunctioneel waren, hun wortels hielden het water vast, ze hielpen de biodiversiteit. Je kijkt vanuit het heden soms terug naar het verleden om de toekomst beter vorm te kunnen geven, maar dat betekent niet dat je iets van vroeger één op één wilt bewaren. Veel mensen hebben het beeld dat immaterieel erfgoed over vroeger gaat en dat we dat willen vasthouden. We richten ons op levend erfgoed. Pride Amsterdam en het Zomercarnaval staan ook bij ons in de Inventaris.’

‘Er ligt een taak voor musea om de meerstemmigheid, om de verschillende kanten van tradities en de bijbehorende objecten te tonen.’

Dialoogtafel in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Uit- en insluiten

Het lijkt wel of alles erfgoed kan zijn. Hoe bepaal je als KIEN wat wel of niet erfgoed is?

'Wij kiezen zelf niet wat immaterieel erfgoed is, we zijn geen populariteitspoll. Elke erfgoedgroep die aan de criteria voldoet kan zich bij ons aanmelden. We hebben wel een paar regels: men moet zich houden aan de wet en we hebben een clause dat dierenwelzijn niet onnodig wordt geschaad. Ik zou zelf graag ook een clause opnemen die de menselijke integriteit waarborgt. Zo hebben studentenverenigingen zich bij ons willen aanmelden op de Inventaris als erfgoed, helaas juist toen ontgroeningen uit de hand liepen.'

Men moet zich aan de wet houden, dat is het.

'Klopt, én aan de UNESCO-regels. Een van die regels is dat je niet mag uitsluiten. Sinterklaas en Zwarte Piet zijn niet bij wet verboden, maar de UNESCO heeft gewezen op het mogelijk uitsluitende karakter van het feest.'

Dat is opmerkelijk, want het kenmerk van alle volksculturen, alle feesten en rituelen, is samen zijn. Ze sluiten in en daardoor ook uit. Je hoort erbij of niet.

'Je wijst op een spanningsveld dat ook in de UNESCO-regels besloten ligt. Het eerste principe is dat een erfgoedgemeenschap zelf zeggenschap heeft over wat ze doet. Het tweede is dat je niet discriminerend mag zijn, dat je respectvol moet zijn. Een paar jaar geleden was er in Aalst tijdens het carnaval een praalwagen waar joden werden afgebeeld met grote neuzen, geldstukken et cetera. Dat is bij UNESCO in het verkeerde keelgat geschoten. Men was van plan de traditie van de Representatieve Lijst af te halen, maar Aalst heeft zich in 2019 zelf teruggetrokken. Dit is gelukkig echt een uitzondering.'

'Een nieuwe uitdaging is dat tradities door milieuregels in de knel komen. Denk aan de paasvuren. We proberen dan een helpende hand te reiken. In dit geval hebben we de organisatoren in contact gebracht met een milieudeskundige om te kijken hoe ze de paasvuren en de regels op elkaar konden afstemmen

Goede afspraken

Jullie hebben de samenwerking tussen erfgoedgemeenschappen en musea in een boekje samengevat. Wat zijn de belangrijkste tips?

'In ons boekje *Een museaal podium voor immaterieel erfgoed. Ervaringen met co-creatie* staan procesbeschrijvingen van diverse projecten: van "in co-creatie een ambacht vernieuwen" tot

De circustraditie als immaterieel erfgoed. Natuurhistorisch Museum Rotterdam

"met erfgoedgemeenschappen een expositie maken" en "met jongeren het erfgoed van hun wijk onderzoeken en zichtbaar maken". De beschrijvingen vertellen waarom we bepaalde tentoonstellingen wilden maken, hoe het is uitpakend en wat anderen kunnen leren. In het boekje geven we aandachtspunten en tips. We vinden vooral het maken van goede afspraken vooraf erg belangrijk. Het is een ongelijke situatie. Wij zijn betaalde erfgoedprofessionals, de erfgoedgroepen doen het in hun vrije tijd. Je moet helder zijn over wat je van hen vraagt en wat jij biedt.'

'Je kijkt vanuit het heden soms terug naar het verleden om de toekomst beter vorm te kunnen geven, maar dat betekent niet dat je iets van vroeger één op één wilt bewaren.'

Wat zijn mogelijk problemen?

'Bijvoorbeeld dat jij sneller wilt gaan dan de groep. Dit soort samenwerking vergt veel tijd. Ook is het van belang om af te spreken wat de verantwoordelijkheden zijn. Wie heeft de zeggenschap over het eindresultaat? In de tentoonstelling die ik heb gemaakt, hebben de vertegenwoordigers van de gemeenschappen alle teksten en foto's vooraf gezien en goedgekeurd, maar heeft het museum de vormgeving gedaan. Het was onwerkbaar om dat ook samen te doen. Het is belangrijk om dat vooraf te bespreken. Het moet niet zo zijn dat halverwege het proces het museum opeens denkt: het gaat me nu toch te veel tijd kosten, dus geef je info maar hier en dan maken wij er wel wat van.'

Anders werken en kijken

Zeg je nu dat het proces belangrijker is dan de uitkomst?

'Nee, ik begrijp heel goed dat het museum een goede tentoonstelling wil, maar je moet ook recht willen doen aan de stem van de erfgoedgemeenschap. De kern van co-creatie is dat je samen naar een eindresultaat werkt. In co-creatie zoals wij dat graag zien, is de gemeenschap eigenaar van het verhaal.'

Het kost veel tijd om het goed te doen? Wat levert het op voor het museum?

'Een nieuwe manier van werken, een nieuwe manier van kijken, het binnenhalen van nieuwe verhalen. Wat ik hoor van musea is dat men op nieuwe gezichtspunten stuit en zo nieuwe publieksgroepen bereikt.'

Tijd is geld. Hoe kun je als curator deze tijdsintensieve vorm van werken bij je directeur rechtvaardigen?

'Je zult de meerstemmigheid in de samenleving recht moeten doen, anders schiet je als museum tekort in je maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat kost meer tijd, maar levert ook een meer genuanceerd beeld op. We leven in een andere tijd, participatie is belangrijk. Daarom hebben we nu ook een nieuwe ICOM-definitie.' ◀

Een museaal podium voor immaterieel erfgoed. Ervaringen met co-creatie

De publicatie is ook als download beschikbaar via www.immaterieelerfgoed.nl

Van jaarnota's naar een herontdekte collectie

Museum De Timmerwerf in De Lier is sinds 2000 gehuisvest in een originele timmerwerkplaats uit 1642 met daarachter een timmermanswoning. Meer dan 350 jaar hebben vele generaties ambachtslieden in dit pand hun boterham binnen de dorpsgemeenschap verdiend. Daar zijn we dankzij een recente ontdekking nu veel beter van op de hoogte.

Jan den Hoed, secretaris, i.s.m. Mirjam Verloop

▶ Naast het traditionele timmerwerk waren deze ambachtslieden gespecialiseerd in de bouw en het onderhoud van een achttal molens in en rondom De Lier. Veel gereedschappen en voorwerpen voor het molenonderhoud zijn bewaard gebleven, waarvan verscheidene nog uit de zeventiende eeuw.

In 2020 zijn wij een onderzoek gestart in de archieven van het Hoogheemraadschap van Delfland, dat met name gericht was op de administraties van de polderbesturen. Tot onze grote verrassing vonden we vele honderden originele en goed bewaarde jaarnota's terug van onze timmermannen. Ze gaan ook terug tot midden zeventiende eeuw!

De nota's bevatten een schat aan informatie over onder andere de vele generaties timmerlieden, de uitgevoerde werk-

zaamheden, de gebruikte materialen en de loonkosten. Daarnaast bieden de nota's een prachtig beeld van het leven en werken van een dorpsstimmerman door de eeuwen heen.

Tevens hebben we aan de hand van de notaspificaties een groot aantal onbekende voorwerpen uit de collectie kunnen identificeren en de gebruiksfunctie met de werkmethode alsnog kunnen vaststellen.

De zeldzame hoeveelheid documenten zorgde voor een herontdekking van onze collectie, een zoektocht die nog bezig is. Nu beschikken we over een nog originele timmerwerkplaats met de vele bewaard gebleven gereedschappen én de bevestiging van wat hier gebeurde in de honderden nota's. ◀

Op de achtergrond een nota van een timmerman uit 1792. Hij brengt '24 klaar gemaakte staven' in rekening voor 24 gulden. In het midden een malletje waarop '24' staat gekerfd. Onderzoek toonde de gebruiksrelatie met de staven aan. Onderaan is een versleten houten staaf te zien die de timmerman moest vervangen

Experimentele archeologie in de Gallische Hoeve

De Gallische Hoeve in Sint-Amandsberg bij Gent is een van de weinige archeologische openluchtmusea in België.

Angela Pisani, Gallische Hoeve

▶ We vinden het belangrijk om bij te blijven met recent onderzoek en onze periode (late ijzertijd) zo accuraat mogelijk visueel weer te geven. Daarom stellen we

Dr. Éva Halbrucker combineert experimenteel onderzoek met publiekswerking. Hapklare archeologie en geschiedenis voor het brede publiek.
Foto: De Gallische Hoeve

ons museumterrein, ons materiaal en onze kennis graag ten dienste van het onderzoek en ondersteunen we experimenteel onderzoek, zoals de samenwerking met dr. Éva Halbrucker. Zij deed in 2019 onderzoek naar gebruikssporen op stenen werktuigen aan de UGent. Op ons museumterrein voerde ze proeven uit naar de invloed van vuur op silex (vuursteen). Door activiteiten uit het verleden na te bootsen begrijpen we de archeologische vondsten beter.

De academische kennis die we zo vergaren, stroomt door naar onze publiekswerking. In ons eigen kenniscentrum verzamelen onze medewerkers open source-publicaties om hun ambachtelijk werk te verbeteren. Tijdens ons laagseizoen - in de winter - organiseren we lezingen van experts. Zij

stellen hun kennis ter beschikking aan onze medewerkers, die de informatie gebruiken in hun publieksdemonstraties. Ook externen zijn welkom op de lezingen. Zo vertalen we academische kennis naar de ambachtelijke praktijk.

Daarnaast bieden we vanuit ons kenniscentrum ook ondersteuning aan archeologische illustratoren die meewerken aan tentoonstellingen en reconstructietekeningen maken. Onze research helpt om details uit de ijzertijd zo correct mogelijk weer te geven. Zoals iedere archeoloog weet, is context zeer belangrijk. Door informatie te geven over omgeving, landbouw, opsmuk en samenleving hielpen we onder andere mee aan een tentoonstelling van Raakvlak (de intergemeentelijke archeologische dienst van Brugge en omgeving, red.) en aan reconstructietekeningen voor het archeologisch project- en adviesbureau De Logi&Hoorne. ◀

Het Stadhuismuseum Zierikzee

ONDERZOEK IN ZEELAND: SAMEN BEREIK JE MEER

Het Stadhuismuseum Zierikzee bereikt met kunsthistorisch onderzoek andere musea en een publiek ver buiten de provinciegrenzen. Het Warenhuis in Axel vraagt anderen om bij te dragen aan onderzoek. Beide musea roepen op: 'Werk samen!'

Mirjam Verloop

► Het Stadhuismuseum Zierikzee, een middelgroot museum, vertelt het verhaal van het leven op en rond Schouwen-Duiveland. Sinds 2018 organiseert het museum wisselexposities onder de noemer *Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw*, met steeds een bijbehorende publicatie. De aanleiding voor de exposities is de Goedaert Collectie die het verzamelaars-echtpaar Brigitte en Kees Beart bijeen heeft gebracht. Zij stelden in 2018 een deel van hun collectie beschikbaar en daarmee werd een eerste tentoonstelling gemaakt. Dat gaf het museum de gelegenheid om het werk van de

'Inmiddels melden zich gerenommeerde kunsthistorici met hun lopende of nog te starten onderzoek, met de vraag of dat ook past binnen de reeks.'

Zeeuwse meester-schilders uit de 17de eeuw opnieuw voor het voetlicht te brengen.

In goed overleg

Het museum ontving veel positieve reacties. Het team zag kansen voor volgende exposities, en nu hebben de wisselexposities een vaste plek in het programma. 'Inmiddels melden zich gere-

nommeerde kunsthistorici met hun lopende of nog te starten onderzoek, met de vraag of dat ook past binnen de reeks,' zegt directeur Albert A.J. Scheffers. 'We vullen nu al met gemak het programma tot 2029.'

Professionele kunsthistorici hebben allemaal hun eigen specialiteit en doorgaans al publicaties op

hun naam over het onderwerp waarmee het museum aan het werk wil. Die publicaties, maar ook tentoonstellingsprojecten waaraan is meegewerkt, zijn een graadmeter. 'Niet elke historicus die zich meldt krijgt de kans om als gastconservator mee te doen. We kijken ook kritisch hoe die past in het team,' vertelt Scheffers.

De samenwerking tussen museum en kunsthistoricus loopt altijd in goed overleg. Het museumteam heeft zelf twee historici. Zij zijn qua kennis en onderzoekservaring aanvullend op wat kunsthistorici doorgaans onderzoeken. 'We hebben dat gezien bij het onderzoek naar de Zierikzeese meester-schilder Arnoldus van

geveerij WBooks zorgt stilaan voor een groter bereik. Het museum ziet het aantal bezoekers uit het hele land toenemen. Het valt Scheffers op dat mensen met een publicatie in de hand een dag naar Zierikzee komen.

Mooi trackrecord

Het werk van het Zeeuwse museum valt niet alleen kunsthistorici en het publiek op, maar ook de sector. Zo zocht onlangs een Brussels museum contact met het Stadhuis museum om een eerder onderzoek naar de Zeeuwse meesters een vervolg te geven. 'We merken dat anderen ons als museum meer serieus nemen. Besprekingen over bruik-

lenen met collega-musea, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, handelaren en particulieren verlopen makkelijker. Werken waar we vroeger slechts van konden dromen, krijgen we nu zelfs in bruikleen aangeboden. Dit komt vast omdat we met de exposities en publicaties een heel mooi trackrecord laten zien.'

Bij de opening van de lopende expositie sprak dr. Gregor Weber, voormalig hoofd Beeldende Kunst bij het Rijksmuseum Amsterdam, vol lof over het werk van het Stadhuis museum: 'Zonder dit soort onderzoek naar het werk van lo-

'Gaandeweg ontdekte het museum dat de uittrekkarten een hele wereld laten zien.'

Anthoniessen. Onze conservator, Inge Schipper, heeft het onderzoek van Frank van der Ploeg aangevuld met historische feiten en een hoofdstuk aan de begeleidende publicatie toegevoegd. Verder bepalen we samen welke werken we laten zien. Met slechts beperkte tentoonstellingsruimte en een beperkt budget voor de dure internationale kunsttransporten blijft het schipperen.'

De landelijke publiciteit voor en de verspreiding van de begeleidende publicatie door uit-

Een 'uittrekkart': kaarten waar een wereld in verscholen zit

- ≡ Stadhuismuseum Zierikzee, Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw
- Het Warenhuis, oud gedeelte
- ✓ Het Warenhuis, de nieuwbouw

um in 2012 heeft Het Warenhuis een aantal uittrekkaarten opgenomen in de permanente expositie, maar over de kaarten wist het museum tot voor kort niets en navraag bij andere musea en deskundigen leidde niet tot nieuwe feiten. De informatie die er is, is ook niet wetenschappelijk onderbouwd.

In 2022 heeft Het Warenhuis dit onderzoek zelf opgepakt. Gaandeweg ontdekte het museum dat de uittrekkaarten een hele wereld laten zien, qua tijdsbeeld, sociologische aspecten, symboliek, denkbeelden over man en vrouw en het verspreidingsgebied van de kaarten. 'Hoe meer wij ontdekken, hoe minder wij weten, zegesegd,' merkt Beverwijk op.

Het museum probeert te achterhalen of de kaarten streekgebonden zijn en of mensen ze destijds verstuurden of gaven aan een bruidspaar of stel dat zich ging verloven. Gezien het formaat lijkt dat versturen onwaarschijnlijk; er zijn bovendien nog geen enveloppen gevonden. 'We hebben nog veel vragen,' zegt ook directeur en conservator van het museum Piet de Blaeij. 'Zo zijn we benieuwd naar de sociologische component, maar ook naar wie deze kaarten gemaakt en gedrukt heeft.'

Wie kan ons helpen?

Het museum ging eerder te rade bij kranten, advertenties en andere literatuur, en bij verzamelaars. Er is inmiddels eigen onderzoek gedaan op basis van de tientallen kaarten die Het Warenhuis heeft en van informatie die anderen in de loop van de jaren hebben verzameld. Bovendien onderzocht het museum advertenties van boekhandels over de verkoop van uittrekkaarten. Bekend is nu dat de eerste Nederlandse kaarten al vanaf 1883 te koop waren. Ook weet het museum dat er naast de Zeeuwse uittrekkaarten met christelijke motieven, zowel hervormd als katholiek, ook uittrekkaarten bestaan met joodse motieven.

'We zijn tot nu toe wat terughoudend geweest in het benaderen van andere musea,' vertelt Beverwijk, 'maar we moeten juist samenwerken om voor het publiek een zo interessant mogelijke tentoonstelling te maken.' Het museum roept andere musea én het publiek op om hun

kennis te delen, onder meer door een tentoonstelling te organiseren rond de 'uittrokkers'. Zo hoopt Het Warenhuis het onderzoek verder te brengen.

De expositie die vanaf mei 2023 te zien is, toont naast een fantastische collectie uittrekkaarten ook... vraagtekens. Dit is voor het museum de start van een verdergaand en verdiepend onderzoek naar het intrigerende fenomeen van deze (huwelijks)wenskaarten. Bovendien kan Het Warenhuis met deze werkwijze de primeur over het onderwerp claimen en tegelijkertijd andere musea in staat stellen om daarmee verder te gaan. 'Of nog mooier,' zegt Beverwijk, 'om Het Warenhuis te helpen een vervolgetentoonstelling te maken.' Het museum zal de expositie daarom actief delen met andere Zeeuwse en landelijke musea die hopelijk meer informatie hebben, of de uitdaging oppakken om verder onderzoek te doen.

Voor iedereen

Het Warenhuis wil de informatie in de tentoonstelling wetenschappelijk onderbouwen en tegelijkertijd een interessante tentoonstelling maken voor de gemiddelde museumbezoeker. 'Er is veel kennis en materiaal bij bezoekers,' zegt Beverwijk. 'We willen hen verleiden om mee te doen aan het onderzoek.' De expositie zal in de verklarende teksten dan ook vraagtekens laten zien. Die dagen de bezoekers letterlijk uit om een kijkje te nemen op de eigen zolder en tot het delen van familie verhalen. Door die verhalen wil het museum onder andere een beeld krijgen van het gebruik van de kaarten: hoe kregen ontvangers die kaarten? In hoeverre toonden ze die vaak prachtige kaarten in huis?

'Er is veel kennis en materiaal bij bezoekers. We willen hen verleiden om mee te doen aan het onderzoek.'

Voor Michael Beverwijk is een levendig museum een museum dat stoelt op een museale collectie en dat bezoekwaardig is voor iedereen. De ene bezoeker zal voor het meer wetenschappelijk karakter van de collectie naar het museum komen, de andere juist om gewoon te genieten van de tentoonstelling. 'Beide "soorten" bezoekers zijn waardevol. En beide soorten kunnen ons helpen bij het doen van onderzoek!' ◀

Met veel dank aan Albert A.J. Scheffers, Michael Beverwijk en Piet de Blaeij.

'Het museum roept andere musea én het publiek op om hun kennis te delen.'

kale en regionale kunstenaars, kan de nationale geschiedenis van de kunst niet worden geschreven!

'Samen bereik je meer,' geeft Scheffers als tip, 'en "kan niet", dat bestaat niet. Als middelgroot museum heb je zeker niet alle kennis en vaardigheden in huis. Alleen door samen te werken kan je dat wat nog mist aanvullen. Met creativiteit, een goed netwerk en vanzelfsprekend ook extra inzet kunnen we wat onmogelijk lijkt toch realiseren.'

Opvallende 3d-kaarten

Michael Beverwijk van de werkgroep Exposities bij Het Warenhuis herkent het belang van samenwerken. Het museum doet onderzoek naar bijzondere objecten in de collectie en bereikt daarbij andere musea en het publiek.

Het Warenhuis is een streekmuseum in Axel, Zeeuws-Vlaanderen. De museumcollectie vindt haar oorsprong in de jaren 1930 en bestaat uit streekdrachten, landbouwwerktuigen, boerenwagens, archeologie en gebruiksvoorwerpen. Opvallende objecten in de collectie zijn de zogenaamde 'uittrokkers', uittrekkaarten. Dit zijn 3d-kaarten uit de periode rond 1900 in biedermeierstijl. Sinds de bouw van het nieuwe muse-

SCHUDDEN AAN DE KENNISHIËRARCHIE

Gesprek met Olga Van Oost en Alexander Vander Stichele, FARO

Het kan geen toeval zijn: als deze Museumpeil over 'musea en onderzoek' verschijnt, loopt bij FARO een traject over... 'onderzoek, kennisproductie, erfgoed en musea'. Dat bleek in een gesprek met Olga Van Oost, algemeen directeur, en Alexander Vander Stichele, coördinator Onderzoek bij het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed.

Patrick De Rynck

↑ Olga Van Oost, algemeen directeur van FARO
→ Alexander Vander Stichele, coördinator Onderzoek bij FARO

► *Ik val met de deur in huis, aangezien jullie ook beleidsvoorbereidend werk doen. Hoe staat het in Vlaamse beleid met 'onderzoek in het museum'?*

Olga Van Oost: 'In de strategische visienota van de minister wordt onderzoek als aparte functie niet echt in de verf gezet. De aandacht gaat naar facetten als erfgoedzorg, erfgoed voor iedereen, het digitale, diversiteit, duurzaamheid... Dat zijn de grote maatschappelijke thema's. Zo is de nota ook opgebouwd. De functie onderzoek wordt niet apart benoemd.'

Alexander Vander Stichele: 'Je kunt natuurlijk aan alle thema's een onderzoekscomponent koppelen, al wordt het inderdaad niet als dusdanig naar voren geschoven.'

De shift naar de samenleving

Er is vaak sprake van een slingerbeweging in de museumwereld: van publiekswerking naar behoud en beheer, vervolgens naar pakweg onderzoek en weer terug.

Olga: 'Is dat zo? Wat ik al jaren zie in het beleid, maar ook internationaal, is dat er bij musea en in het erfgoed veel meer aandacht is voor het maatschappelijke. Dat is de grote wending: de maatschappelijke context wordt almaar belangrijker. De vraag wordt dan: hoe positioneren musea zich daarin? Dat is voor mij geen slingerbeweging maar een boeiende ontwikkeling. Het gaat om de zoektocht naar maatschappelijke relevantie.'

Wat betekent die maatschappelijke wending voor de onderzoeksfunctie?

Olga: 'Dat is de vraag waar we nu voor staan en die wij als FARO ook stellen. We lopen een traject over de betekenis van onderzoek en kennisontwikkeling. Wat ik zie, is soms een rigide denken: de collectie apart, onderzoek apart, publiek apart. Daar zit een denkfout. Hoewel functies vaak als aparte hokjes worden behandeld, gaat het in de praktijk over een kruisbestuiving tussen functies, of dat zou toch zo moeten zijn.'

'Vorig jaar maakten musea een nieuw beleidsplan op voor de komende jaren. We kregen toen nogal wat vragen over de functie 'onderzoek': onderzoek, hoe definiëren we dat? Waar hebben we het over? Is dat per definitie het academisch onderzoek zoals het eerder klassieke kunsthistorische onderzoek? Maar in musea gebeurt zoveel meer rond kennisproductie. Waar staat dat in dit verhaal? Denk aan citizen

science of participatief werken. Die shift, daar gaat het om. Het is goed dat zo iets tijdens zo'n traject naar boven komt. De interesse in het lerend netwerk is groot: dit is dus een goed moment om met deze vragen aan de slag te gaan.'

Alexander: 'Je ziet dat het publieke en de back-office steeds meer gemengd worden. Denk aan restauratieprojecten die het publiek kan volgen. Maar het klopt ook dat onderzoek als een aparte functie wordt gezien. En veel musea komen er niet toe, behalve als ze zelf onderzoeksinstellingen zijn. Musea zijn eigenlijk vooral instrumenteel voor academici, terwijl die verhouding best wel eens omgekeerd mag worden: dat musea de leiding nemen. Vaak is onderzoek ook gericht op collectievalorisatie. Terwijl er in een museumwerking zoveel andere aspecten zijn die onderzoekswaardig zijn. Musea zitten effectief met die vraag, bleek in het beleidsplanningstraject.'

Pikorde

Klassiek gaat het zo: je doet onderzoek naar je collectie, of iemand anders doet dat, en daar komt vervolgens een expo, website of boek over. Olga: 'Wij willen het opentrekken. Wat is kennis? Kennis is macht, en dus is er een hiërarchie. Daar even aan schudden, daar heb ik het voor. Natuurlijk blijft onderzoek naar de collectie en de objecten belangrijk, en we moeten daarin blijven en nog meer investeren. Maar tegelijk moeten we ook durven om de klassieke hiërarchieën in vraag te stellen: de klassieke conservator staat nog altijd iets hoger in de pikorde dan de publiekswerkers, die ook kennis genereren. Toch? Dat paradigma moet anders.'

'Wat ik al jaren zie in het beleid, maar ook internationaal, is dat er bij musea en in het erfgoed veel meer aandacht is voor het maatschappelijke. Dat is de grote wending.'

(Olga Van Oost)

'Ik geef zelf graag het voorbeeld van In Flanders Fields Museum in Ieper, waar een beperkte ploeg eigen onderzoekers baanbrekend werk doet. Ze zetten daar sterk in op historisch onderzoek als fundament, met een eigen documentatiecentrum. Dat leidde onlangs tot een bijzonder boeiende tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog en de gevolgen voor het

Het GUM in Gent vult het begrip 'onderzoek' op een heel eigen en eigentijdse manier in. Zie het openingsartikel. Foto: Martin Corlazzoli.

‘Vaak is onderzoek ook gericht op collectievalorisatie. Terwijl er in een museumwerking zoveel andere aspecten zijn die onderzoekswaardig zijn.’

(Alexander Vander Stichele)

Midden-Oosten. Die richt zich eerder tot een nichepubliek, terwijl de vaste presentatie een ruim publiek bereikt. Zeer inspirerend!’

Een internationale tendens

We hebben het over de maatschappelijke wending. Dat betekent concreet: samenwerken met je omgeving, erfgoedgemeenschappen en gemeenschappen tout court, andere vormen van kennisproductie, andere medewerkersprofielen, diversiteit en inclusie...

Olga: ‘Inclusiviteit en diversiteit bevorderen zijn dé prioriteit van veel musea. Dat is en blijft erg moeilijk omdat musea, en kunstmusea in het bijzonder, in de kiem vrij elitaire instellingen zijn. Dat wist Pierre Bourdieu al in de jaren ’60 en ’70 toen hij samen met Alain Darbel het publieksonderzoek in Franse musea introduceerde. Het onderzoek naar collecties, gefundeerd op een klassiek, westers onderzoekskader, bevestigt vaak dat elitaire karakter. Als we dus écht inclusief willen zijn, is het nodig om deze kaders te verruimen, en ook andere theoretische en academische perspectieven in te brengen. Het samenwerken met gemeenschappen is ook essentieel om tot die meerstemmigheid te komen. Niet makkelijk, opnieuw, maar heel boeiend. Op die manier zullen we ook op een organische manier bijkomende canons ontwikkelen enzovoort.’

Alexander: ‘Denk bijvoorbeeld aan wat het MAS heeft gedaan voor zijn Congo-tentoonstelling. Daar werd samengewerkt met mensen uit Congo en uit de diaspora, die ook mee de catalogus schreven. Hier gaat het dus om het erkennen van kennis die daar aanwezig is en om het feit dat visies ook mogen botsen. Het ging ook over het feit dat kennis over het *omgaan* met objecten óók onderzoek is.’

Olga: ‘Of kijk naar de nieuwe ICOM-definitie waarin de participatie van gemeenschappen wordt geïntroduceerd én de notie onderzoek naar voren is geschoven! Met andere woorden: het verhaal dat we hier nu vertellen is internationaal. Als je op internationaal niveau zegt “onderzoek is belangrijk, maar wordt te weinig belicht”, dan is iedereen het eens.

Herziening van concept ‘onderzoek’

‘En dan rijst de vraag: wat is onderzoek? Wie is onderzoeker? Welke profielen hebben we nodig? Daar spelen diverse dingen: de academi-

sche historici en kunsthistorici blijven heel belangrijk, ook methodologisch. Onderzoekers die aan waarheidsvinding doen, dat blijft essentieel. Tegelijk moet je meer erkenning ambiëren voor andere methodologieën en andere soorten onderzoek. Die zijn evenveel waard. Ik denk aan ‘geleefde kennis’, naast academische kennis. Dat moeten we kunnen vatten. Het gaat niet alleen over het object, maar ook over waarom een object belangrijk is voor een gemeenschap enzovoort. Dat lijkt me boeiend. En het vraagt andere profielen. Het is een shift die diep gaat.’

Alexander: ‘Daar ben ik het mee eens. Het concept onderzoek is aan verbreding toe. Er worden alternatieve vormen uitgetoetst en de ruimte moet er zijn om die te kunnen verkennen. Om collecties anders te gaan tonen en ermee te experimenteren: met je publiek aan de slag gaan, kijken hoe expo’s door andere blikken anders gelezen worden.... Wat vroeger gezien werd als ‘toegepast’, levert net zo goed belangrijke kennis op. En ook een publiekswerker doet aan onderzoek: denk bijvoorbeeld aan iemand die jaren ervaring heeft met blinde en slechtziende mensen in musea.’

Tijd voor reflectie

Olga: ‘De nood aan andere methodologieën dan het klassieke betekent ook dat je andere vaardigheden nodig hebt, bijvoorbeeld om met gemeenschappen te werken. In die zin is de museologie volgens mij in de eerste plaats een vakgebied in de sociale wetenschappen. Het gaat immers over de plek en betekenis van musea in de samenleving, en hun interactie met gemeenschappen. Maar we hebben nood aan tijd en investeringen om die andere werkwijzen te ontwikkelen. Alles begint natuurlijk met de erkenning dat het belangrijk is om de klassieke organisatieschotten en denkpatronen te doorbreken.’

Alexander: ‘Je ziet het aan museumprojecten die participatief willen zijn. Dat is heel tijdsintensief en het vergt andere vaardigheden. Je moet ook bereid zijn je expertise tijdelijk neer te leggen. In waarderingsprojecten zie je het

gebeuren. Dat is collectieonderzoek dat je niet laat doen door één conservator. Je betreft er een aantal stemmen bij. Zo wordt de collectie een instrument waarmee je moet leren omgaan. Er is nog aarzeling, maar we zien dat wie het doet, vaak heel tevreden is en het ook waardevol vindt. Dat geldt ook voor archieven.’

Olga: ‘Ons beleid in Vlaanderen mag wat dat betreft best baanbrekend worden genoemd. Musea zijn ingekapseld in het ruimere erfgoeddenken, en dat werkt. Dat vind ik echt. Vanuit dat ruimere erfgoeddenken krijg je andere insteken.’

De longue durée

Merken jullie druk uit politieke hoek? De hang naar snelle en hoge bezoekerscijfers die de trage functie onderzoek tegenga?

Alexander: ‘Directe politieke druk zie ik niet. Maar natuurlijk is er wel druk als het over bezoekerscijfers gaat en het organiseren van *crowd pleasers*. Ook in de concurrentie tussen kunst- en cultuursteden is er vaak een soort kortetermijndenken waardoor de *longue durée*, en dus ook het onderzoek, erbij inschiet. Denk ook aan het inkopen van tentoonstellingen. Wat je meer ziet, en daarin zijn musea kinderen van hun tijd, is de gevoeligheid die verbonden is met maatschappelijke thema’s. We moeten in elk geval vermijden dat musea die niet meer durven aansnijden omdat het te gevoelig zou liggen. Bang zijn dat...: dat moeten we echt doorbreken, op basis van onderzoek én zelfvertrouwen: we hebben kennis daarover en dus doen we er ook iets mee.

Olga: ‘Daar ben ik het helemaal mee eens. Je kunt vrij neutraal vaststellen dat er druk is, maar ik vraag mij af of dat zo nieuw is, bijvoorbeeld het spanningsveld met toerisme en dus met het economische. En wat de politiek betreft, hebben we een structuur van commissies met experts, het departement, het kabinet. Daardoor blijft de afstand wat programmering betreft behouden. Zo hoort het ook: het is niet omdat je subsidies krijgt, dat je moet volgen wat de politiek zegt.’

Impact in beeld

Olga: ‘De finaliteit is voor musea iets anders dan koppen tellen. Het gaat om je maatschappelijke betekenis, over je verankering in een omgeving, over sociaal-cultureel werken. Dat is

‘Wat vroeger gezien werd als “toegepast”, levert net zo goed belangrijke kennis op. En ook een publiekswerker doet aan onderzoek.’

(Alexander Vander Stichele)

In Flanders Fields Museum in Leper: de tentoonstelling *Voor de Beschaving* belichtte de gevolgen van WOI in het Midden-Oosten tot vandaag de dag.

enorm belangrijk en niet altijd evident om duidelijk te maken aan beleidsmakers. Ook daar speelt onderzoek een heel belangrijke rol in. Ik hoop dat we dit soort dingen in de toekomst beter zullen kunnen aanbrengen bij het beleid. Ook in de sector zelf: als je een maatschappelijke rol wil spelen, moet je inzetten op maatschappelijke betekenis en kennisproductie. Je moet argumenten hebben. Een publieke instelling zijn, dat betekent wel iets. Dat is iets anders dan een privéorganisatie, die andere finaliteiten heeft. En het is niet omdat je gesubsidieerd bent dat alleen cijfers nog van tel zijn. Maatschappelijke waarde hebben is iets dat ruimer gaat. Die *battle* moeten we blijven voeren.’

Alexander: ‘Er is een belangrijke evolutie rond bezoekerscijfers. We zijn met de sector bezig met het anders tellen en registreren. “We willen dat onze impact meer in beeld komt,” zeggen

musea terecht. Dat ook het werken met gemeenschappen wordt gevaloriseerd. Daar zie je een kentering. En het beleid staat daar niet negatief tegenover. Men wil natuurlijk indicatoren hebben. Vanuit FARO hebben we een nieuw registratiekader ontwikkeld, samen met een werkgroep van musea. Daar kregen we alleen maar lof voor, ook van grote musea. We gaan dat nu testen en vanaf 2024 kunnen we anders gaan registreren. Dat is het ideaalbeeld.’

Verwondering

Waar hoop je met jullie traject op uit te komen?

Olga: ‘Dat weten we nog niet, juist omdat alles op losse schroeven kan staan. De vraag is bijvoorbeeld ook: wat is onderzoek? Waarom is de huidige kennishiërarchie wat ze is? Wat zit daarachter aan dominante waardepatronen? Welke andere opvattingen en denkbeelden zijn er in de wereld die het rationele niet zo schei-

‘Wat is onderzoek? Waarom is de huidige kennishiërarchie wat ze is? Wat zit daarachter aan dominante waardepatronen?’

(Olga Van Oost)

den van “de rest”? We willen daar een zekere klaarheid in krijgen. Reflectie hoort er ook bij: waar zijn we mee bezig? Dat is ook onderzoek. Heel eenvoudig: we hebben het erover, maar wat betekent het echt? Wat zijn de juiste vragen voor het onderzoek? Vanuit reflectie tot goede vragen komen, dat lijkt evident, maar is het niet.’

Alexander: ‘Begint niet alle onderzoek met verwondering?’ ◀

Van boek naar expo: Roma intima

In 2020 publiceerde ik samen met uroloog Johan Mattelaer het boek *Roma Intima: liefde, lijf en lust*, een poging om een aantal hardnekkige clichébeelden over het seksuele leven van de Romeinen te ontcrachten. Omdat we ons boek op een originele wijze wilden voorstellen, stapten we zelf af op Wouter Dhaeze, stadsarcheoloog en directeur van het Romeins Archeologisch Museum (RAM) in Oudenburg. De rest is geschiedenis. En een expo.

Bert Gevaert, classicus en auteur

► Wouter was meteen enthousiast en stelde voor om in het RAM een kleine expositie te organiseren over de inhoud van het boek, waarbij meteen het idee rees om bij de boekvoorstelling Romeinse hapjes (in de vorm van fallussen) te serveren. Eén brainstorm later lag het concept voor de tentoonstelling er: Oudenburg zou putten uit de eigen collectie, Johan zou zijn netwerk contacteren voor materiaal uit privécollecties en ik zou me concentreren op het schrijven van de zaalteksten. Daarnaast zorgde ik ook voor stripverhalen over de Romeinse

oudheid, waarin het seksuele leven van de Romeinen extra in de verf gezet werd.

De tentoonstelling (18 februari tot 30 augustus 2020) was opgebouwd in drie grote luiken. Eentje met de focus op de overdreven voorstelling van Romeinse orgieën in films en stripverhalen, waardoor we ook nu nog een vertekend beeld hebben. Een tweede met archeologisch materiaal, inclusief Romeins aangeklede poppen: een Romeinse militair op het toilet, een prostituee, een Romeinse bruid, een gecasteerde priester van de godin Cybele...

De poppen maakten het verhaal visueler voor een ruim publiek. In het derde luik vond kunstkring Roderick uit Oudenburg inspiratie in het thema van het boek. Vier lezingen gaven meer inzicht in de tentoonstelling. Ikzelf gaf er één van en verzorgde de opleiding van de museumgidsen.

De tentoonstelling ging goed van start, maar midden maart sloeg corona toe en waren er amper nog bezoekers... In de zomermaanden werden de coronamaatregelen wat soepeler en werd de 'schade' wat ingehaald. ◀

ErfGoedVoelen: onderzoek voorbij de museummuren

In het project ErfGoedVoelen onderzoeken Museum dr. Guislain, Huis van Alijn en Erfgoedhuis Zusters van Liefde hoe cultureel erfgoed een rol van betekenis kan spelen voor het welzijn en de levenskwaliteit van mensen.

Tina Goethals en Hanne Dewinter, onderzoekers ErfGoedVoelen

► Aan de hand van vier outreach-projecten richt het project zich op diverse groepen: kinderen en jongvolwassenen die ondersteuning krijgen vanuit een psychiatrische instelling, thuiswonende volwassenen met (jong)dementie en hun mantelzorgers, thuiswonende 65-plussers op zoek naar sociaal contact en betekenisgeving. Tijdens

wekelijkse bijeenkomsten in de musea worden erfgoedmethodieken ingezet, zoals objecthandling en object storytelling.

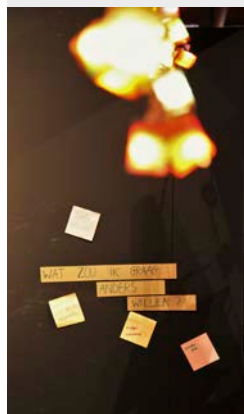
De erfgoedsector zet de jongste jaren steeds meer in op een outreachende werking, maar hier staat onderzoek centraal. Welke betekenis kan cultureel erfgoed hebben voor deze doelgroepen? Hoe ervaren zij de interventies en de interactie met erfgoedobjecten?

Het onderzoek vergt een creatieve aanpak om recht te doen aan de stemmen en ervaringen van mensen in kwetsbare situaties.

Semi-gestructureerde interviews zijn mogelijk bij sommige doelgroepen, maar bij kinderen in een psychiatrische instelling is dat veel moeilijker. Daar werken informele interviews en reflectiementen beter. Zo kunnen we de klassieke opdeling tussen onderzoeker en respondent doorbreken en worden de kinderen zelf research advisers. Via participerende observatie peilen we hoe deelnemers omgaan met elkaar en met de erfgoedobjecten: 'Voor mij is het aangenaam geweest van dat te leren kennen [...] met al zijn voorwerpen en de uitleg en ook de mensen leren kennen die daar aanwezig waren. Dat was een goeie sociale band met elkaar. En als dat nog een keer voorvalt, zou ik alleszins weer gaan! (deelnemster pilootproject).'

Al die creatieve onderzoeksmethoden moeten ons uiteindelijk op een kwalitatieve manier inzicht verschaffen in de betekenis van deze trajecten voor het welzijn van de deelnemers. Het uiteindelijke doel is een wetenschappelijke basis te creëren om deze welzijnstrajecten structureel te verankeren in de museale werking. ◀

'Die objecten, als ge in het museum zijt, dat is heel vaak een aha-erlebnis, dat ge ziet van: "Tiens, dat hebben ze hier ook, dat hadden wij thuis ook!" (deelnemer proefproject)

KLEINE MUSEA, GROOT POTENTIEEL

Gemusealiseerde kunstenaarsateliers en -woningen kampen met heel wat uitdagingen, zeker organisaties die behoren tot een grotere instelling, zogenaamde 'satelliet-musea'. Hoe wordt in zo'n constellatie omgegaan met structurele problemen in een vaak historisch en/of beschermd gebouw, met toegankelijkheid en klimaatcontrole, de zorg voor vaak heel diverse collecties en hun uiteenlopende conservatie- en restauratienoden? Hoe kan het beter?

Ulrike Müller (Universiteit Antwerpen & Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België), Davy Depelchin (Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België), Marc Jacobs (Universiteit Antwerpen)

▶ Deze vragen vormen het vertrekpunt voor het onderzoeksproject *Abbey Rd. Revisited. Een kritische studie en remedie voor het Meunier Museum als satellietmuseum van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België* (2022-2027). Het Meunier Museum is het voormalige atelier van de gerenommeerde kunstenaar Constantin Meunier (1831-1905).

Dit project - een samenwerking tussen de federale wetenschappelijke instelling en de Universiteit Antwerpen - voert een grondig onderzoek naar de geschiedenis, de huidige uitdagingen en het potentieel van het Meunier Museum in de Abdijstraat te Brussel. Er wordt gebruik gemaakt van een interdisciplinaire aanpak, waarbij (kunst)-historische en museologische vraagstellingen gecombineerd worden met methodieken uit de conservatie-restauratiewetenschappen, kritische erfgoedstudies en andere *design sciences*.

Uitgelezen casus

Het project knoopt aan bij diverse actuele museum- en erfgoeddebatten. Zo heeft recent onderzoek uitgewezen dat (kleinschalige) huis- en kunstenaarsmusea net heel geschikt zijn om erfgoed in een intieme en 'authentieke' setting te ervaren. Ze bieden veel potentieel voor bezoekersinteractie en -beleving, bijvoorbeeld door het activeren en tonen van creatieve praktijken in hun oorspronkelijke context. Anderzijds is er toenemende aandacht voor het functioneren van (huis)musea in hun buurt en de verhoudingen tot andere erfgoedspelers. Parallel met de recente

boom en herwaardering van kleinschalige collectie-instellingen werd het concept 'micromuseologie' geïntroduceerd in de kritische erfgoedstudies, waardoor aspecten als de schaal van en de correlatie tussen musea en andere erfgoed-

instellingen transdisciplinair onderzocht worden. Als complexe en op diverse wederzijdse relaties gebaseerde organisaties bieden satellietmusea de kans om het micromuseologische perspectief te overstijgen en een extrapoleerbaar model te ontwikkelen. Het Meunier Museum is een uitgelezen casus om een nieuw licht te werpen op diverse processen en relaties in het museum- en erfgoedveld.

Samenwerking onderzoek/onderwijs

Ten slotte biedt het project ook perspectieven voor de integratie van onderzoek en onderwijs, met name in de opleidingen Erfgoedstudies en Conservatie-Restauratie aan de UAntwerpen. Sinds het academiejaar 2022-23 worden cursussen georganiseerd waarin studenten actief worden betrokken bij het lopend onderzoek naar preventieve conservatie, het opstellen van risicoanalyses, het uitwerken van alternatieve verhaallijnen die zijn afgestemd op het specifieke karakter van het museum of de (mogelijke) valorisatie van bepaalde werken, zoals de deelcollectie gipsen modellen. Zo ontstaat er een hechte samen- en wisselwerking waarvan zowel het museum als de studenten profiteren. ◀

↑ Het atelier van de beeldhouwer in het Constantin Meunier Museum, 2021.
© KMSKB, Brussel. Foto: Cedric Verhelst

→ Constantin Meunier aan het werk in zijn atelier, ca. 1902-1905.
© KMSKB, AHKB, Brussel

OVER WANMOLENS. EN HIATEN

Onderzoek naar landbouwcollecties: Vlaams-Nederlandse samenwerking

Het Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) in Leuven is het Vlaams kenniscentrum voor agrarisch erfgoed. Nederland heeft niet zo'n centrum. Nederlandse collectiebeheerders doen nu al geregeld een beroep op het CAG. Een begin voor nadere samenwerking en netwerkvorming rond landbouwcollecties? Want dat het thema urgent is, is wel duidelijk...

Ellen Steendam, senior adviseur Molens en Musea bij Erfgoedhuis Zuid-Holland,
i.s.m. Annette Gaalman

Bert Woestenborghs, stafmedewerker roerend erfgoed bij het CAG

► Experts en beheerders van landbouwcollecties samenbrengen om kennis en informatie uit te wisselen en inspiratie op te doen. Dat is wat Erfgoed Brabant, Erfgoed Gelderland, Museumfederatie Fryslân, Erfgoedhuis Zuid-Holland en FARO als Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed vorig jaar deden en wat dit jaar een vervolg krijgt. De context: experts signaleren dat niet alleen landbouwcollecties verdwijnen, maar ook de kennis erover. De opzet en de initiatieven van het CAG zijn een voorbeeld voor Nederland. Tijd voor een gesprek met Bert Woestenborghs, stafmedewerker roerend erfgoed, en Yves Segers, hoogleraar Agrarische Geschiedenis aan de KU Leuven en CAG-coördinator.

Kaf van koren scheiden

Het collectieoverleg Museale Collecties is een initiatief van het CAG. Daar nemen zo'n twintig collectiebeheerders van erkende musea in Vlaanderen aan deel die een collectie beheren rond landbouw, voeding of landelijk leven. Ik, Ellen Steendam, ben erbij. Een van de onderwerpen is de bespreking van het 'studieobject' de wanmolen, een landbouwwerktuig dat kaf van koren scheidt. De deelnemers hebben hun eigen collectie onderzocht en informatie over 'hun' wanmolens aangereikt. Het blijkt in totaal om 173 objecten te gaan, waarvan twee bijzondere modellen. Dankzij de gezamenlijke inventarisatie wordt duidelijk dat ze zelden homo-

geen zijn samengesteld. Ik ben geïnspireerd door dit overleg en onder de indruk. Wat een praktische aanpak om gezamenlijk een specifiek object te onderzoeken, over instellingsgrenzen heen! Zo wordt kennis aangevuld en gedeeld, en is het mogelijk een overzicht samen te stellen van wat waar is.

Pauze tijdens de appelpluk, 1936. Collectie Landbouwleven/Le Sillon Belge.

‘Wat een praktische aanpak om gezamenlijk een specifiek object te onderzoeken, over instellingsgrenzen heen!’

Overlegorganen

Wat doet het CAG precies?

Yves Segers: ‘Het CAG bestudeert de geschiedenis en het erfgoed van landbouw, voeding en landelijk leven vanaf de tweede helft van de 18de eeuw tot vandaag. We brengen roerend en immaterieel agrarisch erfgoed in kaart en

onderzoeken dit. We gaan ook na wat er binnen het themaveld landbouw, voeding en landelijk leven wordt bewaard in musea en archieven, bij gemeenschappen, organisaties en particulieren.’ Als hoogleraar bij het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (CAG) heeft Segers ook de opdracht om de

Yves Segers, hoogleraar Agrarische Geschiedenis aan de KU Leuven en CAG-coördinator.

erfgoedwerking op het wetenschappelijk toneel te brengen en vice versa. Zo is bijvoorbeeld het onderzoek Floodplainscapes verbonden met het project 'immaterieel erfgoed van water en land als hefboom voor ecologische duurzaamheid', waarin o.a. samengewerkt wordt met het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed in Nederland (KIEN) en nog veel wetenschappelijke en erfgoedpartners.

Het CAG initieert diverse overlegorganen, zoals het al genoemde overleg met museale collectiebeheerders. Dat heeft drie doelen. Op de eerste plaats netwerkvorming: elkaar leren kennen, met elkaar uitwisselen. Twee: met elkaar aan de slag gaan rondom een concreet object. Op deze manier kunnen daadwerkelijk kennis en ervaringen gedeeld worden. Drie: het realiseren van een collectiematrix: wie heeft wat? Waar zitten dubbelingen en hiaten?

Niet alles bewaren

Wat zijn de voordelen van een organisatie als het CAG?

Bert Woestenborghs: 'Wij hebben als enige een overzicht van wat waar wordt bewaard in Vlaanderen. Wij brengen collectiebeheerders ook samen. Dit kunnen we alleen doen omdat we neutraal zijn en zelf geen collectie hebben. Er is ook de wil bij collectiebeheerders om samen te werken. Men denkt na over collecties en collectievorming; we kunnen niet alles bewaren en misschien bewaren we ook wel hetzelfde.'

'Bij het CAG werken we graag concreet, zoals bij het "studieobject". Veel musea hebben wanmolens. Die nemen veel plaats in. We weten niet veel over de geschiedenis en de typologie. We willen eerst in kaart brengen: welke zijn er, hoe zien ze eruit, waar bevinden ze zich? Als we dat traject op het gemak aflopen, kunnen we op een moment zeggen: "Moet iedereen dit allemaal wel bewaren?"'

Waar het CAG sinds de oprichting ook sterk op inzet is interne kennisontwikkeling: het opbouwen van kennis in eigen huis. Yves Segers legt uit: 'Dit komt door de verbinding met de KU Leuven. Het was een bewuste keuze om in te zetten op projecten met als doel intern kennis en expertise over agrarische geschiedenis en het erfgoed op te bouwen en uit te breiden. En belangrijk om te vermelden: we kunnen ons werk doen dankzij de financiële steun van de Vlaamse overheid.'

Samen denken

Hoe verloopt zo'n onderzoek naar een 'studieobject' zoals de wanmolen?

Bert Woestenborghs heeft eerst zelf onderzoek gedaan naar de wanmolen: waar komt die vandaan, hoe is de molen geëvolueerd in Vlaanderen en elders, wat zijn z'n karakteristieken? De wanmolen was al het onderwerp van onderzoek, maar in het Nederlandstalig gebied was dit eerder fragmentair. Internationaal was er meer diepgaand en gestructureerd onderzoek naar de verspreiding, typologie en het gebruik. Het vooronderzoek resulteerde in een artikel dat hij teruggelegd heeft bij het collectieoverleg, met de vraag: wie wil meedenken over typologieën? Nadat die waren beschreven, is aan de collectiebeheerders gevraagd na te gaan hoeveel wanmolens zij in hun collectie hebben en of het mogelijk was ze in te delen op basis van de geformuleerde typologieën. 'Dit bleek niet eenvoudig,' vertelt Bert. 'De ene wanmolen

'Eigenlijk kun je stellen dat wat betreft landbouwcollecties er amper collectievorming is voor de periode na 1960. Dat is het grootste hiaat.'

Yves Segers

heeft dit kenmerk, de andere dat. Je kon ze niet zo gemakkelijk onderbrengen in de typologieën die we hadden gedefinieerd.

‘Wij brengen collectiebeheerders ook samen. Dit kunnen we alleen doen omdat we neutraal zijn en zelf geen collectie hebben.’

Bert Woestenborghs

‘Op basis van de typologieën kun je gaan bekijken: wie gaat welk type bewaren? We hebben ook aan de collectiebeheerders gevraagd om na te gaan welke wanmolens het meest werd gebruikt of het langst. En zijn er bij waar ze meer over weten? Deze aspecten zijn meegenomen in de typologie. Het gaat immers ook over het verhaal achter het object, maar dan zit je al in de waarderingsfase. Nu weten we in ieder geval wat de beheerders hebben. De volgende stap van het onderzoek is een doorlichting, om voor de beschreven wanmolens primaire en secundaire kenmerken vast te leggen. Op basis daarvan willen we komen tot een shortlist. De resultaten gaan we vervolgens met het erfgoedveld delen. En op termijn kan deze oefening misschien uitgroeien tot een voorbeeldtraject. Wellicht kunnen ook andere objecten of deelcollecties op deze wijze worden onderzocht, al dan niet door de musea zelf of in overleg.’

Hiaten

Waar zitten naar jullie idee de hiaten? Waar is niet of onvoldoende op verzameld?

Yves Segers: ‘Het voordeel van het maken van collectieoverzichten is dat dat ook boven water komt. Eigenlijk kun je stellen dat wat betreft landbouwcollecties er amper collectievorming is voor de periode na 1960. Dat is het grootste hiaat. Binnen de erkende musea vind je hierover vrijwel niets. Dit komt onder meer omdat de machinerieën in die periode groter worden, complexer en duurder. Sommige apparaten zijn overigens nog in gebruik.’ Dit hiaat is het focuspunt van het CAG-beleidsplan 2024-2028 dat nu is ingediend: het bedreigde erfgoed van boer tot meester-kok.

Signaleren jullie ook dat zowel de landbouwcollecties als de kennis hierover verdwijnen?

Yves Segers: ‘Veel instellingen met landbouwcollecties hebben in het afgelopen decennium objecten afgestoten. De laatste tijd zien we hierin een versnelling. Wij zien ook steeds minder oplossingen waar deze objecten heen kunnen gaan. Vaak tonen particulieren interesse.’

‘Er zijn verschillende redenen voor waarom deze collecties uit musea verdwijnen. Musea moeten keuzes maken, en zich ook heruitvinden. Ook zien zij dat je ook met minder of geen objecten een verhaal kunt vertellen. Daarnaast is bij het publiek de herkenning van deze objecten weg. In Vlaanderen bestaan overigens nog wel deelcollecties, maar van de erkende musea zetten er weinig in op het agrarische verhaal.’ Dat is een voor Nederland herkenbare situatie.

Gezamenlijke agenda

Terwijl het toch heel actueel is? Met de huidige ontwikkelingen binnen de landbouw?

Bert Woestenborghs: ‘Het is inderdaad heel actueel. Twintig jaar geleden vond men agrarisch erfgoed oubollig: de rode zakdoek met de witte bolletjes, weet je wel. Intussen is het ecologische verhaal verbonden met het landbouwverhaal. De huidige problematiek binnen de landbouw biedt mogelijkheden voor een nieuw blik op ons landbouwerfgoed.’

Een nieuwe bijeenkomst van experts op het gebied van landbouwerfgoed legt hopelijk de basis voor een netwerk en een gezamenlijke agenda. Henk Dijkstra, oud-directeur van het Fries Landbouwmuseum heeft daar al voorwerk voor gedaan. Hij pleit voor een Kenniscentrum Agro-Rurale historie Nederland (KARN). De verbinding met het CAG, de KU Leuven, Wageningen University & Research kan vervolgens de kennis over de geschiedenis van de landbouw vergroten en van grote betekenis zijn om de wanmolens en al die andere objecten als erfgoed van de agrarische sector nader te duiden. ◀

Nog meer Vlaamse expertisecentra

Het CAG is een van de zogenaamde ‘Landelijke Dienstverlenende Rollen’ in Vlaanderen en Brussel, expertisecentra die elk een andere tak van het cultureel erfgoed beslaan en andere organisaties met dit type erfgoed ondersteunen. Ze krijgen daarvoor ook middelen van de overheid. Andere expertisecentra zijn:

- **Archiefpunt**
Archiefpunt creëert als netwerkorganisatie meer bewustzijn rond privaat archivalisch erfgoed. Er wordt laagdrempelige en praktische informatie ter beschikking gesteld en kennisdeling wordt gestimuleerd.
- **CEMPER**
CEMPER is het Centrum voor Muziek- en Podiumerfgoed. Het team adviseert, ondersteunt en begeleidt iedereen die met muziek- of podiumerfgoed in aanraking komt.
- **CKV**
Het Centrum voor Kunstarchieven Vlaanderen richt zich op het brede veld van hedendaagse beeldende kunst en de wijzen waarop archieven gevormd kunnen worden.
- **ETWIE**
De expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed opereert vanuit het Industriemuseum in Gent.
- **Histories**
De dienstverlenende organisatie voor erfgoedvrijwilligers in Vlaanderen richt zich op erfgoedpraktijken zoals heemkunde, familiekenne en cultuur van alledag.
- **PARCUM**
Het expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur.
- **Vakmanschap & erfgoed**
Het landelijke platform voor historisch en hedendaags vakmanschap in Vlaanderen in Bokrijk. Het bouwt voort op de expertise van het Openluchtmuseum.
- **Vlaams Architectuur Instituut**
Aanspreekpunt en ontmoetingsplek voor informatie over architectuur in Vlaanderen en Brussel.
- **Vlaamse Erfgoedbibliotheken**
Dit centrum biedt ondersteuning aan organisaties die bibliothecaire erfgoedcollecties beheren in Vlaanderen en Brussel.
- **Vlaamse Kunstscollectie**
Een samenwerkingsverband van een aantal musea voor beeldende kunst, gericht op beeld- en databeheer in de Vlaamse museumsector.

In Nederland zijn er organisaties met vergelijkbare functies. Enkele voorbeelden: het **RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis** is een kennisinstituut dat nauw samenwerkt met o.a. erfgoedinstellingen en universiteiten. Het **Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland** (KIEN) helpt beoefenaars van immaterieel erfgoed met het borgen daarvan en adviseert overheden op dit gebied.

Niet als in Vlaanderen is een dienstverlenende taak voor een specifiek erfgoeddomein een enkele keer belegd bij een museum. Zo heeft **Museum Catharijneconvent** erfgoed specialisten in dienst die kerken en kloosters ondersteunen bij de zorg voor het roerend erfgoed. En ten slotte zijn er netwerkorganisaties van musea rondom een specifiek type erfgoed, zoals de Stichting Musea en Herinneringscentra ‘40-45 en de VSC, de sectororganisatie van wetenschapsmusea en science centres.

← Het team van CAG/ICAG op bezoek bij Collectie Bulskampveld, 2018.

Naam: De zaal Wapens en Harnassen van het Koninklijk Legermuseum (War Heritage Institute)

Expositieruimte? 720 m²

Opdrachtgever? Michel Jaupart, directeur-generaal

Bouwdirectie? Regie der Gebouwen

Ontwerp expositie? Sandrine Smets, Walter Minnaert, Nand Cremers, Kevin Gonny, Pierre Lierneux

Uitvoering interieur? Jimmy Siroyt, Nand Cremers, Sandrine Smets, Kevin Gony, Pierre Lierneux

Duurzaamheid? Hergebruik? Plaatsing ledverlichting ter vervanging van de tl-verlichting, lichtdimmers, hergebruik bestaande vitrines.

Foto: © Jérusalem Destercke-Hock

Salle Armes & Armures De zaal Wapens en Harnassen The Arms and Armour Gallery

L'Europe actuelle est l'héritière d'un millénaire d'histoire médiévale qui aboutit à la centralisation des pouvoirs et à la naissance des États modernes : une histoire politique, sociale et culturelle bâtie par des victoires, des conflits armés et des guerres de conquête. Longtemps réduits à l'épique chevaleresque, ces temps qui paraissent éloignés imprégnent pourtant encore de nombreux aspects de notre quotidien.

Het huidige Europa is het product van duizend jaar middeleeuwse geschiedenis die uitmondt in de centralisering van de machten en de geboorte van de moderne Staten: dat politieke, sociale en culturele verhaal wordt gekenmerkt door opstanden, groeiende conflicten en veroveringsoorlogen. De periode werd lang herleid tot de laatste ridders, maar hoewel ze ver van ons af lijkt te staan, beïnvloedt ze nog vele aspecten van ons dagelijkse leven.

Europe as we know it today is heir to a thousand years of medieval history leading to the centralisation of power and the birth of modern States: a political, social and cultural tale tainted by results, armed conflicts and wars of conquest. Long reduced to the epic of chivalry, these seemingly distant times still permeate many aspects of our daily lives.

Les femmes et la guerre Vrouwen in oorlogstijd Women in Times of war

Généralement dissociées du fait guerrier, les femmes ont pourtant intervenu pendant les conflits armés du Moyen Âge et de l'époque moderne. Mères, épouses, veuves ou héritières, de noblesse ou de haute naissance exercent le pouvoir en l'absence des hommes et n'hésitent pas à gouverner leurs terres. Quel que soit leur rang, certaines et combattent, souvent de concert avec les hommes. De manière générale, les femmes conduisent des expéditions militaires. Celles qui restent à l'arrière ont en charge l'organisation logistique et s'occupent des soins prodigués aux blessés. En l'absence de leurs congénères, elles assument les aléas de la guerre, elles

NATUURWETENSCHAPPEN DEKOLONISEREN: HOE DOE JE DAT?

Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA) - kortweg het AfricaMuseum - werd ook wel het 'laatste koloniaal museum' genoemd. Het fungeerde als wetenschappelijke instelling en als propaganda-instrument voor de Belgische kolonies. Tegenwoordig is het een federale instelling met twee componenten: een museum en een multidisciplinaire onderzoeksinstelling.

Tine Huyse, senior onderzoeker aan het departement Biologie, KMMA

Vele handen. De vangst van een olifant, als exemplaar voor opstelling in het museum. Foto Louis Poelman, 1956, ©KMMA Tervuren

► Bij de onderzoekspoot van het KMMA hoort een natuurwetenschappelijk departement met omvangrijke collecties. Mede door zijn koloniale voorgeschiedenis speelt de instelling in binnen- en buitenland een belangrijke rol in het dekolonisatiedebat. Ook als het over natuurwetenschappen gaat.

Voortrekker

Het koloniale systeem heeft onmiskenbaar veel schade berokkend aan de gekoloniseerde

'Wetenschappelijke instellingen en musea zijn ideaal geplaatst om multiculturele en generatie-overschrijdende dialogen te faciliteren.'

samenlevingen. Oorspronkelijke kennissystemen en praktijken verdwenen of werden gemarginaliseerd. Volledige bevolkingsgroepen werden afgesneden van hun verleden, en

soms zelfs van hun eigen land, in naam van de wetenschap. De rijkdom aan kennis en cultuur werd wél vergaard en geconserveerd door wetenschappers in dienst van de kolonisator. Wetenschappelijke instellingen en musea kunnen door hun collecties en archieven de band tussen verleden en heden herstellen. Ze zijn ideaal geplaatst om multiculturele en generatie-overschrijdende dialogen te faciliteren en om ideeën voor een meer egalitaire en duurzame toekomst te ontwikkelen.

Mercy Ashepet stelt de resultaten van het traject Decolonize Nature voor. ©T. Huyse

Dekolonisering is al langer een belangrijk thema binnen het KMMA, onder andere in het renovatie- en tentoonstellingsbeleid, het herkomstonderzoek en het restitutedebat. In de natuurwetenschappen is die dekoloniale denkwijze eerder een recent fenomeen. Ook hier wil het KMMA een voortrekker zijn. Onze focus ligt op drie facetten van onze werking.

Welk verhaal vertellen als museum?

Als curator bepalen wij welk verhaal er over 'de natuur' wordt verteld en welke kennis we doorgeven. De nieuwe permanente tentoonstelling is nog steeds grotendeels gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek van museummedewerkers, maar er komen ook Afrikaanse wetenschappers aan het woord. De onderbouw van het verhaal blijft echter strikt academisch. We zijn zo transparant mogelijk over de dierlijke specimens die we tonen. De bijschriften geven aan hoe en wanneer ze in onze collectie terecht zijn gekomen, maar dat weten we niet altijd. Naast de wetenschappelijke naam geven we ook de Swahili naam, waar mogelijk. Tegelijk wijzen we erop dat wetenschappelijke 'ontdekkingen', en dus de naamgeving van nieuwe diersoorten, kaderen in een eenzijdig westers

perspectief, vermits de plaatselijke bewoners de soorten vaak al kenden. Zo stellen we bezoekers de vraag of we voor de bonobo niet beter de plaatselijke naam Elya zouden gebruiken, uit respect voor de bestaande kennis.

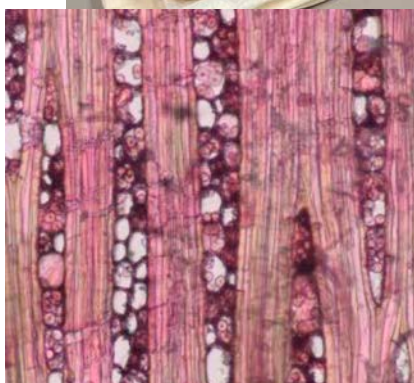
'De grootste collecties Afrikaanse dieren en planten bevinden zich bovendien in voor Afrikanen relatief onbereikbare musea in het verre Europa.'

Op het bijschrift prijkt slechts de naam van de persoon die het collectiestuk gedoneerd of verzameld heeft, maar daarachter schuilen vele onzichtbare helpers. Dat wordt belicht in het recente herkomstparcours. Aan de hand van een paar collectiestukken willen we de bezoeker bewust maken van de onevenwichtige verhoudingen tussen kolonisator en gekoloniseerde die soms aan de basis lagen van het collectieproces. We stellen ook bepaalde praktijken in vraag. Zo werden door de verzameloede in de tweede helft van de 19de eeuw sommige soorten bedreigd in hun voortbestaan. Het uitgebreide verhaal achter de opge-

zette olifant en okapi's vind je hier: <https://www.africamuseum.be/nl/learn/provenance/elephant> en <https://www.africamuseum.be/nl/learn/provenance/okapis>.

De wetenschappelijke collecties: wie heeft toegang?

Als wetenschappers bepalen we ook welke kennis geproduceerd wordt, en hoe. Ook al gebruiken we geijkte en gestandaardiseerde onderzoeksprotocollen, onze interpretatie is nooit volledig neutraal. Iedereen heeft blinde vlekken. De grootste collecties Afrikaanse dieren en planten bevinden zich bovendien in voor Afrikanen relatief onbereikbare musea in het verre Europa. Daarom is het belangrijk om onze museumcollecties en archieven open te stellen voor externe onderzoekers, vooral uit Afrika. Naast het digitaliseren van collecties en het vrij online beschikbaar stellen of het uitlenen van collectiestukken voor onderzoek, faciliteert het museum ook onderzoek in de collecties zelf. Er is een residentieprogramma waarin we Afrikaanse wetenschappers uitnodigen om een tijd in de collecties en archieven te duiken, en curatoren en collega-wetenschappers te consulteren over een bepaald onderzoeksthema.

- † Bemonstering van een houten mortier (door Sofie Dierickx) voor microscopische analyse. © T. Huysse
- Microscopische foto van de houtsnipper. © K. Liévens

Zo werkte Guy Patrice Dkamela, doctoraatsstudent uit Kameroen en verbonden aan het Environmental Humanities South Centre en departement Sociologie van de Universiteit van Kaapstad in Zuid-Afrika, van juni tot augustus 2022 in de collecties. Hij onderzoekt hoe het lot van een tropisch bosgebied in Mai Ndombe (Centraal-Congo) bepaald wordt door de dominante academische natuurkennis. Hij illustreert aan de hand van museumarchieven hoe wetenschappers gebieden indelen op basis van bijvoorbeeld de minerale bodemsamenstelling of de plant- en dierengemeenschappen die er voorkomen, en hoe dit leidt tot regelgeving over de exploitatie of de invulling van die gebieden. Zo evolueerde het leefgebied van de Batwa bevolking in Mai Ndombe van een privé-reservaat van koning Leopold II, die het exploiteerde voor eigen winstbejag, tot een gebied dat door internationale instanties als waardevol is bestempeld in de strijd tegen klimaatopwarming. Houtkap is bijgevolg bij wet verboden om de mondiale koolstofuitstoot te beperken. Deze ontwikkelingen plaatst hij tegenover de kennis en de praktijken van de Batwa bevolking die door deze regelgeving een deel van hun eeuwenoude praktijken moeten opgeven. Ze hebben geen of slechts beperkte toegang tot de natuurlijke grondstoffen van hun leefgebied. Hij stuurt aan op een dialoog tussen alle betrokken partijen in dit conflict, om tot een duurzame en inclusieve oplossing te komen.

‘Kennis en regelgeving van buitenaf bepalen en beïnvloeden nog steeds de gebruiken en gewoontes van plaatselijke bewoners.’

Taking Care

Het Taking Care Project (<https://takingcare-project.eu/about>), een samenwerking van 13 Europese musea gefinancierd door de Europese Commissie, sluit nauw aan bij de thematiek. Het buigt zich over mondiale uitdagingen en onderzoekt hoe museumcollecties inzicht kunnen geven in ons planetair verleden en inspiratie kunnen leveren voor een duurzamere samenleving. Het project wil verder gaan dan academische concepten en rekening houden met de perspectieven van zowel de *source communities* als het brede publiek.

Taking Care focust voornamelijk op etnografisch onderzoek. Daarom wil het KMMA, dat deel uitmaakt van het project, er ook een natuurwetenschappelijke insteek aan toevoegen door middel van multidisciplinair onderzoek. Dit leidde tot een gezamenlijke publicatie met Guy Patrice over een houten mortier en een ivoren stamper uit Mai Ndombe in Congo, die in 1910 in onze museumcollectie belandden. Naast het gebruikelijke archiefonderzoek om de context van het object beter te begrijpen, werd een houtsnipper van de mortier geprepareerd en microscopisch onderzocht om de houtsoort te bepalen. Er werden interviews afgenomen van bewoners uit de regio, waar nog een paar exemplaren van dit type mortier en vijzel te vinden zijn. Ze worden niet langer gebruikt, door de industrialisering van de palmolieproductie. Ze kunnen ook niet langer vervaardigd worden, omdat ivoorhandel intussen verboden is en houtkap aan banden is gelegd door een internationaal klimaatverdrag. Dit is een concreet voorbeeld van wat we hierboven aanhaalden: kennis en regelgeving van buitenaf bepalen en beïnvloeden nog steeds de gebruiken en gewoontes van plaatselijke bewoners.

Het bredere publieke debat

Nog een missie van het KMMA is de dialoog met het brede publiek. Als voorbeeld geven we het traject Decolonize Nature. Samen met de KU Leuven werd een module uitgewerkt voor master- en doctoraatsstudenten om een jaar lang aan de slag te gaan met het thema Decolonize Nature. Er werd een groep samengesteld van 12 studenten met verschillende nationaliteiten en opleidingen zoals biologie, antropologie, economie, rechten, informatietechnologie en kunst.

Aan de hand van onze historische museumcollecties, literatuur, documentaires en dialogen met onderzoekers en denkers uit het Globale Zuiden werden thema's besproken zoals plaatselijke versus academische kennissystemen, traditionele versus internationale natuurbescherming, nationale versus bottom-up com-

munitymusea enzovoort. Samen met onze *curator in residence* Amon Mugume van het Oeganda Nationaal Museum zetten de studenten een virtuele expo op waarvoor elke student een collectiestuk uitkoos en besprak. De resultaten van deze uitwisselingen werden uiteindelijk gedeeld met het brede publiek tijdens het

Decolonize Nature-weekend in 2022 in het AfricaMuseum, door middel van lezingen, debatten en storytelling. Door de participatieve opzet werd dit een zeer verrijkende ervaring. Er werd een breed publiek aangetrokken dat op allerlei manieren met mekaar in dialoog ging. Zo konden we ervaren hoe een museum kan

fungeren als een *safe space*, waar kritische reflecties welkom zijn en uitwisselingen over generaties en nationaliteiten heen plaatsvinden.

Een gelijkaardige oefening deden we met studenten van de Radboud Universiteit in Nederland.

Na veel uitwisseling en debat kwamen de deelnemers van de Decolonize Nature Challenge met hun eigen definitie: *‘To “decolonize nature” would mean listening and respecting other sides of the story, removing barriers, and stepping away from “superior” models of knowing nature and building a post-colonial mentality. Telling the entire story and all sides of the story in a nutshell.’*

Meer informatie kan je hier vinden: <https://decolonizenature.africamuseum.be/home>

Groepsfoto van de deelnemers aan het symposium Decolonize Nature in mei 2022. Foto: ©J. Mulmi

Wat hebben we geleerd? Hoe gaan we verder?

- Hoewel we tevreden zijn over onze acties dusver, blijven het eerste stappen en willen we verder gaan. Uit ervaring weten we dat dekoloniseren een ‘werk’woord is. Het is een proces waaraan je met alle betrokken partijen moet blijven werken, op alle niveaus, zowel in het tentoonstellings- en onderzoeksbeleid als in het maatschappelijk debat.
- Het residentieprogramma werd door alle partijen als zeer interessant ervaren. Maar de periode blijkt te kort om tot een volwaardige uitwisseling en analyse te komen. Idealiter duren residenties minimum drie tot zes maanden. Het is ook heel nuttig om deel uit te maken van een internationaal netwerk van musea, om ervaringen en *best practices* uit te wisselen. Helaas waren er door de huidige Europese regelgeving geen Afrikaanse (of andere niet-Europese) musea bij Taking Care betrokken. In een volgende financieringsronde zou dit wel mogelijk zijn. Hopelijk kunnen we dan een volwaardige samenwerking opstarten.
- De samenwerking met de universiteit bleek een schot in de roos. Het bood ons de kans om met de studenten het thema helemaal te doorgronden en te doorvoelen. De directe interactie tussen de studenten en de Afrikaanse curator en wetenschapper in residentie was hierbij

van groot belang. Er werden plannen gesmeed voor verdere samenwerking en we willen het Decolonize Nature-traject uitwerken tot een tentoonstelling.

- De participatieve aanpak met ruimte voor debat en *deep listening* is zeer krachtig, maar vraagt veel tijd en vereist een open houding. Als wetenschapper word je niet getraind in tweerichtingscommunicatie. Opvallend is dat de jongere generatie dit thema heel belangrijk vindt, terwijl de interesse bij de wetenschappelijke collega's eerder beperkt is. Zij zien er de noodzaak minder van in. Het is nochtans een manier om beter en inclusiever aan onderzoek te doen. ◀

Tine Huyse
Foto: ©J. Mulmi

Onderzoekers van het Rijkserfgoedlaboratorium in Museum Martena in Franeker. Foto: Marc Sekuur

REIZEND ONDERZOEK. LAB OP PAD

Het tweejarige Lab op Pad-project brengt de mobiele onderzoeksapparatuur uit het Rijkserfgoedlaboratorium van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) naar musea uit de regio toe. Wat is het doel? Hoe werkt het? Zijn er al resultaten? Een getuigenis.

Hilde van den Berg i.s.m. Adinda van Wely

► Dankzij subsidies van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) startte het project in 2021, met een verwacht einde in 2023. Inmiddels is het te gast geweest bij onder andere Museum Martena in Franeker, Museum Jan Cunen in Oss en Depot Boijmans van Beuningen in Rotterdam. Als het project eind dit jaar stopt, zal Lab op pad op negen locaties zijn geweest. In 2023 wordt er onder andere nog een bezoek gebracht aan Museum Vlaardingen op 8 en 9 september en Universiteitsmuseum Utrecht op 24 en 25 november.

Hoe werkt het?

Gedurende twee dagen - altijd een vrijdag en aansluitend de zaterdag - komen onderzoekers van het Rijkserfgoedlaboratorium naar een gastmuseum en bouwen ze daar een minilab op met enkele onderzoeksapparaten. Op

vrijdag zijn musea uit de regio welkom om hun pronkstukken te laten onderzoeken, op zaterdag is er ruimte voor objecten uit de collectie van het gastmuseum.

De kindertekeningen ondersteunen onze gemeenschappelijke verhalen en geven een beeld van de tijd.

Het Lab op pad heeft drie doelen:

1. Regionale musea de kans geven om kosteloos onderzoek te laten doen naar hun collectie. Tijdens het weekend kunnen de onderzoekers al enkele resultaten delen en zij kunnen ook helpen bij het indienen van een aanvraag voor vervolgonderzoek in het Rijkserfgoedlaboratorium.

2. Het Rijkserfgoedlaboratorium bekender maken bij regionale musea. De RCE heeft kennis-, onderzoeks- en adviestaken en wil de werkzaamheden bekender maken bij kleine en middelgrote musea. Door dit project twee jaar lang op acht locaties te organiseren wordt de zichtbaarheid van de organisatie vergroot;
3. Publiek kennis laten maken met materiaaltechnisch, natuurkundig, kunsthistorisch onderzoek. Omdat het lab op zaal wordt geplaatst kan het publiek meekijken, vragen stellen en soms ook zelf meedoen met het onderzoek. Zo'n kijkje achter de schermen is voor jong en oud leuk.

De onderzoekers maken gebruik van diverse technieken en van apparatuur die voor veel musea onbetaalbaar is; de kosten variëren van duizenden tot tienduizenden euro's per appa-

raat, waar nog bij komt kijken dat een apparaat zich veelal beperkt tot één type onderzoek. Voor veel musea is dat geen interessante investering, tenzij dit type onderzoek een belangrijke basis is voor het museum.

Tip: op het Instagram-account van de RCE, @cultureelerfgoed, zijn onder het kopje 'Lab op pad' liveverslagen te zien van de onderzoeksdagen en worden een aantal technieken en interessante vondsten nader uitgelegd.

Museum De Voorde en het lab

Een van de musea die deelnamen aan Lab op Pad is Museum De Voorde in Zoetermeer. Dat is voortgekomen uit Stadsmuseum Zoetermeer, dat na ruim dertig jaar zijn concept omgooide, om in 2019 te heropenen als Museum De Voorde met de slogan 'Over jou en mij, hier en nu'. Het museum is sinds 5 maart 2023 gesloten omdat de gemeente Zoetermeer de subsidie heeft stopgezet, maar beheert nog wel de collectie. Die bestaat uit twee deelcollecties: Zoetermeers Erfgoed en Populair Design, met hedendaagse gebruiksvoorwerpen.

Hans van de Bunte, interim directeur-bestuurder: 'Museum De Voorde is door de RCE uitgenodigd om met 4 à 5 museale objecten naar het depot van Museum Boijmans van Beuningen te komen. Dat was op 16 december 2022.'

Hoe hebben jullie de deelname aan Lab op Pad ervaren?

'Als bijzonder interessant en leerzaam. De kennis over diverse soorten plastics en de invloed van weekmakers in sommige soorten was volledig nieuwe kennis voor ons. Ook het "technisch" kijken naar een olieverfschilderij leverde veel kennis op over de status van het doek en de verf.'

Wat hebben jullie laten onderzoeken en wat waren de onderzoeksresultaten?

'Wij hebben dus onder andere een olieverfschilderij laten onderzoeken, waar duidelijk werd dat de handtekening onder de vernislaag zat, een teken van echtheid. Ook was het doek nog geheel in goede staat, maar was het wel slap gaan hangen. Het spieraam vervangen was het advies om het weer mooi recht te trekken in de lijst. Daarnaast hebben we diverse objecten in plastic laten onderzoeken, zoals

Mepal thee/koffiepotjes uit de jaren 1960 en een mooie rode designradio uit de jaren 1970, in diverse plastics. Een van de belangrijke leermomenten was dat we ons realiseerden hoe in het depot plastics, met of zonder weekmakers, elkaar kunnen beïnvloeden. Museum De Voorde heeft de kennis noch de middelen in huis om dit soort onderzoek te doen.'

Hadden jullie dit specifieke onderzoek ook laten uitvoeren als Lab op Pad er niet was geweest?

'We hadden dit soort onderzoek waarschijnlijk wel laten uitvoeren op het olieverfschilderij, aangezien de vernislaag erg bruin is geworden en het werk moet worden schoongemaakt. Het onderzoek aan de plastics hadden we niet uit-

'Wij hebben verschillende soorten objecten laten onderzoeken: drie schilderijen, enkele sieraden, een paar schoenen, nebloedkorallen, een zilveren tazza, een portretbeeldje en een bewerkte rijstkorrel. Alleen van twee van de schilderijen heb ik de scans van de multispectrale camera een keer besproken. Van de overige objecten zijn pas later onderzoeksresultaten en/of toegezegde detailfoto's gedeeld. Het duurde langer dan verwacht om dit af te ronden, vandaar onze gemixte gevoelens.'

'We waren al wel bekend met materiaalonderzoek, met onder meer recent textielonderzoek bij de RCE in Amsterdam. De behoefte om meer onderzoek te laten doen bestond al, maar het was bij Lab op Pad interessant om te zien wat

Onderzoekers van het Rijkserfgoedlaboratorium in Museum Martena in Franeker. Foto: Marc Sekuur

gevoerd. Dit was min of meer zelfs een blinde vlek voor ons vanwege het gebrek aan technische kennis.'

'Ik zou zeker veel meer technisch onderzoek op de collectie willen laten uitvoeren. Maar we hebben daarvoor geen specifiek budget en zullen het extern moeten laten uitvoeren.'

Het Zeeuws Museum en het lab

Dit zijn de ervaringen van het Zeeuws Museum, waar jammer genoeg een RCE-apparaat defect was en de afronding op zich liet wachten. Caroline van Santen en Karina Leijnse over hun ervaring: 'De deelname aan Lab op pad hebben we op zich als positief ervaren. Zowel wijzelf als de collega-musea en de bezoekers vonden het over het algemeen interessant om meer over de onderzoekstechnieken te horen.'

er zoal onderzocht kan worden. Dat geeft ook ideeën voor de toekomst.'

Ideeën voor de toekomst

Eind 2023 is het project officieel afgerond, maar het krijgt een vervolg. Lab op pad wordt voortgezet om onderzoek toegankelijk te blijven maken voor musea. Het laagdrempelige karakter maakt dat mogelijk. Ondertussen is het Rijkserfgoedlaboratorium altijd beschikbaar om vragen over onderzoeken te beantwoorden. ◀

Met dank aan Adinda van Wely, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Hans van de Bunte, Museum de Voorde en Caroline van Santen en Karina Leijnse, Zeeuws Museum

MUSEUM, KENNISCENTRUM EN MAAKLAB: HOE DOE JE DAT?

Foto: © Mike Bink / Tinker imagineers

Je bent als museum in een fase van reorganisatie. Je wil ook een maaklab en kenniscentrum zijn. Je wil de geschiedenis laten zien, maar je tegelijk richten op de toekomst. Dat is de huidige situatie van het Schoenenkwartier, tot 2022 Nederlands Leder-en Schoenenmuseum, in de Noord-Brabantse stad Waalwijk. Het is sinds 2022 gevestigd in een vleugel van het voormalige raadhuis van de stad. Wat betekent dat voor de functie onderzoek?

Alexandra van Steen

► In oktober 2022 werd in het Schoenenkwartier na het vertrek van de toenmalige directeur een interimdirecteur aangesteld. Mechtild van den Hombergh moet de rust terugbrengen, (re)organiseren en het Schoenenkwartier gereed maken voor de toekomst, met onder meer een nieuwe directeur. Wat betekent een dergelijke fase voor de

belangrijke onderzoekspijler van het museum: onderzoek naar de collectie, maar ook naar het behoud en doorgeven van kennis en naar plannen voor een stabiele exploitatie.

Van 227 naar 1

Tot nog niet zo heel lang geleden kende de Langstraat, zo heet de regio waarin Waalwijk en

dus het museum zich bevindt, een zeer omvangrijke schoen- en leerindustrie. Die is dan ook nauw verbonden met het historische erfgoed van de streek. De veeteelt, eikenbomen en stromend water vormden samen een ideaal vestigingsklimaat voor deze nijverheid. Bovendien was arbeid er goedkoop. Maar recent kwam de neergang. Een van de vrijwilligers vertelt me dat zijn schoenenfabriek in 1996 het predicaat 'koninklijk' ontving. Vier jaar later bleef er niets meer van over. Concurrentie uit lagelonenlanden maakte het onmogelijk om nog te kunnen pro-

'Het is nu echt hard werken om het museum draaiende te houden. Onderzoek is dan niet het eerste waar je aandacht voortdurend naar uitgaat.'

Foto: © Mike Bink / Tinker imagineers

duceren in Nederland. In 1960 waren er 227 fabrieken in en rondom Waalwijk gevestigd, nu rest er slechts nog één grote speler: de fabriek van de familie Van Bommel in Moergestel.

Kernfuncties

Net als het textielmuseum in Tilburg kan het Schoenenkwartier alleen het hoofd boven water houden als het de drie belangrijkste pijlers van het kwartier ieder op zich kan benutten: museum, kenniscentrum inclusief onderzoek, maaklabs. Maar hoe pak je dat aan als je als interimdirecteur net bent aangesteld in een nieuw museum zonder stevig omschreven beleid en met een verouderd collectieplan? Het Schoenenkwartier won in 2022 wel de prijs voor Publiek Gebouw van het jaar. Het moet ruim 30.000 bezoekers trekken, had 6 fte en 100 vrijwilligers. Complicerende factor: op tien minuten afstand ligt Den Bosch met grote musea als het Design Museum en het Noord Brabants Museum en tien minuten de andere kant op ligt Tilburg met het succesvolle Textielmuseum en De Pont, een museum voor moderne kunst.

Mechtild: 'Het is nu echt hard werken om het museum draaiende te houden. Onderzoek is dan niet het eerste waar je aandacht voortdurend naar uitgaat. Omdat je alle zeilen moet bijzetten om het Schoenenkwartier tot zijn recht te laten komen.' We zijn nu wel net begonnen met een onderzoek in samenwerking met de restauratieafdeling van de UvA, de Universiteit van Amsterdam. Voorheen restaureerden we van één paar schoenen alleen de rechter- of de linkerschoen. Gelukkig was de UvA (Universiteit van Amsterdam) erg blij dat we met onze schoenen langskwamen. Voor dit onderzoek was dan ook geen externe financiering

'Wij willen graag een bijdrage leveren aan de maakindustrie. Die vind je nu vooral in de vorm van start-ups.'

nodig. Daarnaast hebben we te maken met nieuwe materialen zoals plastics. Die verkruimelen na verloop van tijd. Hiervoor doen we ook mee met het symposium dat georganiseerd gaat worden in samenwerking met het Mode Museum in Antwerpen. Maar voor de rest zijn we voornamelijk bezig met de kernfuncties.

Imposante machines

Hoe willen jullie de kennis van de vakmensen gaan borgen? Net voor ons gesprek sprak ik met een van de vrijwilligers die mij somber vertelde dat hij bang is dat alle specifieke kennis over het maken van schoenen en ook van orthopedisch schoeisel hier in Nederland zal verdwijnen. Fleur van Dingen, de assistent-conservator die is aangeschoven, heeft nog geen plannen gemaakt voor het goed borgen van die kennis. 'Er moet eerst een goed collectieplan komen,' zegt ze, 'en dat kost tijd. Dan speelt ook nog de vraag: moet en kan je alles behouden, als er voor wat we hebben al geen plaats meer is?' Op mijn suggestie om de kennis vast te leggen door studenten van het middelbaar beroepsonderwijs die audiovisuele producties kunnen maken als stageopdracht wordt enthousiast gereageerd. Ook studenten van andere richtingen lopen stage, maar dan in de maaklabs of het kenniscentrum. Het museum staat vol met imposante machines, maar als er straks geen kennis meer is om die te kunnen laten zien, verlies je de reden waarom ze in je museum staan.

Foto: © Mike Bink / Tinker imagineers

Gepimpte Nikes

Mechtild toont mij de ruimte waar jong talent nieuwe ontwerpen laat zien. 'Weet je waar ik nu zo trots op ben? Tijdens de vernissage was er een keer een heel mooie mix van bezoekers. Niet dat ik maar iets tegen oudere bezoekers heb, maar als je aan de toekomst denkt, is het ook prettig als je een jong publiek geïnteresseerd kunt maken. We krijgen hier mensen die speciaal voor het gebouw komen, anderen die in de historie van de schoen en leerindustrie geïnteresseerd zijn en weer anderen die samenwerken vanuit hun studie. Eigenlijk zit nu alle onderzoek bij de conservator en het kenniscentrum. Alle pijlers van het museum moeten wel goed belicht worden. Daar moeten nu goede plannen onder komen te liggen.'

'Onze kracht is het behoud van erfgoed, en innovatie voor de toekomst. Hier in Waalwijk heerst als eerste het erfgoed. De maakindustrie is op dit moment nog maar heel klein. Maar wij willen graag een bijdrage leveren aan de maakindustrie. Die vind je nu vooral in de vorm van

'De spagaat tussen historie en toekomst van de maakindustrie kan in musea zoals deze overbrugd worden.'

start-ups. Als we dat weer terug zien keren in je stad en je regio, dan zijn we blij. In de maaklabs kunnen we werken met nieuwe materialen. Hoe gaat het met de leerindustrie? Moeten we dat nog willen? Je hebt het namelijk over dierlijk materiaal. Waar ga je nu echt je prioriteiten leggen: duurzaamheid, ambachtelijkheid, de maakindustrie? Wat betekenen schoenen nu? Het geeft een klasse aan. Kijk naar de jonge start-ups die bijvoorbeeld Nikes pimpen die voor veel geld verkocht worden. Het is zo ingewikkeld om dit allemaal aan elkaar te koppelen.'

Synergie

'We hebben de vaste tentoonstelling en ook tijdelijke tentoonstellingen. We doen bijvoorbeeld ook onderzoek naar soorten leer: pad, vis, geit etcetera. Die kennis moeten we dus

gaan delen met bijvoorbeeld leerlingen van het ROC, middelbaar beroepsonderwijs, en van de kunstacademies. Het is dus de kunst om een goede synergie te maken tussen historie en toekomst.' Mechtild vindt het bijna een intieme vraag hoe je dit museum overeind kunt houden met alle mogelijkheden en beperkingen die er zijn. De gemeente heeft fors geïnvesteerd en de verwachtingen zijn hoog. Allereerst is zij bezig het personeelsbestand uit te breiden richting 10 fte. Aangezien de vaste staf ook meedraait tijdens de weekeindbezetting en activiteiten die in het atrium en/of museumcafé buiten de openingstijden worden georganiseerd, betekent dit ook dat er soms ook kostbare tijd verloren gaat. Hoe gaan we om met een publieksbijeenkomst in de avond. Is het licht dan weer niet te veel voor de schoenen op de eerste verdieping? Kortom, veel zaken waar nog onderzoek naar moet worden gedaan.'

Belangrijke waarden

Mechtild gelooft wel dat er specifieke subsidiegevers zijn die zij aan kunnen schrijven als het gaat om onderzoek. Zij heeft zelf jaren als directeur bij Stichting DOEN gewerkt en kent het wereldje van fondsen. Ze laat me tevens een indrukwekkende lijst zien van commerciële ondersteuners van het museum. Wat niet wil zeggen dat haar kostje gekocht is: om een museum, kenniscentrum, maaklab en publieksruimte rendabel te kunnen laten zijn in de stad Waalwijk zal er nog veel moeten gebeuren. Economisch bekeken kan het zeker interessant zijn om de industrie en de bijbehorende vaardigheden en kennis in eigen land te behouden en niet alles uit de handen te geven aan de nu producerende landen, zoals China, India en de Filipijnen. De waarde van het erfgoed, de maakindustrie en innovatie zijn belangrijke waarden, die je graag binnen bereik wil houden en ten dienste stellen aan jonge start-ups. De spagaat tussen historie en toekomst van de maakindustrie kan in musea zoals deze overbrugd worden. ◀

Wil jij onderzoeken hoe mensen die niet (goed) kunnen zien jouw museum ervaren?

Mikxs vertelt je er graag meer over.

MIKXS

Scan de QR code voor een gastvrij gesprek!

Leer hoe mensen met een visuele beperking ook in jouw museum kunnen genieten van kunst en cultuur.

ENERGIEZUINIG EN NAUWKEURIG JE BINNENKLIMAAT BEHEERSEN, HET KAN

Het archeologisch depot van de Provincie Antwerpen en Horos Klimaattechniek

Hoe zorg je energiezuinig voor een correct binnenklimaat, met de nauwkeurige temperatuur en luchtvochtigheid voor je collectie? Deze gecombineerde vraag is meer en meer aan de orde in de erfgoedsector. Horos Klimaattechniek heeft inmiddels zeventig jaar ervaring inzake klimaatinstallaties. En dat loont, zeker ook bij complexe situaties. Er komen steeds meer technische mogelijkheden. Innovatie is aan de orde van de dag.

► Nieuwe mogelijkheden

Een systeem dat nauwkeurig en optimaal werkt wat temperatuur en luchtvochtigheid betreft én dat ook nog eens energiezuinig is: daar was de Provincie Antwerpen naar op zoek voor haar nieuw Provinciaal Archeologisch Depot. Daar worden, zoals in veel dergelijke depots, objecten van diverse materialen en uit heel uiteenlopende periodes bewaard: aardewerk, hout, leder en andere organische materialen... De verschillende ruimtes eisen een aangepaste temperatuur en luchtvochtigheid per materiaal.

Zo kwam de provincie bij Horos Klimaattechniek terecht, een bedrijf dat een breed gamma aan oplossingen aanreikt voor heel diverse binnenklimaten, ook als de situatie complex is. Eigenaar Harry van Veen: 'Tot in het recente verleden werd het binnenklimaat geconditioneerd met computerairconditioners, maar die zorgen voor te veel luchtcirculatie. Dat wil je net niet in een archiefruimte. De eisen zijn duidelijk: een temperatuur die continu rond de 18 graden draait en een relatieve luchtvochtigheid van 50%. Hoe realiseer je dat? Gelukkig hebben we bij Horos veel ervaring ter zake en zie je dat er steeds meer innovatieve technische mogelijkheden ontstaan.'

'Zeer goede resultaten!'

Een klimaatstelsel met ultrasone bevochtiging en met koeling via een invertercompressor is het resultaat. Maar hoe bespaar je dan op energie? Door de inzet van twee warmte-

pompen die koelen, verwarmen en ontvochtigen. Van Veen: 'Vanuit Soest kijken we mee welke condities er in het Antwerpse depot heersen, of er storingen optreden en of er instellingen gewijzigd moeten worden. Wie dat wenst kan ook een speciale filterbank laten aanbrengen voor het filteren van ozon, stikstof- en zwaveldioxide. Dat is hier niet toegepast.'

Wat vindt de klant? Projectingenieur Sander Verduyn van de Provincie Antwerpen: 'We hebben uiteraard eerst een paar maanden proefgedraaid. Op de metingen nu is te zien dat de resultaten zeer goed zijn. Dit is een flexibele installatie die duurzaam werkt en die bovendien compact is. Mocht we onze locatie in de toekomst wijzigen, dan kunnen we ze makkelijk meenemen.'

Verwachtingen

De Provincie Antwerpen koos voor een nieuw systeem. Horos Klimaattechniek onderzoekt ook hoe je bestaande installaties kunt optimaliseren en verduurzamen om tot een optimaal binnenklimaat te komen. Zeg maar: meer verantwoord en aangepast aan wat de samenleving hoe langer hoe meer verwacht, ook van musea, archieven en andere erfgoedinstellingen die collecties beheren en bewaren. ◀

Onderzoeker leert van publiek

Het onderzoeksobject voor mijn postdoc aan de UGent is de geschilderde kaart van het Brugse Vrije door Pieter Pourbus uit 1571. Het werk behoort tot de collectie van Musea Brugge en dus was het museum vanaf het begin een natuurlijke partner: zeker voor de ‘ontsluiting van onderzoeksresultaten’, onder meer in een expo.

Jan Trachet, onderzoeker

▶ Door een interessante clause in mijn contract bij het FWO (Fonds Wetenschappelijk Onderzoek) kon ik, na het sluiten van een overeenkomst tussen UGent en Musea Brugge over de intellectuele eigendomsrechten, een jaar lang één dag per week bij Musea Brugge aan de slag als curator. Mijn loon werd betaald door het FWO en alle expo-gerelateerde kosten droeg Musea Brugge. Aanvankelijk werkte ik met twee medecuratoren vooral aan de conceptontwikkeling, maar toen die strakker afgelijnd was, werden ook de publieksbemiddeling, IT-dienst en de productieploeg betrokken. Bij elk onderdeel had ik inbreng: van concept en titel over kleur- en materiaalkeuzes tot campagnebeeld.

‘Storytelling’ over mijn onderzoek vind ik een dankbaar concept. Zo gaf ik een reeks huiskamerlezingen. Die waren ingebed in een 14-daagse fietstocht door mijn onderzoeksgebied over de 16de-eeuwse kaart van het Brugse Vrije. Door die ‘intieme’ lezingen leer je communiceren voor een heel divers publiek. Dat zie je terug in de expo: de mogelijkheid tot het zelf manipuleren van de kaart en het vergelijken van de historische en hedendaagse situaties op een digitale touchtafel brengt de bezoeker dicht bij het onderzoek. Geanimeerde video’s visualiseerden complexere technische zaken uit het onderzoek, zoals de geopolitieke context of de cartografische opmetingen.

Het is niet evident om als externe onderzoeker gedropt te worden in een organisatie. Maar dit mogen doen was een unieke ervaring, waarin ik enorm veel bijleerde: onderzoeksresultaten vanuit diverse perspectieven benaderen, schrappen en heruitvinden, creativiteit de vrije loop laten. Maar ook accepteren dat sommige zaken niet realistisch waren, vooral binnen het budget: driekwart van mijn voorstellen heeft het waarschijnlijk niet gehaald, maar daar mag je op het einde niet te veel blijven bij stilstaan. Ook mijn onderzoek zelf heeft in dat laatste jaar nieuwe wendingen genomen dankzij het maakproces van de expo. Alleen daarom al is de combinatie een absolute aanrader voor elke onderzoeker. ◀

De kaart van het Brugse Vrij door Pieter Pourbus, voorwerp van onderzoek en van een expo.

Met wetenschappers en interactiedesigners werken aan Nederlands onderzoeksmuseum

Hoe maak je wetenschappelijk onderzoek toegankelijk voor de familiedoelgroep? Hier is het Universiteitsmuseum Utrecht (UMU) dagelijks mee bezig. Dit familiemuseum wordt momenteel vernieuwd. In vijf nieuwe zalen ervaren bezoekers straks hoe het proces van wetenschap werkt en worden ze zelf een onderzoeker.

Marieke Verhoeven, Marketing en Communicatie

► Samen met de wetenschapper bedenken we welk onderdeel van het onderzoek aansprekend is voor families. Daarna beginnen we met het testen van zowel de inhoud als de presentatievorm. Eerst met prototypes die we zelf maken met allerlei soorten materiaal. Karton, klei, aluminiumfolie, fietspompen, autoracebaantjes en zelfs bakvormen, ladders en bowlingballen: alles is bruikbaar. Omdat het museum verbouwd werd, hebben we op allerlei locaties getest. Dat leverde goede samenwerkingen op met andere musea en instellingen; ook een woonkamer of een studio zijn geschikt. Het testen levert veel inzichten op en is erg inspirerend om te

doen. Er wordt getest door onszelf, met de wetenschappers en uiteraard met de doelgroep. Soms werkt een interactie anders dan we van tevoren hadden bedacht en passen we het ontwerp aan.

We doen dit niet alleen. Voor de inhoud werken we samen met wetenschappers van de Universiteit Utrecht. De interacties worden ontworpen door interactiedesigner Yipp. Zij bedenken welke vorm het meest geschikt is voor families en hoe de interactie in elkaar moet zitten zodat het voor de bezoeker logisch wordt. Dit kan een video, game, analoge toepassing of een combinatie hiervan zijn. Uiteraard worden ook die weer getest.

Testen van een oogmodel met een prototype gemaakt van o.a. aluminiumfolie. Foto: Lize Kraan

Het eerste onderzoeksmuseum van Nederland is vanaf 6 september te bezoeken. Meer informatie op umu.nl. ◀

Contemplatie door confrontatie

Musée L is het universiteitsmuseum op de campus van UCLouvain, de Université Catholique de Louvain, in Louvain-la-Neuve (Wallonië). Museumpeil sprak met Marie Baland en Bénédicte Duvernay, respectievelijk verantwoordelijk voor de communicatie en het onderzoek in Musée L.

Tonia Dhaese

► In Musée L komen, zoals in het GUM (zie p. 6), de academische collecties uit diverse disciplines. Maar in dit geval gaat het veelal om kunstcollecties: oudheid, etnografische kunst, oude en moderne kunst, volkskunst, afgietsels en prenten. Daarnaast is er de deelcollectie wetenschappen.

In de presentatie duik je niet in het hoofd van de wetenschapper, maar loop je door het proces van de menselijke creativiteit. Je reist mee door de tijd en naar alle werelddelen. Ook Musée L prikkelt de nieuwsgierigheid, niet zozeer met intrigerende vragen en verrassende presentaties, maar door fysieke creativiteit te stimuleren en bezoekers aan de slag te laten gaan. In drie labs ontdek je spelenderwijs de thema's gravure, beeldhouwkunst en kleur. Het fysieke contact met objecten (niet de kunstobjecten!) is heel belangrijk.

De collecties worden niet door elkaar getoond, zoals in het GUM. Musée L toont ook de collectiegeschiedenis, een verhaal van schenkingen per deelcollectie. Die worden niet helemaal van elkaar afgescheiden. Je behoudt het overzicht in de open museumzalen en hier en daar vind je verschillende soorten objecten naast elkaar. Bénédicte beklemtoont dat de collecties altijd in dialoog zijn gepresenteerd, ook in het voormalige 'Museum van de Dialoog'. 'Door een modern schilderij naast een middeleeuws beeld te hangen bijvoorbeeld kijk je beter naar het andere object en kan er een dialoog ontstaan tussen de twee. Je wordt uitgenodigd tot contemplatie door confrontatie'. Ook dit museum wil door juxtapositie de creativiteit stimuleren. ◀

Musée L?

In Musée L komen studenten over de vloer in het kader van een cursus (een les, een practicum). Een andere belangrijke doelgroep zijn families en scholen. Het museum doet onderzoek naar de eigen collectie, en dat resulteert in publicaties, tentoonstellingen, lezingen...

In het 3D-lab gewijd aan de beeldhouwkunst kan je de materialen manipuleren en de verschillende stadia in het maken van een vaas ontdekken. Foto: A. Delsoir

OP ZOEK NAAR SPOREN VAN HET GELDERSE SLAVERNIJVERLEDEN

In 2020 startte Erfgoed Gelderland het onderzoeksproject 'Sporen van het slavernijverleden in Gelderland' op. Else Gootjes was projectleider. Zij is een cultureel antropoloog, met een passie voor publiek, tentoonstellingen en geschiedenis én met een brede blik op het erfgoedveld. Else werkte voor dit project samen met historici en belanghebbenden. Recentelijk bracht ze een bezoek aan Suriname.

Alexandra van Steen

'Als je alleen voor onderzoek financiering zoekt en geen aandacht schenkt aan het publiek en publieksparticipatie, dan is het wel lastig om voldoende fondsen te vinden.'

► *Else is niet de enige die ziet dat de functie onderzoek bij veel instellingen en verenigingen in de erfgoedsector langzaam aan is verdwenen of gereduceerd. Daarom is ook zij erg blij dat in de nieuwe ICOM-definitie onderzoek nadrukkelijk naar voren wordt geschoven. Maar waarom een onderzoek naar de sporen van slavernij in Gelderland?*

Else: 'In 2018 hebben we intern bij Erfgoed Gelderland al besloten om aandacht te schenken aan sporen van het slavernijverleden in Gelderland. Toen was er wel al wat onderzoek gedaan, onder andere door de historicus Ineke Mok, die onderzoek deed naar Quaco en het stripboek *Quaco, leven in slavernij* schreef. Daarin kwamen enkele plaatsen in Gelderland naar voren.' 'We wilden kijken of wij erfgoedorganisaties in Gelderland mee konden nemen in een onderzoek naar sporen van de slavernij. Waar lopen ze tegenaan als je dat doet en wat hebben de organisaties in Gelderland in de collectie zitten dat verband houdt met het slavernijverleden? Ik heb toen zelf een projectplan geschreven en er zijn enkele op dit onderwerp ervaren historici en nazaten van deze geschiedenis uit de regio bij betrokken om het tot een kansrijk project te maken voor externe financiering.'

Spoor van de maand

Hoe kregen jullie de financiering rond?

'Een van de redenen waarom we de financiering bij de fondsen rond hebben gekregen is het feit dat we een "publiekspoot" hadden, in de vorm van lezingen, digitale bijeenkomsten, voorstellingen en (maandelijkse) publicaties. Een belangrijk onderdeel van het project was ook een interviewproject waarmee we persoonlijke verhalen toevoegden. Als je alleen voor onderzoek financiering zoekt en geen aandacht schenkt aan het publiek en publieksparticipatie, dan is wel lastig om voldoende fondsen te vinden.'

'Ons doel was ook te laten zien dat, ook al speelde het zich allemaal ver weg af, de sporen van het slavernijverleden toch ook heel dichtbij te vinden zijn.'

En dan begin je eraan...

'We zijn al in 2018 van start gegaan samen met een groep historici en hebben een startbijeenkomst voor geïnteresseerden georganiseerd met de vraag wat zij belangrijk zouden vinden als ze participeerden. We hadden een heel gemêleerde groep aan tafel, waarbij sommigen aangaven dat ze meer persoonlijke verhalen wilden, die van generatie op generatie zijn overgedragen, "want ik ben opgegroeid met verhalen over slavernij en liederen, maar de herkomst is nog onbekend". Iemand anders wilde een theater- of een dansvoorstelling maken over dit onderwerp en weer anderen een lezing voor de vereniging. Farida Nabibaks heeft trouwens met succes een eigen voorstelling gemaakt met het thema. Zo hadden we meerdere mensen aan tafel die het belangrijk vonden dat deze geschiedenis meer aan het licht kwam.' 'Elke maand publiceerden we een "spoor van de maand" op de website mijngelderland.nl om ook een soort van attentiewaarde te creëren, zonder extra onkosten en laagdrempelig. Mensen hadden de mogelijkheid om hierop te reageren. Daardoor kwamen we soms weer op een ander spoor. Een voorbeeld: het museum in

Nijkerk wilde naar aanleiding van de publicatie het educatief programma aanpassen, met dit spoor in het achterhoofd. De insteek moest anders, vonden zij. Daarnaast werden er zaken ontwikkeld die wat meer van toepassing waren voor onze achterban. Hoe krijgen we tools in handen om beter met deze geschiedenis om te gaan binnen ons museum of onze historische vereniging. Wat schuurt of ongemakkelijk is, hoe vertel je je dat aan bezoekers? In het najaar van 2022 kwam dan de overkoepelende onlinerepublicatie uit, die iedereen kan downloaden (<https://mijngelderland.nl/specials/sporen-van-slavernijverleden>).

'Ons doel was ook te laten zien dat, ook al speelde het zich allemaal ver weg af, de sporen van het slavernijverleden toch ook heel dichtbij te vinden zijn. Misschien is er geen collectiestuk te vinden in een museum, maar soms kan er wel een archiefstuk verwijzen naar het verleden of sporen blootleggen.

'(lacht) Alleen krijgen we nu wel weer vragen van mensen die toch graag een fysiek boekje in handen willen hebben. We zijn door de stad Arnhem ook gevraagd om wat dieper in te gaan op de sporen van het slavernijverleden. Er waren al wel wat sporen die uit Arnhem kwamen, maar er was nog meer te onderzoeken. Misschien dat we dat kunnen gaan combineren met een fysieke uitgave, maar dat weten we nog niet.'

Van Aalten naar Paramaribo

'Het grote publiek hebben we vooral met de inhoud kunnen overtuigen, en dat vond ik zelf wel heel opmerkelijk. De verhalen en feiten uit deze geschiedenis spreken voor zichzelf. We hoorden opmerkingen terug zoals: "Wat bijzonder! Wij kenden deze verhalen niet en hier moeten we echt wat mee gaan doen." Zoals dat van de smidszoon die door zijn vader in de 18de eeuw naar Paramaribo werd gestuurd en daar een smidse opzette en een deel van een plantage kocht, met mensen in zijn bezit. Hij is nooit meer teruggekomen. Een van de onderzoekers is hem op het spoor gekomen in de archieven omdat hij een erfenis heeft nagelaten aan een kind dat hij waarschijnlijk samen met een inheemse vrouw heeft gekregen. De historische vereniging van Aalten vroeg ons vervolgens om dit verhaal te mogen publiceren in hun blad.'

'Dit zijn mooie voorbeelden over hoe het onderzoek zijn weg vindt naar de lokale gemeenschap. Wat daarbij natuurlijk heel bijzonder is,

↑ Joyce van Steenveldt-Licie (rechts) en Barbara Esseboom (links) doen onderzoek in het Gelders Archief.

→ De Olde Munte in de Bakkerstraat in Arnhem. Anna van Vossenburch, een in slavernij geboren jonge vrouw uit Suriname, woonde er een tijd tot aan haar overlijden in 1780.

‘Er is door het onderzoek vooral iets aangezet. Musea hebben het opgepakt en er komen nog steeds aanvragen voor lezingen en trainingen.’

is dat ook voor de bevolking van Aalten in de 18de eeuw Suriname niet “ver weg” was, in de zin dat een vader zijn zoon ernaar toe stuurde. Er was een soort van directe relatie met de gekoloniseerde gebieden en in veel lagen van de samenleving was het gewoon om daar kennis van te hebben. In onze tijd, waar alles dichtbij is door onze manier van reizen en door internet, is het heel bijzonder om dat te beseffen.’

Anna

Zo vertelt Else ook het verhaal van Anna van Vossenburg. (Bert Koene schreef hierover *De mensen van Vossenburg en Wayampibo, twee Surinaamse plantages in de slaventijd*.) ‘Wij hebben meer ingezoomd op haar leven. Zij kwam met twee zusjes De Vree, de nichtjes van de burgemeester van Arnhem, naar Nederland. Zowel de vader als de moeder van de twee zusjes, de plantage-eigenaren, waren in Suriname

weten dat het verbonden is met Anna, een in slavernij geboren meisje dat in Arnhem moest gaan wonen en nooit meer terug is gegaan naar haar eigen land, roots en familie.’

Indrukwekkend

Waarom moesten jullie voor dit onderzoek de reis naar Suriname maken?

Else: ‘Daar hebben we gezocht naar de verhalen van de mensen zelf. Er is heel veel doorgegeven in de vorm van verhalen en liederen. We weten bijvoorbeeld ook dat de mensen zaden in hun haar vlochten om gewassen mee te nemen van Afrika naar Zuid-Amerika. Heel bijzonder vond ikzelf dat je ziet hoe de verhoudingen liggen. We voeren daar over de rivier en dan zie

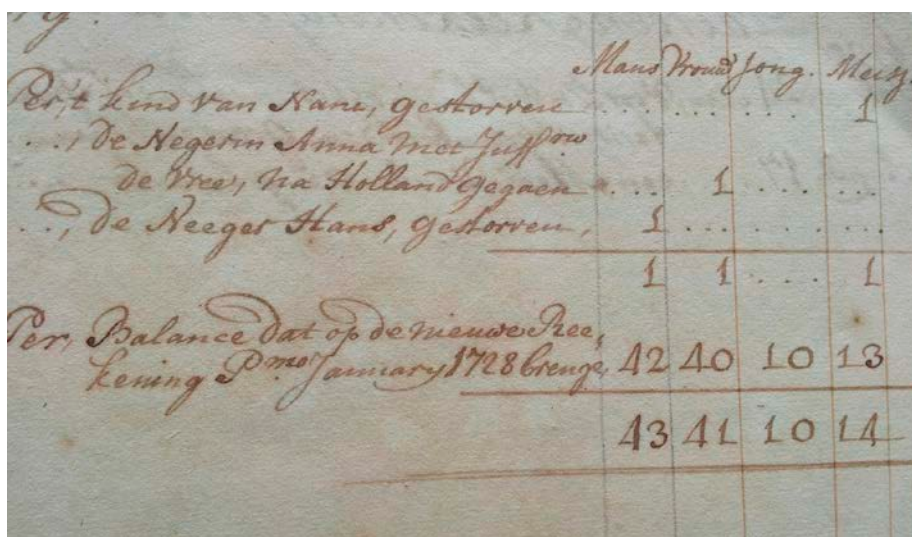
je hoeveel plantages daar lagen. Je ziet ook de afstanden en hoe de natuur weer grip heeft gekregen op de plantages. Dat aspect, de omvang die je alleen daar kon ervaren was heel indrukwekkend. Er is ook nog maar heel weinig over van die plekken en je kunt er vaak helemaal niet meer komen.

Een balletje dat is gaan rollen

Hoe staat het nu met het onderzoek?

‘Het onderzoek is nu voor het grootste gedeelte gestopt, hoewel het onderzoek naar slavernijverleden en de stad Arnhem wel verder gaat. Er is door het onderzoek vooral iets aangezet. Musea hebben het opgepakt en er komen nog steeds aanvragen voor lezingen en trainingen. Het is binnen Erfgoed Gelderland nu een van onze taken geworden om leden te begeleiden in hoe om te gaan met deze geschiedenis en hoe zijzelf onderzoek kunnen doen naar collectiestukken. Ik zie het als een soort initiatief waardoor het balletje verder is gaan rollen en anderen nu verder kunnen gaan met de verhalen en de kennis die is opgedaan.’

‘Er zijn tot nu toe meer dan 80 verhalen verzameld en daarmee heeft *Sporen van het slavernijverleden* een vaste plaats gekregen in de geschiedenis van Gelderland. Maar het is niet klaar. Dit is een soort inventarisatie en er kan meer komen. Het zet mensen, musea en historische verenigingen aan tot meer onderzoek. En dat is ook precies waarvoor wij, Erfgoed Gelderland, er zijn.’ ◀

Archiefstuk over Anna van Vossenburg. Haar verhaal lees je in de tekst.

gestorven en zij moesten de reis terug naar Nederland maken. Dat kon niet zonder chaperonne, vond hun oom, die in Nederland voor hen zou zorgen. Als begeleidster werd Anna aangewezen, een meisje met ongeveer dezelfde leeftijd als de twee zusjes. De hele reis is beschreven en er is bekend dat de burgemeester kleren kocht voor Anna toen ze eenmaal in Nederland woonde en dat ze naar school kon. Weliswaar een andere school dan de twee zusjes, maar er werd voor Anna gezorgd. Zij bleef betrokken bij de familie en leefde haar hele verdere leven als een vrij persoon, ongetrouwd, in Arnhem, tot 1780. Farida Nabibaks heeft over dit verhaal een voorstelling gemaakt. Je kunt niet meer over landgoed Zypendaal lopen zonder te

HET PROJECT: WIE EN MET WIE?

Erfgoed Gelderland nam samen met Mapping Slavery het initiatief voor het project *Slavernijverleden in Gelderland*. Hoewel er in Gelderland geen kantoren van de West- of Oostindische Compagnie of havens waren, zijn ook daar sporen van slavernij te traceren. Doel van het project was het zichtbaar maken van deze sporen.

Naast Erfgoed Gelderland en Mapping Slavery werkten nog partners in dit project samen. Aan de Radboud Universiteit Nijmegen gingen historicus Remco Ensel en Coen van Galen met studenten in een werkcollege aan de slag met archiefonderzoek naar

sporen van het slavernijverleden in Gelderland. Ook het Afrikamuseum was betrokken, evenals Dineke Stam (IMHP) en Ineke Mok (Cultuursporen), Aschwin Drost (zelfstandig historicus) en Barbara Esseboom (nazaat en ontwikkelingssocioloog). Heel nadrukkelijk werd bij dit project een netwerk betrokken van experts met een familiegeschiedenis van leven in slavernij, en ook de Caribische gemeenschap in de regio.

Erfgoed Gelderland had een faciliterende rol en zorgde voor het betrekken van coöperatieleiden bij het project. Het project werd door de provincie Gelderland en diverse fondsen gefinancierd.

BRANDWACHT ENMEIJER.NL

☒ Decors ☒ Interieurs ☒ Tentoonstellingen

Utrecht T: +31 (0)30 241 6800
www.brandwachtenmeijer.nl

50 LUX

De standaard in
museale belichting

Lichtontwerp
en advies

www.50lux.nl • info@50lux.nl

5 mei 2023 geopend: **Liberation Garden**, het nieuwe Bevrijdingsmuseum in Leopoldsburg, Oost-Vlaanderen. Gebouwd op historische grond - er vonden hier in de regio sleutelmomenten plaats in de Tweede Wereldoorlog. Het gebouw is een fonkelende diamant. Binnen beleven de bezoekers een emotionele aanraking met de geschiedenis.

Met mensen, hun getuigenissen, objecten, geluiden, film, mediale belevingen.

Een absolute must-see. Reacties van bezoekers en betrokkenen zijn overweldigend.

Weer een succesvolle samenwerking met Heijmerink Wagemakers en IJsfontein.

Ruimtelijk en grafisch ontwerp van **MOXIE design**.

MOXIE

www.MOXIEdesign.nl

UNPACKING BOIJMANS: HET KOLONIALE VERLEDEN EN DE COLLECTIE

In november 2021 opende Depot Boijmans Van Beuningen in Rotterdam. Dit is het eerste publiek toegankelijke kunstdepot ter wereld waarin de collectie van het museum bewaard wordt en de werkzaamheden van een depot te zien zijn die normaal gesproken achter gesloten deuren blijven.

Team Unpacking Boijmans

Deze manier van publiekelijk onderzoek doen - met op locatie ruimte voor vragen, (persoonlijke) bijdragen en discussie - was nieuw voor het museum.

en de collectie, waarin het projectteam onderzoek verrichtte in samenwerking met bezoekers. Het project is een vervolg op de publicatie *Het koloniale verleden van Rotterdam* (2020), waaraan conservator historische vormgeving Alexandra van Dongen samen met historicus Liane van der Linden een bijdrage leverde over de Rotterdamse museumcollecties in relatie tot het koloniale verleden.

is het langdurige onderzoek naar het koloniale en slavernijverleden van het museum en zijn objecten nog maar net begonnen. Het project bevond zich nog in een verkennende fase, maar werd mede door de constructieve inbreng van de museumbezoekers, workshops in samenwerking met instellingen hoger onderwijs en een klankbordgroep steeds concreter. Deze manier van publiekelijk onderzoek doen - met op locatie ruimte voor vragen, (persoonlijke) bijdragen en discussie - was nieuw voor het museum en vroeg daarom om een compleet nieuwe aanpak die het onderzoeksteam al doende in de vingers moest krijgen.

Met *Unpacking Boijmans* krijgt het museum de kans om, samen met het publiek, een duurzaam onderzoeksproject over het gedeelde verleden te verankeren. De collectiepresentatie ontpopte zich tot een unieke werkplek waar mensen met elkaar in gesprek konden gaan - een methode waar het museum mee verder zal gaan, richting toekomstbestendig museum.

De laatste ontwikkelingen rondom het onderzoeksproject *Unpacking Boijmans* zijn te vinden op de website. Van 24 juni tot en met 29 oktober 2023 gaat het onderzoek op locatie door in de samenwerkingstentoonstelling *(H)ERKENNEN EN HERBOUWEN. Wonderkamers van het Rotterdams koloniaal verleden*. Die wordt samengesteld door kunstenaar-gastcurator Patricia Kaerzenhout in de Kunsthal in Rotterdam. ◀

Onderzoekspresentatie *Unpacking Boijmans*: het koloniale verleden en de collectie, Depot Boijmans Van Beuningen, Rotterdam. © Foto: Lotte Stekelenburg, 2022

► Het is bekend: er is een groeiende publieke behoefte aan historische transparantie, openheid en culturele verantwoording. In overeenstemming met die tendens biedt het nieuwe depot de bezoeker toegang tot vrijwel de gehele museumcollectie beeldende kunst en vormgeving. Momenteel worden in het depot ook nieuwe werkwijzen ontwikkeld waarbij het publiek zo veel mogelijk betrokken wordt. Dat sluit aan bij de nieuwe museumdefinitie van ICOM, die stelt dat een museale instelling 'open voor het publiek, toegankelijk en inclusief' en 'bevorderend voor diversiteit en duurzaamheid' moet zijn.

Onderzoek in de presentatie

Een voorbeeld van de nieuwe werkwijze is *Unpacking Boijmans: het koloniale verleden*

In de onderzoekspresentatie *Unpacking Boijmans* onderzocht een team van medewerkers, stagiairs en externe experts de relatie tussen de collectie en het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. Een aantal voorwerpen en kunstwerken waren op zaal te zien, zichtbaar voor de bezoekers. Tegelijkertijd was de ruimte ook een werkplek voor onderzoek. Zo waren medewerkers gedurende de openingstijden aanspreekbaar voor het publiek en kwamen onderzoekers en museumbezoekers direct in contact met elkaar. Deze onderzoeksmethode-in-presentatievorm is goed bevallen en smaakt naar meer.

In de vingers

Hoewel begin april 2023 de onderzoekspresentatie *Unpacking Boijmans* in het depot eindigde,

► Meer info:

<https://www.boijmans.nl/tentoonstellingen/unpacking-boijmans>

Slimme IT-oplossingen gewoon in mensentaal.

**Van digitaal cultureel erfgoed tot
klimaatregulering – IT is aanwezig
in elk museum en archief.**

Betrouwbare IT-systemen maken duurzaam
verzamelen en bewaren mogelijk. Wil je
het IT-beheer van jullie museum of
archief altijd goed geregeld hebben?

Ga dan voor een duurzame
samenwerking met Justspark.

Zo komt jouw museum of
archief goed uit de verf.

088 472 3426

info@justspark.com

Ervaar de kunst van verlichting

Goede verlichting in musea laat kunst schitteren en dompelt de bezoekers onder in een beleving. Bij CLS zien we verlichten als een kunst en met deze gedachte ontwikkelen wij onze armaturen.

Het resultaat?

Armaturen die gebruikt worden in musea wereldwijd.

De hoge kwaliteit en innovatieve technieken worden zeer gewaardeerd door lichtontwerpers en architecten in de museumbranche. Onze armaturen zijn beschikbaar in talloze configuraties. Denk aan keuzes in aanstuurmogelijkheden, lichtbundels en lichtkleuren.

Wisselende exposities?

Maximale flexibiliteit is mogelijk met armaturen die beschikken over Zoom-functionaliteit én Tunable White lichtbron.

Ontdek al onze mogelijkheden hier:

Beeld zaal 'Natuur' met installatie 'Reversed Landscape' van Gijs Van Vaerenbergh en prenten van M.C. Escher. Tent

CLS

Ontwerp & fabricage in Nederland sinds 2002

cls-led.com

Focus Series

Verlichte successen die inspireren

Enkele spraakmakende museale referenties wereldwijd

Het MAS, België
Kunstmuseum Den Haag, Den Haag
Chocolate Nation, België
Roman Villa Museum, Engeland
Verzetsmuseum, Amsterdam
Oorlogsmuseum, Overloon
Naturalis Biodiversity Center, Leiden
Het Valkhofmuseum, Nijmegen
Museum Volkenkunde, Leiden
Anne Frank Museum, Amsterdam
ARTIS Groote Museum, Amsterdam
Museum kasteel, Wijchen
Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam
Grace Kelly exhibition, Azerbeidzjan
Het Louvre, Parijs
Senckenberg Tiefsee Museum, Duitsland
Mohammed VI Museum, Marokko
Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem
Al Salam Palace Museum, Koeweit
City Of Science and Industry, Parijs
Stedelijk Museum, Amsterdam
Van Gogh Experience, China
Nationaal Militair Museum, Soest
Museum Catharijneconvent, Utrecht
De Bastei, Nijmegen
Duits Museum Bonn, Duitsland

Bekijk alle referenties op onze website

Expositie Escher – Andere wereld in Kunstmuseum Den Haag (t/m 10 september 2023). Fotografie Mike Bink

Focus GIII Series

Lina Track Series

Jade Zoom

OVER LANGJARIG ONDERZOEK EN TENTOONSTELLINGSFABRIEKEN

Pauljac Verhoeven (Museum Bronbeek) aan het woord

Museum Bronbeek is een bijzonder (rijks)museum. Het belicht het koloniale verleden van Indonesië, de Molukken en Nieuw-Guinea. Nu gaat het ook om veteranen die elders in de wereld zijn uitgezonden. Pauljac Verhoeven, archeoloog en kunsthistoricus, is er sinds 2004 directeur. Voordien werkte hij als coördinator Collecties bij Museum Volkenkunde in Leiden. We laten hem aan het woord over de (bedreigde?) plaats van het onderzoek in musea. En over de specifieke eigen rol van zijn museum.

Alexandra van Steen

► Museum, kenniscentrum en tehuis

Bronbeek is een museum en kenniscentrum van het koloniaal militair verleden van het Koninkrijk der Nederlanden. Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek liggen op de grens van Arnhem en Velp, in een park van 9 hectare. Het tehuis biedt huisvesting en verzorging aan veteranen van alle onderdelen van de krijgsmacht. Vroeger kwamen die vooral uit het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL), dat bestond van 1814 tot 1950. Het monumentale gebouw uit 1863 is voorzien van alle moderne faciliteiten. Defensie draagt de kosten van het gebruik en de instandhouding, en de bewoners betalen een eigen bijdrage. Er wonen oud-militairen, van wie nog enkele uit het voormalig Koninklijk Indisch leger.

Museum Bronbeek beheert een collectie van circa 106.000 records/objecten. Die worden deels tentoongesteld in het museum en liggen deels in het depot. Bronbeek is een van de belangrijkste archieven van de Nederlandse koloniale geschiedenis.

www.museumbronbeek.nl

► Pauljac Verhoeven: 'Bronbeek is een van de nog weinige echte Rijksmusea. Veel andere Rijksmusea zijn in de jaren 1990 verzelfstandigd. Toen ik hier begon was er een enorme achterstand in het vastleggen en inventariseren van de stukken en de registratie van hun herkomst. Bijna veertig jaar was er nauwelijks iets gedaan. We zijn begonnen met de basisregistratie van de collectie. Daar hebben we ons de afgelopen twintig jaar voornamelijk mee beziggehouden. Deuren van kasten open-trekken en beginnen. Behalve de noodzakelijke beschrijving van de objecten is er vervolgens natuurlijk nog verder verdiepend onderzoek nodig: wat is dit voorwerp precies? Waar werd het voor gebruikt? En niet geheel onbelangrijk: welke rol speelde het in de koloniale setting?'

Nauwelijks onderzoek

'Dat hebben we de afgelopen twintig jaar gedaan. Het is superbelangrijk voor het museum

over de koloniale geschiedenis dat wij zijn. Eigenlijk is vanaf mijn beginfase onderzoek nooit weggeweest. We praten ook over een soort luxe, omdat wij als Rijksmuseum die taak hebben. Die onderzoeksrol is ons fundament.

Er is tegenwoordig veel belangstelling voor ons koloniale verleden. Heel veel van die ontwikkelingen en van het dekolonisatieproces kun je alleen bijhouden als je er onderzoek naar doet. Dat is dus heel lang nauwelijks gebeurd. Pas in de laatste jaren is er meer aandacht voor. Dat betekent voor ons dat de basale taak - registreren en onderzoeken - een extra lading heeft gekregen. Ook in de academische wereld werd er niet veel onderzoek gedaan naar de koloniale geschiedenis. Wij merken dat bijvoorbeeld als wij een tentoonstelling willen maken: we vinden er gewoon niets gedegen academisch over! Er is te weinig informatie over. Bijvoorbeeld de iconografie van voorstellingen op

De academische wereld heeft zich met name gericht op geschreven bronnen en sloeg objectonderzoek over.

voorwerpen, op textiel. Gelukkig kunnen we soms nog mensen spreken die er iets over weten. Maar we doen voortdurend onderzoek omdat we nergens anders de antwoorden kunnen krijgen. De academische wereld heeft zich met name gericht op geschreven bronnen en sloeg objectonderzoek over. 3D-objecten in een historisch onderzoek werden niet altijd als een volwaardig onderdeel gezien. Wij denken als museum dat onderzoek naar die objecten veel kan verduidelijken van de koloniale geschiedenis. Het heeft ook te maken met de sensatie als je een voorwerp gaat onderzoeken.'

Eikels

'Een voorbeeld: hoe presenteerde de koloniale overheid zich? Ons kernteam is bezig met het onderzoeken van het handelen van die overheid in Indonesië: wat hebben ze destijds gedaan en waarom? Wat voor gevolgen heeft dat gehad voor de samenleving? Een van de manieren waarop ook zo'n koloniale overheid zich presenteert is door statie, uniformen dus. Een politieagent ziet er op een bepaalde manier uit, dat geeft een uitstraling. Een soort eenheid. Die uitstraling werd gebruikt om in de koloniale setting de controle te kunnen behouden. Ze deden dat bijvoorbeeld door lokale leiders en belangrijke personen in te lijven. Die moesten ook op een bepaalde manier gekleed gaan om de eenheid van de koloniale staat uit te dragen. Het was ook belangrijk welke geschenken je kreeg én uitdeelde. Dat hele systeem van statie, eenheid uitstralen en dus ook de voorwerpen die je kreeg of schonk en de manier waarop uniformen en emblemen eruitzagen, dat onderzoeken wij.'

'Zo is het cadeau doen van krissen als relatiegeschenk een belangrijk onderzoeksgebied. Er zijn nog heel veel krissen in de Rijkscollectie. Moeten die terug? Waarom hebben ze die krissen aan elkaar cadeau gedaan? We weten daar

Museum Bronbeek: meer dan een Rijksmuseum...

← Tot 2020 was 'Het Verhaal van Indië' te zien als de vaste opstelling van museum Bronbeek. In 2024 gaat de nieuwe vaste opstelling open

↓ Onderzoek naar krijgsgevangenen ten tijde van de Japanse bezetting wordt in samenwerking met de Stichting Oorlogsgetroffenen in de Oost (SOO) gedeeld met het publiek

↓↓ Rok van het groot kostuum van gouverneur-generaal van Nederlands-Indië mr. James Loudon (1824-1900)

‘Als je geen tentoonstellingen maakt, tel je eigenlijk niet mee als museum. Wij zeggen: het museum is ook een archief, in ons geval van de koloniale geschiedenis.’

‘Wij hebben de luxe dat wij de tijd krijgen om echt onderzoek te doen. We hoeven geen blockbusters te maken’

soms nog te weinig van. Dat is wel van belang als je overweegt of een kris terug moet naar Indonesië. Of neem de borduursels op de kostuums en de uniformen. Bij een koloniaal bestuurder zijn er eikels geborduurd op het kostuum. Die hebben niets met Indonesië te maken, maar ze stralen iets Nederlands of Europees uit. Dat wilden de heersers van toen duidelijk naar voren laten komen. Hadden de inheemse vorsten ook eikels als emblemen op hun uniformen, is dan onze onderzoeksvraag? Deden ze hieraan mee of hadden ze een eigen iconografie? Dat geeft een ander beeld dan wanneer je alleen met historische bronmateriaal het gedrag en de handelingen van de koloniale overheid onderzoekt.’

Tentoonstellingsfabrieken?

‘Wij merken dat musea overall gelijk worden geschakeld met tentoonstellingsgebouwen. Het zijn tentoonstellingsfabrieken. Als je geen tentoonstellingen maakt, tel je eigenlijk niet mee als museum. Wij zeggen: het museum is ook een archief, in ons geval van de koloniale geschiedenis. De hoofdtaak van een museum is spullen bewaren en beschikbaar stellen voor de samenleving. Een deel van dat beschikbaar stellen uit zich in bijvoorbeeld boeken of catalogi, en dus ook in tentoonstellingen. Maar om die tentoonstellingen te kunnen maken moet je onderzoek doen. Veel beleidsmakers vinden dat onderzoek hoort bij de academische wereld en niet bij musea. Musea presenteren in hun opvatting alleen het door universiteiten gemaakte onderzoek. Wij hebben daar een andere opvatting over. Wij vinden dat het onderzoek doen een essentieel onderdeel is van de musea. Zo staat het ook in de ICOM-definitie.’

‘Het heeft te maken met de trend van het moment: “Conservatoren alleen achter een bureau? Dat produceert niks en dat is zonde van het geld. Die kun je ook gewoon inhuren.” Dat vinden sommige musea efficiënt. Zij huren alleen ad hoc-conservatoren in als zij het nodig

vinden. Op die manier is er geen continuïteit in het onderzoek naar de eigen collectie. Er is daarentegen wel vaak geld beschikbaar voor vaste medewerkers die zich bezighouden met communicatie, pr-beleid en educatie. Uiteraard is dat ook belangrijk, maar juist onderzoek zou een belangrijke pijler moeten zijn.’

Langjarig? Is er niet meer!

‘Op universiteiten kun je tegenwoordig niet meer twintig jaar studeren op een bepaald onderwerp. Alles is gebaseerd op subsidiestromen die maximaal vier jaar duren. Dat is overheidsbeleid, politiek gestuurd. Daardoor krijgen mensen niet meer de tijd om zich te specialiseren in een bepaald onderwerp of gebied. Met als gevolg dat, als wij iemand moeten inhuren op het gebied van koloniale geschiedenis, we niemand vinden. Iemand die een tentoonstelling kan maken of een podcast over een specifiek onderwerp, die vind je nauwelijks. Ze zijn er gewoonweg niet. Ze kunnen nergens meer kennis opdoen. En dan bedoel ik langjarig. Dat wordt echt een probleem. Er worden generalisten opgeleid, geen specialisten. Niemand weet meer in detail hoe de uniformering werkt in de koloniale setting. Hoe inheems textiel gemaakt wordt. Die eindeloze kennis van detailzaken die vroeger

heel normaal was, gaat nu verloren. Als museum kun je hierdoor niet genoeg kennis binnenhalen.’

‘Wij nemen mensen aan die wél langjarig met bepaalde onderwerpen bezig kunnen zijn en gedegen academisch onderzoek doen. Zij kunnen zich dan ook echt verdiepen in de objectkunde en gelukkig nog heel veel kennis opdoen. Maar het is eigenlijk niet genoeg. Wij kunnen niet de hele koloniale geschiedenis afdekken. En een onderzoeksvraag uitzetten bij een universiteit is lastig: ook zij richten zich op die vierjarencyclus van onderzoek doen en geld binnenhalen.’

‘Wij hebben de luxe dat wij de tijd krijgen om echt onderzoek te doen. We hoeven geen blockbusters te maken en we worden ook niet afgerekend op de bezoekerscijfers en subsidiestromen die daarvan afhangen. Hoe zit iets in elkaar? Vinden wij dat het een nieuwe analyse waard is? Dát zijn de vragen die we ons stellen. Terug naar basic. En lastige onderwerpen niet uit de weg gaan, al komen er dan niet heel veel mensen op af. Dat kunnen wij gelukkig nog doen. Het verhaal van het kolonialisme is immers geen mooi verhaal, en kan vervelend en ongemakkelijk zijn.’ ◀

OMGAAN MET COLLECTIES UIT EEN KOLONIALE CONTEXT

Ons koloniale verleden heeft sporen nagelaten in de publieke collecties van culturele instellingen. Daar kunnen zich objecten bevinden met een omstrede herkomst. De Raad voor Cultuur heeft advies gegeven over een zorgvuldige omgang met koloniale collecties. Het kabinet wil cultuuroggoederen uit een koloniale context teruggeven aan het land van herkomst. Dat geldt bij onvrijwillig bezitsverlies en bij niet-geroofde objecten als er sprake is van onvrijwillig bezitsverlies.

Nederlandse collectiebeheerders werken in dit verband samen met landen van herkomst om informatie te delen over museale collecties in Nederland. Op grond daarvan kan het land van herkomst een verzoek tot teruggave indienen bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dat komt bij de betrokken Adviescommissie terecht. Die maakt een planning voor de behandeling van het verzoek en zal haar advies baseren op onderzoek naar de herkomst van het object. Het is aan het museum of de collectiebeheerder om daarover gegevens te verzame-

len en te delen met de commissie, en om eventueel aanvullend herkomstonderzoek te doen. De commissie beoordeelt of er sprake is van onvrijwillig bezitsverlies. Als dit niet kan worden vastgesteld, dan zal zij een brede belangenafweging maken. Vervolgens adviseert de commissie aan de Staatssecretaris van Cultuur en Media over het verzoek. Zij neemt op basis van het advies een besluit over het verzoek tot teruggave.

Het behoud en beheer is een taak van de individuele musea zelf. Veel museumcollecties zijn al online raadpleegbaar. Enkele belangrijke instellingen met kennis over herkomstonderzoek naar koloniale collecties zullen samenwerken in een consortium om andere musea te ondersteunen bij het herkomstonderzoek. Dat zijn:

- Nationaal Museum van Wereldculturen
- Rijksmuseum Amsterdam
- Museum Bronbeek
- KNAW - NIOD
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

(Bron: www.rijksoverheid.nl)

ONDERZOEK ALS INSPIRATIEBRON. DESIGN MUSEUM GENT

In Design Museum Gent gaat de meeste tijd van de onderzoekers binnen de afdeling Collectie naar een inhaalbeweging rond registratie. In 2017 en 2018 werd de minimale registratie op punt gezet naar aanleiding van de verhuizing naar een nieuw depot. Een team van collectieverzorgers controleerde toen de objectnaam, afmetingen, materialen, toestand en standplaats van elk object. Pas na dit voorbereidend werk kon het inhoudelijk onderzoek van start gaan. Een verhaal uit de praktijk.

Eva Van Regenmortel, onderzoeker

Eva Van Regenmortel

► Sinds 2020 zetten inhoudelijke medewerkers de titel, beschrijving, vervaardigers, datering en verwerving op punt. Die basisinformatie was sinds de digitalisering van de analoge collectiedossiers rond 2000 onvoldoende verwerkt in het collectiebeheersysteem. Omdat de collectie niet bestaat uit mooi afgebakende deelverzamelingen, organiseren we het traject rond de uitgebreide registratie op basis van zeven perspectieven op een designobject: verwerving (de manier waarop collectiestukken samen binnenkwamen, bv. via legaten), periode (wat deels samenvalt met stijl), vervaardiger (aangezien de collectie grotendeels gevormd werd aan de hand van prominente ontwerpers en producenten), geografische herkomst, materiaal, 'inhoudelijk' (bv. kunsthijverheden t.o.v. industrieel of artistiek

design) en functie. Eén collectiestuk kan deel uitmaken van meerdere deelcollecties en wordt gaandeweg door verschillende collega's uit meerdere perspectieven bekeken. Zo werkt er momenteel één onderzoeker per periode, één per functie (meubels) en één per ontwerper.

'Modellenmuseum'

In het diepgaander onderzoek dat dit basisonderzoek overstijgt, ligt de focus op de geschiedenis van design in België, en wel op drie domeinen: het onderzoek van de collectie volgens onderzoekslijnen, het onderzoek naar de geschiedenis van het museum met als voornaamste bron het museumarchief, en het onderzoek naar de bouw- en interieurgeschiedenis van het 18de-eeuwse Hotel De Coninck waarin we deels gehuisvest zijn. Vaak is er overlap, zoals

De opstelling van de collectie in de periode →
van het Modellenmuseum, in 1923

Een Wikipedia-schrijfsessie in het museum →
in 2021, rond vrouwelijke ontwerpers, i.s.m.
het Vlaams Architectuurinstituut

Vier onderzoekslijnen zorgen voor focus in de brede waaier aan onderzoeksmogelijkheden van de collectie.

toen we samen met een stagiaire de samenstelling van de deelcollectie Italiaans postmodernisme door de vroegere conservator Lieven Daenens (in de jaren 1980 en 1990) bestudeerden. Van het onderzoek naar de geschiedenis van het museum zullen in de toekomst ook de studie van het Gentse nijverheidsonderwijs en de studie van de samenstelling van het oude deel van de bibliotheek deel uitmaken, twee aspecten van het 'Modellenmuseum' dat bij ons is ontstaan in 1903.

Het rijk der vrouw

Vier onderzoekslijnen zorgen voor focus in de brede waaier aan onderzoeksmogelijkheden van de collectie: vrouwelijke ontwerpers, ontwerpers met een migratieachtergrond, de verkoop van design, en materialen en technieken. We combineren bewust onderzoek en prospectie met het oog op collectievorming, zodat we resultaten boeken op beide terreinen tegelijk. Dat is zeker het geval voor de eerste twee thema's. Zo begeleidde we in 2020 een student bij de analyse van het aandeel van vrouwelijke ontwerpers in een documentatiereeks waarin conservator Adelbert Van de Walle sinds Expo 58 informatie verzamelde over wie in België actief was binnen de kunstambachten, de 'binnenhuiskunst', het industrieel ontwerp, de schilderkunst en de beeldhouwkunst. Dankzij dit onderzoek beschikken we nu over een summier veldtekening van de (sub)disciplines die vrouwen van de jaren 1950 tot de jaren 1970 beoefenden en waarvan sommige intussen verdwenen zijn. De namen van deze vrouwen

staan voortaan op de radar van onze collectievorming, want hoewel ze een dossier kregen in de documentatiereeks, kwam hun werk tot nu toe nauwelijks terecht in de collectie.

Migratie en verkoop

Met het thema migratie beginnen we in 2024. Met het oog op de hedendaagse collectievorming willen we vanaf dan gaan samenwerken met een netwerk van experts. Tegelijk willen we de registratie van historische collectiestukken met een niet-westers aspect verdiepen. Dat zal de doorzoekbaarheid van het collectiebeheersysteem vanuit die invalshoek ten goede komen, wat op zijn beurt een stimulans kan zijn voor nieuwe pistes in het historisch onderzoek en de collectievorming.

Het wringt soms dat er voor diepgaand collectieonderzoek weinig tijd is, omdat de registratie - begrijpelijk - voorrang krijgt. Het verbinden van het onderzoek met doelstellingen in verband met de collectievorming komt in Design Museum Gent beide museale opdrachten ten goede. Bovendien maakt diepgaand onderzoek, eerder dan de basisregistratie, ons tot partner van de academische wereld. Met de onderzoekslijn 'verkoop' leunen we het dichtst aan bij het onderzoek naar materiële cultuur, meer specifiek bij het designhistorisch onderzoek volgens het paradigma 'consumption - production - mediation' (2009) van de Britse designhistorica Grace Lees-Maffei. Dit model wees terecht op het belang van een verschuiving in focus: van 'de geniale ontwerper' naar

de productie, consumptie en bemiddeling (bv. via de media) van design. Het is nog steeds zinvol als uitgangspunt. Het bestuderen van de verkoop van designobjecten belicht als het ware een deelaspect van hun 'biografie' of 'sociaal leven'. Denk ook aan het boek *Social Life of Things* van Arjun Appadurai uit 1986.

Nieuwe vormen van output

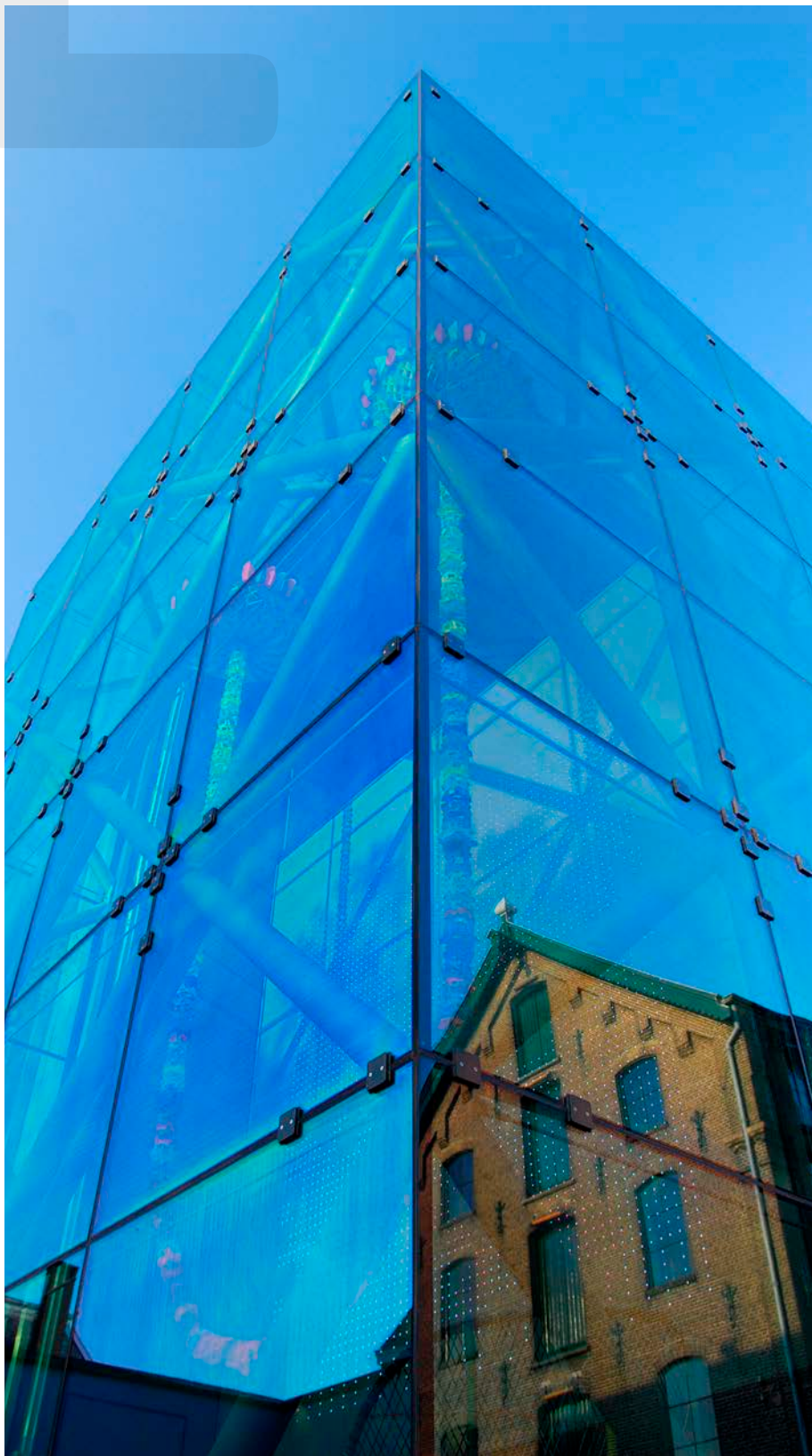
Naast historisch onderzoek willen we als designmuseum ook inzetten op de collectie als inspiratiebron om de toekomst vorm te geven. Dit ontwerpend onderzoek zal voortaan gebeuren in vier nieuwe programmastudio's: Studio Collectie, Studio Care, Studio Grafisch en Studio Digitaal. In zo'n programmastudio staat een multidisciplinaire aanpak centraal: we willen er designers (met ervaring of nog in opleiding), externe experts en medewerkers uit verschillende afdelingen (collectie, publiekswerking, communicatie, artistiek) van bij de start van een project laten samenwerken. Binnen Studio Grafisch loopt bijvoorbeeld een traject onder begeleiding van ontwerperscollectief 019 waarin

Naast historisch onderzoek willen we als designmuseum ook inzetten op de collectie als inspiratiebron om de toekomst vorm te geven.

pas afgestudeerde grafisch ontwerpers op basis van de collectie onderzoek doen naar een nieuwe huisstijl voor het museum. Daarnaast zullen ze de collectie grafisch vertalen en zichtbaar maken in het Gentse stadsbeeld. Binnen Studio Collectie zullen tussentijdse resultaten van het registratietraject en het diepgaand onderzoek kunnen worden opgepikt om tot andere vormen van output en zichtbaarheid te komen dan een klassiek wetenschappelijk artikel. Studio Digitaal zal het creatief hergebruik van de collectie stimuleren en open source-technologie inzetten als een volwaardig artistiek medium, bijvoorbeeld in de vorm van interfaces die de collectie vanuit een bepaalde invalshoek presenteren, of door het maken van nieuw digitaal werk op basis van de collectie. Belangrijk is dat er binnen alle studio's ruimte komt voor trial and error en dat ze de identiteit van Design Museum Gent vanuit zijn eigenheid en zijn collectie mee helpen ontwikkelen. ◀

EEN PLEK VAN BETEKENIS VOOR DE STAD: HET TEXTIELMUSEUM IN TILBURG

Het Textielmuseum in Tilburg. Beeld vanuit het nieuwe glazen entreegebouw uit 2008. Ontwerp: Cepezed Architecten

Het TextielMuseum in Tilburg is geen traditioneel museum. Het gaat over de wereld van textiel, maar nog veel meer over wat kunstenaars en ontwerpers ermee doen. En het unieke concept heeft wereldwijd zijn gelijke niet. Dit museum is een combinatie van een ontwikkel- en presentatieplek, met een collectie als bron van kennis en inspiratie. Dit museum-in-ontwikkeling kreeg in 2018 de internationale Best in Heritage Award.

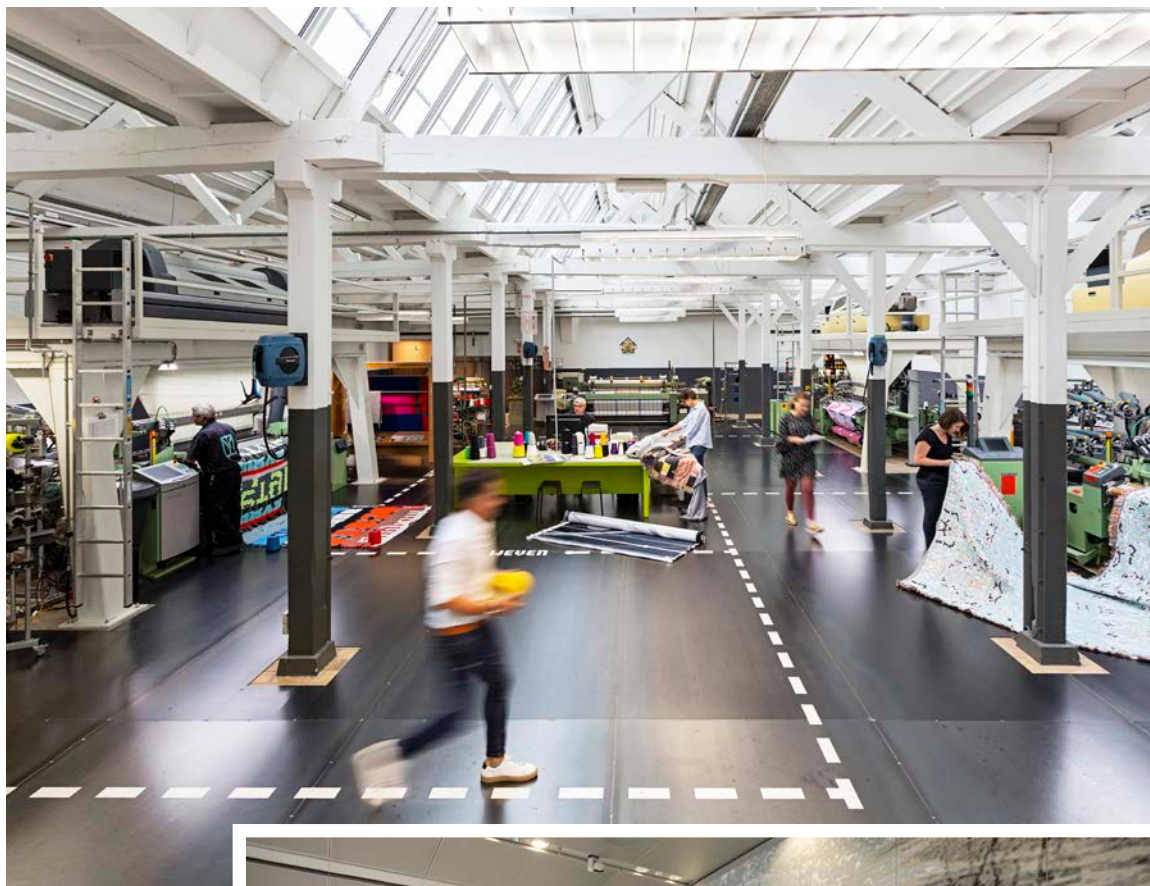
Errol van de Werdt, directeur bestuurder van het TextielMuseum/TextielLab en algemeen directeur van de erfgoedkoepel Stichting Mommerskwartier (tot 1 april 2023).

► Een plek van betekenis voor de stad: het TextielMuseum in Tilburg

Het TextielMuseum in Tilburg is geen traditioneel museum. Het gaat over de wereld van textiel, maar nog veel meer over wat kunstenaars en ontwerpers ermee doen. En het unieke concept heeft wereldwijd zijn gelijke niet. Dit museum is een combinatie van een ontwikkel- en presentatieplek, met een collectie als bron van kennis en inspiratie. Dit museum-in-ontwikkeling kreeg in 2018 de internationale Best in Heritage Award.

Tilburg stond lange tijd bekend als de 'wolhoofdstad' van Nederland. De economie bloeide er tijdens de Industriële Revolutie dankzij de wolindustrie. Die ging teloor in de jaren 1960, zoals in veel Europese textielsteden. Als gedenkplek werd al in 1958 het Textielmuseum in een oud-fabrikantenvilla opgericht. In 1986 verhuisde dat naar een van de belangrijkste industriële erfgoedcomplexen van de stad: de voormalige wollenstoffenfabriek van Mom-

Het TextielLab, het kloppend hart van het museum, een ideale werk- en leeromgeving voor kunstenaars en ontwerpers. Foto: Josefina Eikenaar

Naast de professionele maker en de talentvolle student richt een derde omgeving zich op de bezoeker als maker: in een designstudio kunnen bezoekers hun eigen sokken of sjaal maken.

mers. Die dreigde in de jaren 1970 samen met het ernaast gelegen fabriekskomplex van Dröge gesloopt te worden, maar 'Mommers' werd gerestaureerd en herbestemd tot museum. Roerend erfgoed uit de textielindustrie, waaronder een markante stoommachine, kreeg er een plek. Machines werden zo veel mogelijk in werking getoond en mondesmaat kwamen er kunstenaarsproducten. Er werd ook al snel nagedacht over een volgende stap.

'Museum in bedrijf'

Rond 2000 positioneerde het museum zich als 'Museum in bedrijf'. Kunstenaars en ontwerpers

konden in het TextielLab terecht voor het produceren op nieuwe computergestuurde machines. In 2008 werd dan een entreegebouw aangebouwd. De combinatie van historische en moderne architectuur gaf het monumentale complex een impuls die aansloot bij de nieuwe richting: een eigentijdse 'makersplek' worden waar de bezoeker over de schouder van de ontwerper of kunstenaar meekijkt.

Het TextielLab, het hart van het museum, werd verder uitgebreid met een mix van moderne en historische machines en is inmiddels een ideale en wereldwijd unieke werk- en leeromgeving voor kunstenaars, designers en modeontwerpers. Experiment en innovatie, research en development (duurzaam en intelligent textiel) staan hoog op de agenda. Ook de museale collectie wordt daarbij ingezet: patroon- en receptenboeken,

historische technieken en ambachten. Met de nieuwste technologie, moderne garens en onze expertise worden grenzen verlegd. Prototypes, autonome kunstwerken en exclusieve producties worden in het museum ontwikkeld. Ruim 250 kunst- mode- en designprojecten per jaar worden er uitgevoerd, ook voor gerenommeerde opdrachtgevers zoals Hermès, Renault, het koningshuis en de Rothschild Bank.

Bezoekers als makers

Tien tot twaalf talentvolle alumni en academiestudenten per jaar nemen deel aan onze programma's. Zij volgen een excellentieprogramma op basis van een 'open call', deels online, deels in het Lab. Dat is gericht op het ontwikkelen van persoonlijke vaardigheden en een eigen signatuur, en het verbeteren van technische expertise.

Naast de professionele maker en de talentvolle student richt een derde omgeving zich op de bezoeker als maker: in een designstudio kunnen bezoekers hun eigen sokken of sjaal maken, op basis van een designersontwerp en met gepersonaliseerde kleuren, patronen en teksten. Zo kwam een omgeving van onderzoekend en ontwerpend leren tot stand, met een leidend principe van Confucius: 'Wat ik hoor, vergeet ik, Wat ik zie, onthoud ik, Wat ik doe, begrijp ik'.

Het museum is zelf ook opdrachtgever en benadert kunstenaars en ontwerpers voor het maken van objecten voor de museumcollectie. Die opdrachten worden in nauw overleg met de conservatoren ontwikkeld en geproduceerd in het TextielLab. Inzet is aansluiting bij de collectie en het volgen van de actualiteit.

Cultureel vermogen en citizen science

Het museum beschikt over een brede verzameling informatiedragers: boeken en tijdschriften uit de gespecialiseerde bibliotheek (20.000 stuks), archiefstukken, recepten, stalenboeken van oude textielfabrieken, grondstoffen en natuurlijk onze museumverzameling. Ook verzamelt het ontwerpschetsen en samples van objecten die in het lab worden ontwikkeld. Ze zijn als open source beschikbaar en uit een 'open depot' kunnen op aanvraag objecten worden bestudeerd.

In de vorm van citizen science-projecten doet het museum in co-creatie met wetenschappers en burgers aan bronnenonderzoek. Die kennis wordt ontsloten en digitaal beschikbaar gesteld. Zo bevindt zich in de bibliotheek een collectie oude verfreceptenboeken. Voor de tentoonstelling *Kleurstof* zijn die onderzocht en onder leiding van ervaren textielververs zijn recepten getest. Onderdeel van het tentoonstellingsproject was het opzetten van een plantentuin voor het kweken van verplanten die werden gebruikt in workshops. De plantentuin bij het museum wordt samen met buurtbewoners onderhouden. Ook deze kennis is vastgelegd.

Het museum wil aansluiten bij de maatschappelijke behoefte om bij jongeren expertise te ontwikkelen op het gebied van onderzoekend en ontwerpend leren.

Bij de expositie 'Kleurstof' was er een citizen science-project

Collectie- en thematentoonstellingen

In de programmering wordt ingezet op het presenteren van de collectie, met nadrukkelijk aandacht voor de toegepaste techniek, het materiaal en het creatieve proces. Het museum wil aansluiten bij de maatschappelijke behoefte om bij jongeren expertise te ontwikkelen op het gebied van onderzoekend en ontwerpend leren. Daarnaast wordt volop geëxperimenteerd met thematentoonstellingen, try-outs waarin het museum verslag doet van ontwikkelingen op het gebied van textiel, technologie, cultuur en actuele thema's: duurzaamheid, gender, identiteit, migratie, kolonialisme in relatie tot de wereld van textiel... Er worden ook proeven gedaan met een andere publieksbenadering, zoals het verhogen van de participatie, communityvorming en het betrekken van de bezoekers bij de tentoonstelling in de vorm van co-creatie. Een recent voorbeeld is het tentoonstellingsproject *Koninklijk borduren* waarbij het TextielLab voor paleis Huis Ten Bosch een hedendaagse interpretatie van zijn 18de-eeuwse Chinese gordijnen maakte, in opdracht. Samen met twaalf borduurwerkgroepen uit het hele land maakte het TextielLab borduursels en leverden ze nieuwe gordijnen op voor het paleis.

Een ander voorbeeld van actieve bezoekersparticipatie was te zien in de expositie *Long Live fashion*, die inspeelde op het belang van circulariteit en duurzaamheid in de textielwe-

reld, de op een na grootste vervuiler in de wereld. Centraal stond hoe kleding een langer leven kan krijgen, door hergebruik of reparatie. Er werd een Microfactory opgebouwd, samen met textielkunstenaar Christien Meindersma, ontwerper Harm Rensink en het textielrecyclingbedrijf Wolkat. In een *fixing station* kon de bezoeker kledingstukken repareren. Daarnaast kon men volgens een basisontwerp innovatieve couture maken van hergebruikt textiel. Studenten van de lokale ROC leidden de Factory. Zo zetten we als museum het vakonderwijs in bij een museale tentoonstelling. Deze nieuwe programmering zal in het TextielMuseum van de Toekomst worden voortgezet (*Visie 2020-2024, Museum voor de Toekomst, een Plek van Betekenis*).

Het TextielMuseum van de toekomst

Zoals bekende wijzigde ICOM de internationale museumdefinitie. De nieuwe definitie benadrukt de maatschappelijke rol van musea: het belang van een inclusieve benadering, het betrekken van de community waarin het museum acteert, actieve publieksparticipatie en duurzaamheid, en het betrekken van immaterieel erfgoed bij de werking. Met het TextielMuseum voor de Toekomst en een Plek van Betekenis voor de Stad willen we hierop aansluiten, als een vervolgstap op het Museum in Bedrijf. Er staat ons een museaal ecosysteem voor ogen met partijen die duurzaam samenwerken en bijdragen aan maatschappelijke doelen. Samen

De expo 'Long Live Fashion' speelde in op actuele thema's in de textielwereld, zoals duurzaamheid en circulariteit.

Er staat ons een museaal ecosysteem voor ogen met partijen die duurzaam samenwerken en bijdragen aan maatschappelijke doelen.

dustriële complexen, met behoud van de monumentale waarden. Ontwikkel een logische routing, verduurzaam de complexen en los de bouwkundige gebreken op. Het museum moet geschikt worden gemaakt voor de beoogde groei van de bezoekersaantallen.

Het concept bestaat uit twee onderdelen: een optimale museale voorziening gekoppeld aan een campus. Het museum is het platform voor ontmoetingen en kennisuitwisseling, met tentoonstellingen en evenementen. Er komt een

en verbeteren. Daarbij wordt op informele manier ontwerpend en onderzoekend geleerd. Het wordt bemenst door mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

Een Textielmakerij (*Mid End Lab*) zal inspelen op vragen uit de beroepspraktijk en is bedoeld voor het ontwikkelen van kleinschalige producties, onderzoek en testvragen. Dit lab is gericht op de praktijk van MBO, HBO en WO-onderwijs en wordt gerund door studenten. Kleine, eenvoudiger te bedienen weefmachines (TC2) vormen samen met historische machines uit de museumcollectie het machinepark. Er wordt nog nagedacht over de ontwikkeling van een Erfgoedlab waarbij oude museale machines gerestaureerd en weer in gebruik worden genomen. Daarbij kunnen studenten van andere opleidingen op een werkervaringsplek worden betrokken.

Het nieuwe TextielLab

Het TextielLab (*High End*) wordt gemoderniseerd, geactualiseerd en ruim opgezet. Deze werk- en leeromgeving voor professionele makers en studenten focust op twee hoofdtechnieken: weven en breien. Het beschikt over de modernste technologie en richt zich op ontwikkelingen voor het hoogste segment in de creatieve industrie. Er is ruimte voor een R&D-programma met focus op de ontwikkeling van duurzaam en slim textiel. Het Lab blijft 'geregistreerd toegankelijk' voor bezoekers, die vooraf een introductie krijgen. Er wordt nog onderzocht of de technieken tuften, borduren en passement als interactieve elementen voor bezoekers en makers kunnen worden opgenomen in de museale ruimtes. Op de verdiepingen van de Drögefabriek worden ruimtes gecreëerd voor start-ups, onderwijspartijen en ateliers, en in een overdekte straat tussen het Dröge- en het Mommerscomplex ontstaat een nieuwe ruimte voor grootschalige evenementen en presentaties van makers.

In 2027 hopen we operationeel te zijn, positieve besluitvorming en financiering voorbehouden. ◀

met anderen willen we een culturele broedplaats, een *campus*, realiseren. Het museum kan zich zo beter verbinden met zijn stad of streek. Daardoor wordt het gemakkelijker om niet langer alleen op het verleden te focussen maar kun je je als museum ook verhouden tot vraagstukken uit het heden en de toekomst. Met dat nieuwe model als vertrekpunt voor het Museum van de Toekomst zijn we aan de slag gegaan. De plannen, die inspelen op een sterk veranderend museaal landschap, zijn uitgewerkt en binnenkort volgt een voorontwerp van architectenbureau Mecanoo.

Nieuwe missie en visie, nieuwe campus

De eerste stap was het aanpassen van de missie en visie, met een sterkere focus op onze maatschappelijke positionering. We hebben gekozen voor een verruiming van onze doelgroepen, richting gezinnen en kinderen. Doel: 100.000 bezoekers per jaar. Voorwaarde is dat we voor deze doelgroepen een nieuw aanbod creëren.

De opdracht aan het architectenbureau was driedelig. Verbind twee rijksmonumenten-in-

moderne tentoonstellingsruimte voor hedendaagse thema's, naast ruimte voor collectiepresentaties en een semipermanente tentoonstelling over de textielhistorie van stad en streek. Ook komt er een platform voor hedendaagse textiele kunstinstallaties met de focus op toekomstige ontwikkelingen.

In het hart van het museum wordt een kennis- en informatiecentrum opgezet met een open depotfunctie. Het hele museale onderdeel, ook de educatieve ruimten en een uitgebreide textielpresentatie voor kinderen en gezinnen, komt in het Mommerscomplex.

Een nieuwe Lab-omgeving

Dan is er de campus in het Drögegebouw, die nauw verbonden is met het museale gedeelte en wordt opgezet als een hybride leer- en maakomgeving met ruimte voor het onderwijs, het bedrijfsleven en makers. Er komen nieuwe 'Lab-omgevingen', met een laagdrempelig tot meer geregisseerd karakter, zoals een laagdrempelig Repaircafe (*Low End Lab*) voor textiel. Dat richt zich op het 'tinkeren' van kledingstukken, het zelf op creatieve wijze verfraaien

Dit artikel is een bewerking van: Savic, J., (editor), CAMOC Museum of Cities Review, Werdt, E.M.F.L. van de (2020), Rethinking Museums; The repositioning of museums for society and its role in the Regeneration of Cities, blz. 12 t/m 13, ICCROM. Met dank aan Caroline Boot, emeritus conservator Kunst en Design van het TextielMuseum, voor de redactie en kritische lezing.

OVER KUNST EN BEDRIJFSECONOMIE

Ze heeft de masteropleiding Kunstwetenschappen afgerond aan de Universiteit Gent en zit nu in het laatste jaar van de masteropleiding Bedrijfseconomie. Nog tijdens haar opleiding richtte ze een digitale galerij op: *The Art of Curating*. Voor de 23-jarige Lisa Van Raemdonck is het kruispunt tussen kunst en economie een interessant werkveld.

Hilde van den Berg

Lisa Van Raemdonck

► Hoe is *The Art of Curating* ontstaan?

'Al zo lang als ik me kan herinneren, kom ik in musea. Op mijn zestiende begon ik als vrijwilliger bij het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA), als onderdeel van de jongerenwerking. Vanaf mijn achttiende deed ik vrijwilligerswerk bij het Museum voor Schone Kunsten Gent en later ook bij het Gents Universiteitsmuseum (GUM). Tijdens mijn opleiding Kunstwetenschappen miste ik de connectie met hedendaagse kunstenaars. Er was met name weinig aandacht voor kunstenaars van mijn leeftijd.'

'Toen ontstond het idee voor *The Art of Curating*, een onlinegalerij die grotendeels werkt via Instagram. Momenteel ligt het een beetje stil omdat ik druk ben met mijn tweede studie, maar ik maakte iedere week posts over een nieuwe kunstenaar, drie keer per week. In het begin presenteerde ik kunstenaars van over de hele wereld, maar ik veranderde na een jaar mijn focus naar jonge beeldende kunstenaars die in België wonen en ben daar sindsdien bij gebleven.

'Bedrijfseconomie leek me een interessante aanvulling, die zowel in de kunstmarkt als in musea van pas kan komen.'

De meesten vond ik door te zoeken op Instagram, maar ook op kunstbeurzen en bij presentaties op kunstscholen en kunstacademies. Naast de onlineactiviteiten heb ik ook drie tentoonstellingen georganiseerd, in samenwerking met een restaurant in Sint-Niklaas. Daar exposeerden we dan één tot twee maanden.

'Wat mij aantrekt in hedendaagse kunst is dat je met de kunstenaars in gesprek kan gaan en zo een diepere bewustwording krijgt van het werk. In mijn werk voor *The Art of Curating* ben ik ook wel eens uitgenodigd voor een bezoek aan de studio's van kunstenaars. Dat is een hele bijzondere ervaring en voegt voor mij echt veel toe aan het beleven van de kunst.

Je volgt momenteel de masteropleiding Bedrijfseconomie? Waarom heb je daarvoor gekozen?

'Toen ik met *The Art of Curating* begon, merkte ik al snel dat er veel komt kijken bij de oprichting van een bedrijf, waardoor ik de sprong nog niet durfde wagen. Ook mijn stage in een veilinghuis deed me het belang van economische kennis inzien. Bedrijfseconomie leek me dus een interessante aanvulling, die zowel in de kunstmarkt als in musea van pas kan komen. Ik koos ook bewust voor een algemene economische master, niet voor cultuurmanagement, omdat dit volgens mij het meeste mijn kennis zou verbreden en uit mijn comfortzone is. Ik leerde al veel bij, onder andere over boekhouden, marketingmanagement, human resource management en ondernemerschap. Ook het contact met medestudenten uit verschillende vooropleidingen is leerrijk.'

Hoe ziet je toekomst eruit?

'Ik zit nu op een belangrijk kruispunt in mijn carrière. Ik ben druk aan het afstuderen én ik moet beslissen of ik *The Art of Curating* weer met volle energie wil oppakken. Voor de toekomst heb ik eigenlijk twee dromen. Enerzijds zou ik graag écht een eigen galerij hebben of in een galerij werken. Tot nu toe heb ik van *The Art of Curating* geen officieel bedrijf kunnen maken. Anderzijds zou ik graag een leidinggevende functie in een museum willen uitoefenen. Maar voorlopig zal ik me eerst richten op mijn masterproef Bedrijfseconomie. Onderwerp is de impact van de tokenisatie op kunstmuzea en op de kunstmarkt.' ◀

<https://www.lisavanraemdonck.be/>

Patrick Allegaert

Was artistiek leider van Museum Dr. Guislain Gent en is nu gepensioneerd. Hij is voorzitter van het Vlaams Museumoverleg XL

TO WOKE OR NOT TO WOKE

► Antwerpen, half maart: het stadsbestuur laat grote fotoportretten weghalen in de traphal van de Arenbergsschouwburg. Provinciaal gedeputeerde Luc Lemmens (N-VA) en Antwerps cultuurschepen Nabilla Alt Daout (N-VA) nemen het initiatief.

Wat was er aan de hand? Een aantal (niet alle) historische schilderijen van Antwerpse figuren, zoals de 16de-eeuwse burgemeester Filips van Marnix van Sint-Aldegonde, was een tijdje eerder vervangen door portretten in identieke afmetingen van mensen met diverse etnische achtergronden. Fotograaf Mous Lamrabet: 'Ik maak die niet om de Vlaamse cultuur weg te

vegen, maar om de nieuwe generatie jongeren een hart onder de riem te steken.' Antwerps burgemeester Bart De Wever (N-VA) stelt dat de foto's niet 'gecanceld' worden. Ze krijgen een andere plek toegewezen. 'Alleen niet in de plaats van die grote Antwerpenaren. Daar doe je niet mee wat je wil,' stelde hij in *De Morgen* van 17 maart. Officieel zijn de schilderijen in het gebouw, dat stadseigendom is, niet beschermd als erfgoed. Mag de directeur - die intussen ontslag heeft genomen en gaat werken bij minister Caroline Gennez (Vooruit) - er wijzigingen aanbrengen of niet?

Het debat ontploft. Ministers en parlementairen van CD&V, Vooruit, NV-A: het is drummen op de opiniebladzijden. Voor de ene is het weg-nemen een terechte actie die erfgoed moet beschermen tegen een doorgedreven woke-cultuur. Voor de andere is het een bewijs dat Vlaams-nationalisten krampachtig de diverse samenleving proberen te ontkennen.

Erfgoed als inzet voor een maatschappelijk debat. Of pijnlijker: erfgoed als inzet bij ons onvermogen om naar elkaar te luisteren. De Antwerpse cultuursocioloog Walter Weyns hierover in *De Morgen* (18 maart): 'Onmiddellijk wordt het gesprek overschaduwed door een wolk van wokeverwijten heen en weer, en toch verdient het een serieus debat. "Zo iets in de trant van: Ja, je moet het nieuwe gelaat van Antwerpen tonen. Ja, je mag waardevol erfgoed niet zo maar onnadenkend verwijderen. Ja, kunstenaars en cultuurmakers hebben een soort vrijheid om zich expressief te uiten."'

Een oproep tot redelijk argumenteren? Een vraag voor openheid en de bereidheid om iets van elkaar te leren? Maar waarom voeren hier vooral politici, met hun grote gelijk, het hoge woord? Waarom zijn erfgoedmedewerkers zo stil? 'Verlegenheid'? Het thema is politiek gevoelig. Zwijgplicht? De broosheid van een genuanceerde visie in een gepolariseerd debat? On-

wennigheid om zich in een polemiekt te begeven?

Is dit geen voer voor onderzoek: zijn er *good practices* die inspireren? Hoe communiceren over museale expertise om erfgoed 'van alle kanten' te bekijken? In een felle retorische context? Hoe ervoor zorgen dat omgaan met museale objecten net de bereidheid tot gesprek uitlokt, niet platslaat? Is er een onderbouwde handleiding?

Er is meer. Dit gesprek verloopt niet in een waardevrije ruimte. 'Woke' vraagt context, ja, maar draagt ook emancipatie uit. Het blijft bijvoorbeeld een feit dat er minder werk van vrouwen en zwarte kunstenaars in museale collecties zit. En het mag gezegd: hun kijk op de wereld is minstens een verrijking. Hans den Hartog Jager in *NRC* (15/2/23): 'Wanneer men stelt dat het doorschiet, dat het alleen of allemaal zwart is, kun je stellen: het is ten eerste niet waar, en ten tweede het leidt af van de essentie.' Hij gebruikt een sportterm: 'oog op de bal': houd je blik op de kern, laat je niet afleiden door schijnbewegingen. 'Laat je niet afleiden door rare frames en gelegenhedsargumenten.'

Woke nodigt uit tot een waardegedreven dialoog, geschraagd door onderzoek.

© Marco de Swart - Prinsenhof Delft

Wij helpen jouw museum groeien

Ben je op zoek naar een partner die je helpt bezoekers naar je museum te krijgen? Of liever samen de marketingstrategie onder de loep nemen? NSC is hét marketingbureau voor musea in Nederland. Wij werken met een omni-channel strategie waarbij we met behulp van dataoptimalisaties een maximaal resultaat behalen tegen een scherp tarief.

- One stop shop voor cultuurmarketing
- Datagedreven optimalisatie
- Sector specialist
- Content en (online) marketing

Scan de QR code voor meer informatie, maak een afspraak via info@nsc.nl of bel 020 716 58 96

Museumpeil,

HET VAKBLAD VOOR
MUSEUMMEDEWERKERS
IN NEDERLAND EN
VLAANDEREN.

► Een abonnement
kost slechts
€ 26,50
per kalenderjaar

Boordevol
praktijkvoorbeelden,
interviews en analyses.

Opgave kan eenvoudig via
www.museumpeil.eu

colofon Museumpeil nummer 61 - voorjaar 2023 - Museumpeil verschijnt met steun van de Museumvereniging en het Vlaams Museumoverleg.

Museumpeil

**museum
vereniging**

**Vlaams
Museumoverleg**

Redactie: Hilde van den Berg, Koeki Claessens, Tonia Dhaese, Annette Gaalman, Björn Hinderyckx, Frédéric Jonckheere, Evelien Masselink, Franklin van der Pols, Alexandra van Steen, Mirjam Verloop

Hoofdredactie ad interim: Patrick De Rynck en Mirjam Verloop

Eindredactie/beeldredactie: Patrick De Rynck

Redactieadres: Museumpeil, Silodam 138, 1013AS Amsterdam, www.museumpeil.eu, redactie@museumpeil.eu

Abonnementen: Een jaarabonnement kost € 26,50 - Opgave via de website: www.museumpeil.eu - Abonnementen lopen per kalenderjaar. Opzegging uitsluitend schriftelijk voor 1 december van het lopende kalenderjaar. De abonnementenadministratie wordt verzorgd door SP-Abonneeservice, T: 02 588 87 45 (Vlaanderen) - T: 088-1102044 (Nederland)

Prijs voor losse nummers: € 14,50 - Uitgever: Stichting Museumpeil - Advertenties: Clientmatch, www.clientmatch.org, T: +32(0)3-2935489, GSM: +32(0)495-697821

Vormgeving en druk: Antilope De Bie Printing, Duffel. ISSN1381-1088

© Museumpeil

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Niet altijd kunnen auteursrechtbehouders op gebruikte afbeeldingen worden achterhaald. Indien u meent rechthebbende te zijn dan kunt u contact opnemen met het redactiesecretariaat. De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die direct of indirect het gevolg is van handelingen of beslissingen die gebaseerd zijn op informatie uit dit blad.

IS REINIGING OF HERSTEL VAN UW COLLECTIESTUKKEN NODIG?

Ongunstige klimaatomstandigheden, een onjuiste bewaarverpakking of verkeerde procedures bij overnames kunnen bij collectiestukken leiden tot vervuiling of schade. Stof, vocht, insecten of schimmelsporen dringen actief in het materiaal binnen en kunnen zo de structuur beschadigen. Wilt u inzicht verkrijgen in de staat van uw collectie? En weten of reiniging of herstelwerk nodig is? Wij adviseren eerst een depotinspectie te laten uitvoeren. VANWAARDE is specialist in reiniging van collecties en herstel van schade aan schilderijen, papieren documenten of boeken, textiel of meubels. Wij werken voor moderne kunst galeries tot nationale museum archieven.

Met een depotinspectierapport en aanbevelingen op maat kunt u uw collectie op een juiste manier beschermen voor de toekomst met behoud van waarde.

Meer weten over de mogelijkheden en kosten van een depotinspectie?
Bel +31 (0)55-542 31 47 of mail info@vanwaarde.eu

BEHEER, RESTAURATIE EN CALAMITEITENONDERSTEUNING
VOOR ALLES VAN WAARDE

www.vanwaarde.eu

VANWAARDE
POLYGON group company

Always By Your Side.

Atlantis Museum

Hét platform voor beheer en online presentatie van museale collecties

Iedere collectie is anders en uniek. Net als de mensen die ermee werken. Atlantis Museum is ontwikkeld met maar één doel voor ogen: eenvoudig, overzichtelijk en volledig webbased uw collecties beheren met inachtneming van internationale standaarden.

Online presentatie van collecties is naadloos onderdeel van de oplossing waarmee Atlantis volledig integreert binnen uw eigen website of websites van derden. Collecties uit systemen van derden worden met Atlantis samengesmeed tot één geïntegreerd geheel.

Uitbreidbaar en naar wens te configureren. Atlantis Museum voldoet daardoor aan de wensen van kleinere, middelgrote en grote musea.

033-2992277
office@deventit.nl
www.deventit.nl

DEVENTit
Developers & Inventors in IT

ISO 27001
DEVENTit is ISO 27001 & 9001 gecertificeerd.

NEN 2082
Atlantis is NEN 2082 gecertificeerd.

Belééf het Erfgoed
Spectrum
Thesaurus
Linked Open Data
e-Depot
Procesbeheer
Schermbouwer
Full Audit Trail

mediamuseum beeld & geluid
hilversum, 2023

nederlands mijnmuseum
heerlen, 2022

schoenenkwartier
waalwijk, 2022

tinker imagineers

wij zijn belevingsarchitecten
we ontwerpen omgevingen
waarin ideeën tot leven komen

+31 30 230 0405 info@tinker.nl www.tinker.nl

nationaal monument kamp amersfoort
leusden, 2021

Beeld & Geluid

Opdrachtgever

Nederlands Instituut voor
Beeld & Geluid

Locatie

Hilversum, Nederland

Jorrit Lousbeig

Beeld & Geluid

Beeld & Geluid heeft het meest interactieve Mediamuseum ter wereld geopend. Een museum waarin het medialeven van de bezoeker centraal staat. Iedereen die het museum binnenstapt, krijgt een persoonlijke mediareis. Het museum past zich namelijk aan, aan de handelingen van de bezoeker.

Het nieuwe Mediamuseum is voor alle bezoekers vanaf circa 8 jaar een unieke, leerzame maar vooral inspirerende ontdekkingsreis door het medialandschap van toen, nu en de toekomst. Ruim vijftig interactives, honderden uren aan audiovisueel materiaal en vele objecten uit de mediageschiedenis nemen de bezoeker mee.

Bruns heeft samen met Beeld & Geluid en de betrokken partners de 'Tune in' en vijf nieuwe zones in het Mediamuseum van ontwikkeling tot en met realisatie mogen uitvoeren. In de 'Tune in' zone start het museumbezoek. Bezoekers maken hier met een Museumapp en door middel van gezichtsherkenning een Mediaprofiel aan. Hiermee worden bezoekers bij verschillende interactives in de vijf nieuwe zones welkom geheten én wordt er content vertoond die past bij de persoonlijke voorkeuren. De vijf zones die het leven in de media zichtbaar maken zijn; Delen, Informeren, Verkopen, Vertellen en Spelen.

Lees het hele verhaal van Beeld & Geluid en ontdek ook andere projecten op www.bruns.nl.

Bruns B.V. • Rijksmonument De Ploeg • Riethovensedijk 20 • 5571 CR Bergeijk • Nederland • T +31 (0)497 57 70 27 • E info@bruns.nl

BRUNS